РОСЛИНИ

ДЛЯ ВАШОЇ САДИБИ-ПАСІКИ

Світлана Адамчук

ФУНДАЦІЯ ЖІНОК ПАСІЧНИЦЬ

РОСЛИНИ
для вашої садиби-пасіки

Світлана Адамчук

Київ

2026

УДК 638.132:635.9

ISBN 978-617-8869-06-9

DOI 10.64378/iriush.ph.2026.7

Науково-популярне видання підготовлене за підтримки
ГО «Фундація жінок пасічниць»
та Приватної наукової установи «Юкрейніен Саєнс Хаб»
для поширення знань про медоносну і пилконосну флору України

Рекомендації щодо використання різних видів рослин описаних у книзі, спрямовані на поліпшення загального стану біоценозів біля стаціонарних пасік, у садах та парках, на квітниках, а також попередження харчового стресу медоносних бджіл завдяки збагаченню кормових ресурсів довкілля та пропагування збереження біорізноманіття диких запилювачів серед населення.

А28 **Адамчук Світлана. Рослини для вашої садиби-пасіки**: науково-популярне видання. Київ: Видавничий Дім Юкрейніен Саєнс Хаб, 2026. 432 с. ISBN 978-617-8869-06-9

Авторка:

Адамчук Світлана Юріївна, практикуюча пасічниця-квітникарка, співзасновниця та заступниця голови громадської організації «Фундація жінок пасічниць», м. Сквира, Київська обл., Україна

Рецензентка:

Діна Володимирівна Лісогурська, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри технологій виробництва продукції тваринництва, технологічного факультету Поліського національного університету, Житомир, Україна

Видавець і виготовлювач:

IRI USH Publishing House,
вул. Дмитра Янченка, 2, м. Бровари, Київська обл., 07400.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК No 8245 від 28.04.2025 р.

© Світлана Адамчук, 2026
© ГО «Фундація жінок пасічниць»
© IRI USH Publishing House

ЗМІСТ

ПОЧАТОК ПОЧАТКУ (передмова) **7**

ЧОМУ ВАЖЛИВО ЗБЕРЕГТИ ЗАПИЛЮВАЧІВ? **17**

Медоносні бджоли 19

Утримувати бджіл легко 21

Дикі запилювачі 22

Будиночки-готелі для комах 28

ПРОВІСНИКИ ВЕСНИ **36**

Правила облаштування ранньовесняних квітників 37

Облаштування напувалки для бджіл 42

Першоцвіти на сніжку 47

БДЖОЛИНИЙ РАЙ НА КВІТНИКУ **67**

Класика весняного квітника 68

Медоноси ранньоліття 113

Гаряча пора 144

Ґрунтопокривні рослини 144

Рослини для посухостійкого квітника 172

Рослини сонячного квітника 244

В затінку 267

Біля водойми 278

Кам'яна гірка 289

Однорічники 300

САД МРІЙ **314**

У плодовому саду 315

Ягідники 325

Декоративні дерева, чагарники та виткі рослини 340

РОСЛИНИ, з яких бджоли збирають речовини для виробництва прополісу **383**

Перелік рослин для створення медового саду **389**

Алфавітний покажчик рослин у книзі **412**

Замість післямови **422**

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ **423**

https://beewomen.com.ua
bee.women.fundacia@gmail.com
https://www.facebook.com/women.fundacia/
@beewomen_ua

https://iriush.com
https://publications.iriush.com/

ПОЧАТОК ПОЧАТКУ
передмова

З метою збереження запилювачів у межах побуту та діяльності кожної української сім'ї пропонуємо створити садибу з дружніми рослинами для комах. Для цього запрошуємо познайомитися із квітучим світом бджіл.

З чого починається весна для бджіл?

Як не дивно, із забезпечення зимового спокою і ситості – виключення впливу різних подразників: стукоту, шуму машин і різких коливань температури навколишнього середовища, а також заготівлі якісних запасів на зиму – стільників з медом та пергою.

Зимівля бджіл у вуликах

Наприкінці зимового, безоблітного періоду, який триває в Україні 120–150 днів, підвищується активність бджіл, матка відкладає яйця, з'являється перший розплід. Це призводить до збільшення витрати кормів на вигодовування нових генерацій комах, а також на підтримання в гнізді температури 34–35°С.

Коли зовнішня температура сягає позначки 9–10°С, бджоли вилітають на очисний обліт. Бджолярі теж готуються до обльоту бджіл, прискорюючи танення снігу шляхом «зчорнення» – посипання його попелом, чи за допомогою настилання соломи навколо вуликів.

З подальшим підвищенням температури бджоли починають збирати новий корм – свіжі порції пилку та нектару, і сім'я нарощує силу. Збільшується кількість особин, які полетять на збір нектару і пилку.

Найбільш оптимальний продуктивний політ бджіл становить 2–3 км. То чому б не зменшити цю відстань до мінімальної, посадивши медоносні дерева, кущі і трав'янисті рослини у своєму саду? Звичайно, великі дерева, такі як клени, верби та липи, складно розмістити на невеликих присадибних ділянках, а от невеликі кущі ліщини, фізокарпу (пухироплідника калинолистого), шипшини прикрасять Ваш сад, приваблять зір різнокольоровими барвами та формою листя, а крім того, забезпечать бджіл кормами.

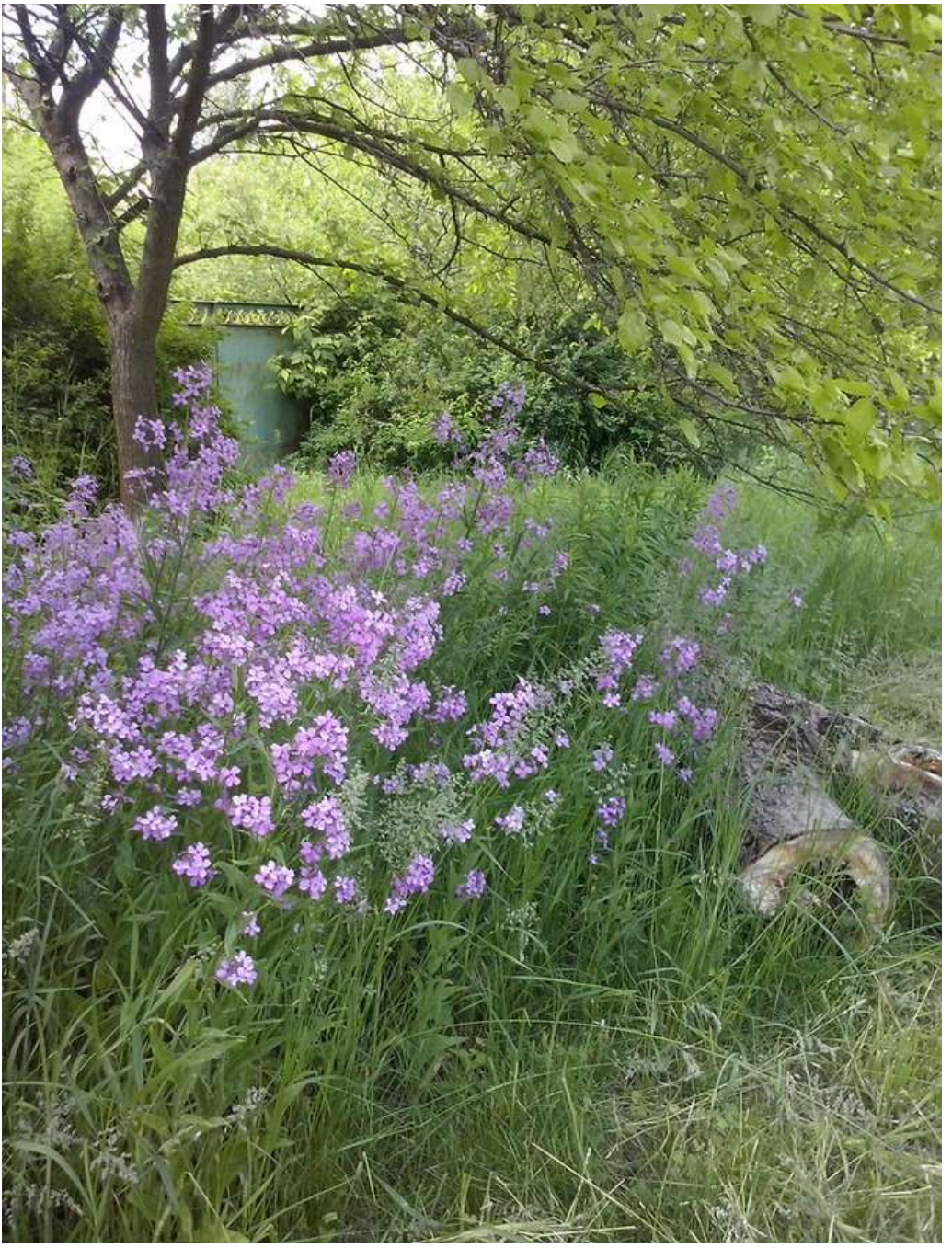

Зліва направо: ліщина червонолиста, фізокарп, шипшина

Трав'янисті квітучі рослини можна висадити на непридатних для обробки землях, в затінку, по-під будівлями. Ґрунтопокривними рослинами можна засадити доріжки. З витких рослин – зробити огорожі та закрити ними неприваблівіі стіни.

Стіна, прикрита ломиносом виноградолистим

Вечірниця (нічна фіалка) чудово квітне в затінку дерев

Варто садити поміж вуликами, на доріжках рослини, які не бояться витоптування, а низькорослі ґрунтопокривні – попереду вуликів. Блакитними озерами перед вуликами можуть «розлитися» горлянка чи вероніки.

Горлянка та вероніка повзуча, або квітконіжкова – низькорослі рослини

У цій книзі Ви знайдете підказки зі створення саду з безперервним цвітінням медоносних рослин від пори, коли зійде останній сніг (чемерник), і до пізньої осені, коли перші приморозки вкриють інієм запізнілі квіти.

Чемерник чорніючий

Хризантеми в інії, квітнуть під час перших заморозків

Ви дізнаєтесь, які рослини полюбляють сонце, а які краще садити в тіні.

Познайомитесь з рослинами, які виділяють клейку речовину (для виробництва бджолами прополісу) і медяну росу. А ще – з рослинами, якими можна прикрасити територію біля водойми.

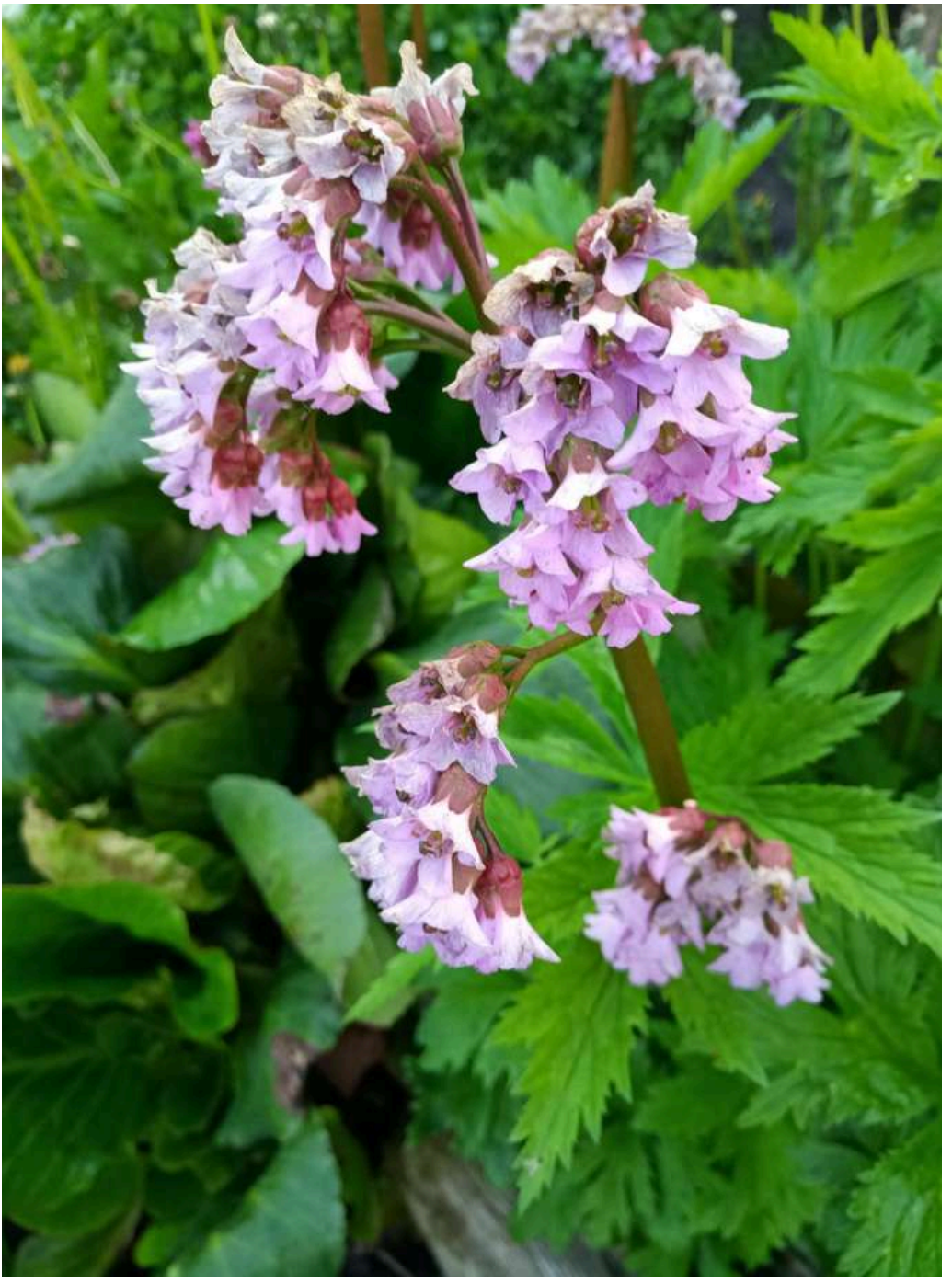

Хоста в тіні калини; зеленчук жовтий, гадючник, гейхера, синяк в тіні будівлі

Ліщина червонолиста – джерело паді та пилку

Бадан товстолистий чудово себе почуває за постійної вологи

На сторінках цієї книги ми разом поглянемо на ягідник очима бджіл та визначимо, як посадити сад мрії. А також – зазирнемо в гості до комашні.

Полуниця декоративна «Рожева панда» і смородина

Яблуня Недзвецького

Нові будиночки для комах-запилювачів – прикраса для саду

ЧОМУ ВАЖЛИВО ЗБЕРЕГТИ ЗАПИЛЮВАЧІВ?

Збереження запилювачів – це одна зі стратегій раціонального природокористування та охорони глобального біорізноманіття.

На нашій планеті існує приблизно 9,9 млн видів комах, порівняно з чисельністю інших видів це значна частка, що бере участь у всіх біогеоценозах, а отже, грає визначальну роль у їхньому функціонуванні. Для порівняння: ссавців на Землі лише 300 тис. видів. Простіше кажучи, наша планета – це планета комах, і вони у кожній екосистемі відіграють особливу, мало зрозумілу нам роль. Втім, глобальне значення комах нам відоме – це запилення, тобто забезпечення існування рослинного світу, а значить, і тваринного, через корми. Таким чином, комахи важливі і для людини, адже ми харчуємося продуктами рослинництва і тваринництва.

За даними ООН, для діяльності людини є важливим існування та збереження запилювачів через їхнє 90%-ве значення у продовольчій безпеці світу. Попри це, агресивні агротехнології та техногенна криза призвели до знищення деяких запилювачів та значного зменшення усіх інших видів комах у світі, що згубно впливає на глобальну екосистему.

Роль медоносних бджіл серед інших запилювачів є визначальною (80%) для стійкого сільського господарства. Тож задля збереження медоносних бджіл людина має забезпечити комах кормовими ресурсами та середовищем для існування.

Серед можливих шляхів збереження запилювачів – створення «зелених оазисів» як середовища їхнього існування у населених пунктах (селах, приміських територіях, містечках). Для цього слід вести просвітницьку діяльність серед сільського та міського населення щодо важливості запилювачів та способів їхнього збереження.

Сприяти збереженню запилювачів може кожен. Для цього достатньо збільшити кількість рослин у власній садибі, що є корисними для комах, та створити умови для їхнього заселення.

В Америці, Канаді та Європі створені спеціальні програми, спрямовані на поширення bee-friendly рослин. У школах навчають дітей, як будувати готелі для комах та сприяти їхньому розмноженню. Що стосується нашої країни, впровадити збереження запилювачів у межах побуту буде нескладно, адже українці – працелюбна нація, майже у кожної родини є власна садиба, де вирощують городину, плоди.

Ця книга дозволить оцінити рослинність Вашої садиби стосовно значення для медоносних бджіл, основних запилювачів нашої планети; а ще – додати барв у Ваш сад або навіть завести нових мешканців.

Космея, роман фарбувальний, фізостегія, м'ята котяча для створення «зеленого оазису» – середовища існування корисних комах

Медоносні бджоли

Медоносні бджоли (*Apis mellifera* L.) – це єдиний вид комах, які людина переселила з природи на власне подвір'я. Спочатку – у колодах і дуплянках, щоб ласувати стільниковим медом. Пізніше, у 1814 році, видатний український бджоляр Петро Іванович Прокопович вперше в світі сконструював розбірний вулик, який і до сьогодні, після низки вдосконалень, слугує для бджіл зручним житлом.

Бджолина сім'я – один із суспільних способів життя комах, який виник у процесі еволюції. Бджолина сім'я функціонує як єдиний організм, хоч і складається з окремих особин: матки, робочих бджіл і трутнів.

Бджолина матка виконує єдину функцію у сім'ї – відтворювальну, тобто вона відкладає яйця, з яких розвиваються нові особини бджолиної сім'ї. Функція трутня – спаровуватися з маткою. Робочі бджоли повністю забезпечують існування всієї сім'ї – будують гнізда і захищають їх, збирають корми, воду, годують розплід (нові генерації бджіл).

Бджолина сім'я має певні цикли життєдіяльності у календарному році. Навесні у бджолиній сім'ї відбувається інтенсивний розвиток, збільшується кількість робочих особин для найефективнішого використання літньої пори для заготівлі кормів на зиму та розмноження.

У цей період бджоли збирають значну кількість квіткового пилку для годування розплоду. Наприкінці весни сім'ї нарощують так багато бджіл, що можуть поділитися декілька разів для утворення нових сімей. Цей процес називається роїнням – ще один спосіб розмноження бджолиних сімей, який і забезпечив їм таке тривале виживання як виду. Рій (новоутворена сім'я) залишає місце життя основної сім'ї і летить у пошуках нового житла.

Літо – пора медозбору. Це період, коли бджоли збирають багато нектару та переробляють його на мед для тривалого зберігання на зиму. Для існування бджолиної сім'ї достатньо підтримувального медозбору для формування кормових запасів до наступної весни. Втім, люди, бажаючи отримати мед, навчилися використовувати бджіл на інтенсивних медозборах для отримання й товарної продукції.

Восени бджоли формують гнізда на зиму, складаючи корми так, аби їх вистачило до весни. З першим похолоданням бджоли збираються у щільний клуб і переходять у стан, подібний до анабіозу, завдяки збільшенню вуглекислого газу в гнізді та сповільненню всіх функцій організму. У такому стані вони доживають до весни, поступово споживаючи корми.

Бджоли – одні з найдавніших істот на нашій планеті, їхня еволюція відбувалася разом із квітковими рослинами, саме тому ці два види не можуть існувати одне без одного. Збираючи корми, бджоли запилюють рослини, даючи їм можливість сформувати плід і насіння. А наступного року з цього насіння виросте нова рослина, що забезпечить кормом нові покоління бджіл.

Бджолина матка, трутень та робочі бджоли на стільнику

Утримувати бджіл – легко!

Отже, якщо хочете познайомитися з цими дивними древніми істотами, радимо почати з цікавої книги про бджіл під склянку запашної кави у власному саду. Це може бути будь-яка книга, що допоможе скласти уявлення про цих комах. Наприклад, радимо підручник «Пасіка» (автори: В. Поліщук, В. Гайдар, 2008).

Далі варто обрати спосіб утримання бджіл на Вашій садибі. Це може бути один гарний декоративний вулик як прикраса для саду. Для дітей чудово підійде оглядовий вулик, через скляні стінки якого можна спостерігати за життям комах.

Поціновувачам традицій буде приємно утримувати бджіл у колодах. Це старовинний спосіб утримання бджіл у частині стовбура зрізаного дерева з мінімальним втручанням у гніздо. Технік виготовлення колод дуже багато, їх можна знайти в інтернеті. До майстрування можна залучити дітей – їм буде цікаво спостерігати за життям бджіл у житлі, виготовленому власноруч. Крім того, таке утримання дозволить ласувати «диким» медком впродовж літа. Облаштувавши вулик, не обов'язково купувати бджіл – можна організувати полювання на рої (травень, червень). Для цього прикріпіть закритий ящик (краще із стільниками чи вощиною всередині) до дерева в саду. Для приваблення рою у ящик помістіть віточки материнки та меліси.

Коли Ви триматимете бджолину сім'ю протягом хоча б року, повірте – Ви не зможете зупинитися. Вже наступного року захочеться три, п'ять, а ще наступного – десять. У бджіл не можливо не закохатися! Здобувши певний досвід, можна облаштувати у своїй садибі апібудиночок. Це спеціальна будівля з лежанками на бджолиних сім'ях. Навіть одна година сну «на бджолах» сповнює людину сил! На сьогодні цей феномен ще не досліджено та не роз'яснено. Вважають, що це комплексна дія біополя та вібрацій бджіл і ароматів з вулика.

Звісно, якщо Ви маєте алергію на бджоловжалення, такого задоволення, як утримання бджіл, доведеться уникати. Проте не поспішайте закривати цю книгу. Існує багато інших видів комах, які є цінними запилювачами і потребують Вашої допомоги. Серед них – велика частка тих, що не жалять

Дикі запилювачі

Якщо кількість медоносних бджіл ще умовно контролюється людиною, дикі запилювачі найбільше потрапляють під вплив екологічного, зокрема пестицидного навантаження на середовище їхнього існування. До них належать поодинокі бджоли, трипси, жуки, метелики (денні та нічні), мухи, оси, джмелі та інші.

Всі комахи поділяються на ряди, до яких належать такі поширені запилювачі:

1) прямокрилі – сарана, цвіркуни, капустянки, коники та інші;

2) напівтвердокрилі – клопи та інші;

3) твердокрилі – жуки, наприклад колорадський, сонечко та інші;

4) лускокрилі – метелики;

5) перетинчастокрилі – бджоли, оси, джмелі, мурашки;

6) двокрилі – мухи, комарі, ґедзі та інші.

У лускокрилих лише імаго (доросла особина) харчується нектаром квітів. Тіло лускокрилих вкрите волосками та лусочками, завдяки чому переноситься пилок, і вони є запилювачами багатьох родів рослин.

З ряду твердокрилих, наприклад, рід Сонечка (*Coccinella*) є хижаками, але вони, харчуються також і пилком, переносячи його з рослини на рослину.

З ряду двокрилих, наприклад, імаго повисюхових мух, сирфідів (Syrphidae) часто присідають на різні квіти, запилюючи їх. Деякі їхні личинки, мешкаючи в колоніях попелиць та дрібних гусеней, заповзають на квіти, переносячи пилок.

З ряду перетинчастокрилих, наприклад бджола-мегахіла (Megachile) живе поодиноко, робить для свого потомства нірки в землі, глині, дереві, будує гніздо, заповнюючи його сумішшю пилку з медом і відкладаючи яйця.

Бджоли осмії (*Osmia*), які належать до родини Мегахілідів (Megachilidae), що нараховує близько 350 видів, оселяються в порожніх стеблах рослин, деревині, вільних мушлях тощо.

Осмії легко заселяються у готелі для комах і навіть використовуються людиною для запилення у теплицях.

Інший рід бджіл – бджола-тесля, або ксилокопа (*Xylocopa*). В Україні їх три види – ксилокопа звичайна (*Xylocopa valga*), ксилокопа фіолетова (*Xylocopa violacea*) та ксилокопа райдужна (*Xylocopa iris*).

Дикі запилювачі

Ксилокопа будує гнізда всередині мертвих дерев, пеньках. Ціле літо вигодовує своє потомство пилком та нектаром квітів, відвідуючи 60 видів рослин 22 родин.

Ксилокопа звичайна (Xylocopa valga) на волошці руській (Centaurea ruthenica)

Ксилокопа райдужна (Xylocopa iris) на ломиносі шерстистому (Clematis lanuginosa)

Джміль-зозуля білозадий (Bombus vestalis Geoffroy) на цибульці-трибульці (Allium schoenoprasum)

Джміль альпійський (Bombus alpinus) на цибульці-трибульці (Allium schoenoprasum)

Інші перетинчастокрилі, такі як джмелі (*Bombus*), будують гнізда в землі з воску, який самі виділяють. Самка відкладає яйця, і далі весь обсяг робіт в сім'ї ділять самки, які вилупились цьогоріч і втратили здатність відкладати яйця. Вони будують гніздо, розширюють його, добувають їжу, доглядають потомство, даючи личинкам їжу.

Ще одні представники перетинчастокрилих – оси (*Vespula*), представлені понад 4800 видами, поділеними на 6 підродів та 280 родів. Серед представників є одинаки, а також суспільні робочі особи, що будують гнізда. Личинки харчуються тваринною їжею, а дорослі особини – нектаром та солодким соком рослин.

Представник роду Сколія (Scolia)
на монарді трубчастій (Monarda fistulosa)

Дикі запилювачі

Будиночки-готелі для комах

Щоб привабити корисних комах до себе у садибу, потрібно створити гарні умови, насамперед забезпечити їх природнім житлом. Це можуть бути сухі «дикі» зарослі, купи хмизу, стебла рослин, в яких комахи селитимуться. Щоб уся ця органіка гарно виглядала, можна зробити симпатичні будиночки та помістити її всередину. Якщо виготовити будиночок занадто складно, можете зробити просто трубчаті в'язки з очеретом різного діаметру та підвісити під дашок із сонячного боку. Тут залюбки оселяться бджілки осмії, що живуть серед природи поруч, а за ними – ще з десяток видів комашні, які живуть та розмножуються у в'язках очерету.

Створений авторкою власноруч будиночок для бджоли-теслі

Будинки для комах, або, як їх ще називають, готелі для комах (англійською Insect Hotel, німецькою Insekten Hotel, Insekten Haus) призначені для створення умов для проживання корисних комах-запилювачів чи ентомофагів.

Ентомофаги – це хижі комахи і паразити, які порушують життєві цикли шкідників і створюють біотичний бар'єр захисту для культур, тобто харчується шкідниками рослин. До них належать:

1) дзюрчалки (знищують різні види попелиці);
2) трихограми (відкладають свої яйця в комах-шкідників, чим контролюють їх чисельність);
3) сонечка (поїдають попелиць та інших комах);
4) мухи-тахіни (цінні агенти біологічної боротьби зі шкідниками);
5) золотоочки (личинки живляться попелицями, яйцями метеликів і дрібними гусеницями);
6) хижі клопи (харчуються дрібними личинками, яйцями комах, кліщами та трипсами);
7) павуки (до комах не належать, але є лютими хижаками, що полюють на шкідників).

Комах-запилювачів умовно розділяють на дві великі групи: дикі комахи і контрольовані людиною медоносні бджоли. До диких комах зараховують:

1. комах, які харчуються на квітках тільки для задоволення голоду, не збираючи корми (трипси, жуки, метелики, нічні метелики і мухи). Їхня роль у запиленні незначна. Наприклад, тіло жуків тверде, гладке, і на ньому не затримується пилок. Деякі представники цієї підгрупи є шкідниками, наприклад, капустяний білан (*Pieris brassicae* L.). Найбільш цінними з цієї підгрупи, як не дивно, є мухи;

2. поодиноких бджіл – комах, які запасають корм для потомства, а тому часто відвідують квітки. Крім того, вони мають опушене тіло та спеціальні органи для перенесення пилку, що робить їх цінними запилювачами.

Будиночки-готелі мають привабливий естетичний, компактний вигляд, тому можуть використовуватись для зняття стресу через спостерігання за життям комах. Для дітей вони можуть бути наочним посібником чи власним проєктом з вивчення комах.

Приваблення корисних комах. Окрім житла, комахам потрібні постійні ресурси корму, тож і про це слід подбати. Найкраще приваблюють комах насадження зонтичних, багаторічних бобових трав, ароматичних рослин, нектароносів. Ідеальним є створення конвеєра з медоносних рослин. Періодичне скошування цих рослин призведе до міграції ентомофагів у інші місця, наприклад крони дерев. Для швидшого заселення будиночків рекомендують використовувати принади для медоносних бджіл (феромони), висаджування материнки та меліси, обприскування солодким розчином чи натуральних дріжджів, сироваткою.

Місце розташування будиночків має вагоме значення. Краще обирати затишне тепле місце, можна біля східної чи північно-східної стіни або огорожі. Потрібно, щоб на будиночок потрапляло лише ранкове сонце. Висота встановлення будиночка від землі – від 20 см до 1 м. Бажано облаштувати дах для захисту від дощу. У другій половині літа, після того як поодинокі бджоли завершили яйцекладку, облаштовують захисні сітки від пташок, які можуть віднайти будиночок як місце для харчування личинками. На зиму будиночки спускають ближче до землі, накривають, щоб вберегти комашню від морозів. Не забудьте також облаштувати місце для зручного спостереження за життям своїх улюбленців.

Заселення одиночних бджіл, внизу завершена яйцекладка

Для виготовлення будиночків бажано використовувати лише екологічні чисті **матеріали:** деревину, натуральні олії, воски та фарби для обробки каркасу, природні наповнювачі.

Серед наповнювачів можна використати наступні:

1) солома або дерево приваблюватиме золотоочок (Chrysopidae), личинки яких живляться багатьма шкідниками: попелицею, білокрилкою, яйцями кліщів;

2) бамбукові та очеретяні палички дають притулок для поодиноких бджіл (осмій), які запилюють перші квіти плодових дерев починаючи з березня;

3) перевернуті горщики, наповнені сіном/солосою, привертають увагу щипавок, які люблять шкідників, наприклад попелиць;

4) просвердлені колоди стануть гарним притулком для багатьох дуже корисних запилювачів, таких як поодинокі бджоли і оси, личинки яких також живляться попелицями;

5) трубчаті стебла кущів (на кшталт бузини, малини), забезпечать житлом дзюрчалок та перетинчастокрилих дрібних запилювачів;

6) цеглу полюбляють поодинокі бджоли, зокрема осмії;

7) кора дерев привертає увагу сонечок (Coccinellidae), які прилітають, щоб перезимувати; їхні личинки винищують попелиць, листоблішок, кліщів - шкідників городніх та садових рослин;

8) невеличкі комірки з поздовжнім отвором, які заповнюються гофрованим картоном, гілочками, сухими суцвіттями, приваблюють метеликів;

9) каміння, галька є привабливими для жуків турунів (Carabidae). Вони знищують мурах, їхні яйця, личинки, лялечки, навіть дрібних черв’яків;

10) трухлява деревина приваблює бджолу-теслю (Xylocopa).

Будиночки готелі для комах можна навіть утримувати на балконах (не вище п’ятого поверху), у ботанічних садах чи парках, на території, прилеглій до закладів освіти.

Комахи-запилювачі на квітах

Будиночки-готелі для комах на власній садибі

Готель для комах Віталія Буравицького, м. Кривий Ріг (фото: В. Буравицький, 2020)

Hotel Beelixe для корисних комах на пасіці Івана Фабро, Полтавщина (Фото: І. Фабро, 2020)

Будиночок для комах як прикраса на стовбці для огорожі (Фото: І. Фабро, 2020)

Комашня відклала яйця у отвори в деревині на наступний рік (Фото: І. Фабро, 2020)

ПРОВІСНИКИ ВЕСНИ

Галявина з чемерником
(Фото: Неля Васковська, 2019)

Правила облаштування ранньовесняних квітників

Ранньої весни, до розпускання бруньок плодових дерев, в саду ґрунт вкритий килимом квітучих рослин. Ранньоквітучі рослини – тюльпани, нарциси, гіацинти, мускарі, камасії, рястки та інші цибулинні – є ефемероїдами, тобто рослинами з коротким періодом вегетації, в основному, навесні, і подальшим, літнім, осіннім, зимовим періодом спокою.

Рослина-ефемероїд розвиває листя, квітує, дає насіння, а потім надземна частина відмирає, і на квітнику залишаються засохлі частини, що надають садибі неохайного вигляду.

Листя цибулі Афлатунська (Allium aflatunense), цибулі Зеравшанська (Allium zeravshanicum), нарциса (Narcissus) починає відмирати

Для того щоб садиба завжди залишалася привабливою, поряд з весняними ефемероїдами висаджують рослини, які починають вегетувати пізніше, даючи змогу ранньоквітучим проявити себе у всій красі.

Наприклад, щоб прикрити засохле листя нарциса, можна висадити айстру новоанглійську, яка до осені виросте високим кущем та прикриє все сухе своєю зеленню. У іншому випадку посадити м'яту котячу Фассена, яка швидко відростає після зими і починає цвісти з травня.

Флокс шилоподібний (Phlox subulata), нарцис (Narcissus), півники маленькі (Iris pumila), самшит (Buxus), айстра новоанглійська (Symphyotrichum novae-angliae)

Нарцис, м'ята котяча Фассена, на передньому плані якобенія, цинерарія приморська (Jacobaea maritima)

ПОРАДА

Щоб відмираюче листя нарциса не заважало вегетації інших рослин, заплетіть його в косу

Також квітник та сад у період відцвітання можуть прикрасити різні керамічні фігурки, будиночки для комах, кам'яні скульптури, штучно облаштовані невеликі водоспади, напувалки для бджіл/ птахів. Для поціновувачів натурального вигляду – це рослини з декоративним листям чи квітами.

Поміж квітучими навесні рослинами бажано висадити багаторічні, які починають вегетувати набагато пізніше. Традесканція віргінська, очиток звичайний, льон багаторічний, лілійники, люпин, півники, троянди, бджолоцвіт прикрасять квітник на довгі роки. Цей перелік можна продовжити.

Крім того, можна посадити на місце веснянокві тучих ефемерів дворічні та однорічні рослини, які перед цим були у парнику чи у вигляді розсади на підвіконні.

Один і той самий квітник навесні і на початку червня

Для зручності восени цибулинні рослини висаджують у спеціальні корзинки, які заглиблюють у ґрунт майбутнього квітника. До таких рослин належать: нарциси, тюльпани, гіацинти, мускарі, крокуси, хіонодокси, камасії, підсніжники, проліски, цибулі та інші.

Висаджування цибулинних на зиму

Для цього слід викопати ямку під форму корзини та заглибити її на 1 см від поверхні ґрунту. Далі наповнити корзину ґрунтом і висадити цибулини на глибину трьох їхніх розмірів. Присипати корзину з цибулинами ґрунтом і маркером зазначити назву рослини.

Висаджування цибулин нарцисів у горщики на зиму

Після відцвітання корзини (горщики) виймають із ґрунту. Так вегетацію цибулинних можна продовжити на вільному непримітному місці. Для цього обирають затінок, щоб рослини не пересихали на сонці і не потребували додаткового догляду.

На вільне місце після цибулинних висівають чи висаджують розсадою однорічні або дворічні рослини.

На фото нижче однорічний мак висіяний на місце, де вийняли корзинку з цибулинними рослинами.

Мак – однорічна рослина, чудовий наступник на місці тюльпанів

Облаштування напувалки для бджіл

Життя бджіл вирує цілий рік, у зимові місяці інтенсивність зменшується, ближче до весни збільшується. Тож зростає і потреба бджіл у воді. Вода потрібна для функціонування бджолиної сім'ї – розчинення кристалізованого меду, приготування кормів для личинок, регулювання температури та вологості в гнізді.

У нашого народу прийнято облаштовувати годівнички для птахів, то чому б у кожній садибі не облаштувати напувалку для бджіл?

Стільник з бджолами – вирує життя бджолосім'ї

Банка-напувалка для бджіл

За достатньої кількості зимових кормових запасів у гнізді, найперше бджоли вилітають у пошуках води. Відшукують воду по берегах неглибоких стоячих водойм, у калюжах, де вона найшвидше прогрівається. Для того щоб полегшити збирання води і забезпечення потреб бджолиної сім'ї, особливо у весняний період, пасічники облаштовують напувалки.

За невеликої кількості бджолиних сімей це може бути скляна ємність, яку зручно мити та наливати теплу воду щодня (банка-напувалка).

Напувалки встановлюють у затишному, сонячному місці. Бажано, щоб сонячні промені потрапляли на ємність з водою зранку, прогріваючи її.

Зі збільшенням кількості бджолиних сімей на садибі-пасіці – встановлюють стаціонарні напувалки. Їхній об'єм обраховують відповідно до потреби на одну бджолосім'ю навесні – 50 мл. Це можуть бути дерев'яні, скляні, металеві ємності з краном, яким регулюють подачу води.

Стара дошка-напувалка

Біля ємності з водою, під кран, встановлюють дошку з мінімальним нахилом для повільного стікання води та нагрівання її сонячними променями.

Для підігрівання води використовують також ємності з електричним підігрівом. Крім того, встановлюють напувалки з мінералізованою водою – 50 г кухонної солі на 10 л води.

ПОРАДА

Важливо використовувати чисту питну воду (як для себе)

Потрібно також стежити за гігієною напувалки. На довговживаних дерев'яних дошках, особливо у вирізаних канавках, виростає мох. Він мінералізує воду та сприяє заселенню мікроорганізмами. Таку дошку потрібно замінити на нову.

Під воду, яка стікає з дошки, встановлюють ємність та наповнюють її соломою, сіном, стружками. Також можна закопати ємність у ґрунт, створюючи мініводойму чи болото. На створеній водоймі висаджують вологолюбні медоносні рослини.

Початок облаштування міні-болота

Рекомендуємо обов'язково висадити у створену водойму біля напувалки ***аїр тростиновий*** **(*Acorus calamus* L.)**. Ця рослина ще має назви аїр звичайний або лепеха звичайна. Це єдина рослина родини Аїрових (Acoraceae), яка має властивість очищувати воду та ґрунт, в якому росте.

Аїр тростиновий – трав'яниста багаторічна рослинна висотою 50– 130 см, з довгими мечоподібними листками, зі своєрідним запахом, дрібними двостатевими квітами, зібраними в суцвіття-початок, 4–12 см, жовтувато-зеленого кольору. Цвіте аїр у травні-липні, забезпечуючи комах пилком з корисними фітонцидами. Має товсте, довге повзуче кореневище, частинами якого і розмножується.

Фітонциди – біологічно активні речовини, що утворюються рослинами, які вбивають чи пригнічують ріст і розвиток бактерій, мікроскопічних грибів та інших мікроорганізмів.

Також можливо висадити інші корисні медоносні вологолюбні рослини: бадан товстолистий (*Bergenia crassifolia* (L.) Fritsch), плакун верболистий (*Lythrum salicaria* L.), брунеру великолисту *(Brunnera macrophylla* (Adams) I.M.Johnst.), купальницю європейську (*Trollius europaeus* L.), калюжницю болотяну (*Caltha palustris* L.), ранник вузлуватий (*Scrophularia nodosa* L.), м'яту болотну (*Mentha pulegium* (L.)).

Півники і плакун

Яскравими квітами та ресурсами для бджіл доповнять водойму: язичник Пржевальського (*Ligularia przewalskii* (Maxim.) Diels), півники болотні (*Iris pseudacorus* L.), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris* Moench), сідач коноплевий (*Eupatorium cannabinum* L.), гірчак земноводний (*Persicaria amphibia* (L.) Delarbre), підбіл звичайний (*Tussilago farfara* L.), вербозілля лучне (*Lysimachia nummularia* L.).

Цвіт брунери і сідача

Якщо Ваша садиба має достатньо місця, щоб створити повноцінну декоративну водойму, то для зручності напування комах, її можна заповнити ейхорнією гіацинтовою. Її листя слугуватиме «місточками» для доступу комах до води.

Ейхорнія гіацинтова або (звичайний) водяний гіацинт (***Eichhornia crassipes* (Mart.) Solms**) – росте на поверхні прісних водойм. Ейхорія має велике, овальної форми листя. Квіти рожеві, лілові або фіолетові, зібрані у суцвіттях, як у садового гіацинта. Температура, необхідна для цвітіння вище 26 °С. Коріння війчасте, слугує прекрасним притулком для мальків риб, виростає до півметра, очищує воду.

Прикрасою водойми може стати ***сусак звичайний*** або сусак зонтичний (***Butomus umbellatus* L.**). Це багаторічна прибережна рослина висотою від 40 см до 1,5 м, з пучком лінійних прямостоячих листків. Біло-рожеві квітки до 25 мм у діаметрі зібрані в суцвіття- зонтик. Цвіте в червні-липні. Сусак добрий медонос і пилконос.

Першоцвіти на сніжку

Лютий… Ще лежить сніг, а на проталинах квіти ***чемерника (Helleborus* spp.).** Це багаторічна трав'яниста рослина родини Жовтецевих, висотою 20–50 см, з великими квітами до 8 см, які зберігаються на рослині до півроку. Квіти чемерника білі, рожеві, з жовтим відтінком та всіх відтінків червоного, бордового, майже до чорного, з рисками та дрібними цятками.

Різнобарвність квітів чемерника

Рослина витримує яскраве сонце, притінок і навіть затінок, любить важкі глинисті, багаті перегноєм ґрунти та регулярний полив у спеку. Цвіте чемерник з лютого по квітень, розмножується поділом кущів та насінням. Є першим пилко- та медоносом на квітнику. На одному місці чемерник росте до 10 років, не любить пересаджувань, тож йому відразу обирають тінисте місце під деревами, поміж кущів. Чемерник – вічнозелена рослина з високою зимостійкістю, до -35 °С.

За чемерником розкривають свої ніжні пелюстки підсніжники. ***Підсніжник (Galanthus* spp.*)*** – багаторічна трав'яниста рослина родини Амарилісових (Amaryllidaceae), яка нараховує 20 видів. В Україні поширено три види: звичайний, складчастий та Ельвеза. 6 видів підсніжника занесено до Червоної книги України. Виведено багато сортів та садових форм, зокрема у підсніжника звичайного їх до 50.

Цибулини висаджують в ґрунт з липня по листопад, не пересушуючи їх. Підсніжник любить яскраве сонячне світло, пухкий вологий ґрунт, без перезволоження та затоплення. Цвітіння розпочинається в першій половині весни, іноді, за сприятливих умов, в лютому.

Кущик підсніжників

Розмножується рослина цибульками-дітками, відокремленими від материнської цибулини, а також насінням, при посіві зацвітає на четвертий рік. На 5–6 рік підсніжники потрібно розсадити. На цибулині щороку утворюється по дві діточки, і за 5 років їм стає тісно та не вистачає поживних речовин.

Підсніжники використовуються для оформлення клумб під деревами, на галявинах та газонах, як в одиночних посадках, так і разом з іншими первоцвітами – крокусами (шафран) та пролісками. Після достигання насіння рослина відмирає і поступається місцем іншим медоносам. Підсніжник – добрий пилконос.

Бджоли ласують пилком підсніжника

Пилок у підсніжника брудно-жовтий, до зеленого

Наступний чудовий весняний пилконос та медонос – *шафран, або* ***крокус (Crocus* spp*).*** Шафран – рід багаторічних трав'янистих бульбоцибулинних рослин, який налічує 70 видів, в Україні поширено 9.

Шафран золотистоквітковий (C. chrysanthus) та C. vernus Pickwick

Шафран потребує відкритого сонячного місця, хоча витримує і легкий затінок, з легкими водопроникними ґрунтами-суглинками. Квітують рослини два-три тижні в квітні або у вересні-жовтні, залежно від видової приналежності.

Квіти поодинокі, діаметром 2–5 см, білого, кремового, блакитного, бузкового, фіолетового, жовтого та помаранчевого кольору, а також двоколірні. Розмножуються дітками-цибулинками та насінням. На одному місці ростуть 3–5 років, а потім рослини потрібно розсадити. Після цвітіння відмирає. Шафран посівний вирощують для використання в якості прянощів та фарбувальної рослини.

ПОРАДА

Посадіть шафран біля рослин, які квітують та вегетують пізніше (чистець, очитки, вероніка), щоб прикрити його засохлі листя і суцвіття

***Ряст (Corydalis* spp.)** – багаторічна рослина родини Руткових, висотою 10–45 см. У природі налічується близько 470 видів, в Україні поширено 7 видів. Найпоширеніші з бульбистих – ряст порожнистий (*C. cava* Schweigg. et. Korte), ряст бульбистий (*C. solida* (L.) Clairv.) та ряст Маршалла (*C. marschalliana* Pall. ex Willd.); з кореневищних – ряст жовтий (*C. lutea)* та охровий (*C. ochroleuca* W.D.J.Koch) (*Pseudofumaria alba* subsp. acaulis (Wulfen) Lidén). У деяких країнах кореневищні види рясту зараховують до іншого роду – *Pseudofumaria* Medik. Ці та інші види рясту введені в культуру, виведені нові сорти.

Бульбові види рястів. Багаторічні трав'янисті рослини з прямостоячим стеблом та 2–4-черешковими дво-, або три-перисторозсіченими листками, неправильними квітами, зібраними в суцвіття-китиці, бузкового, бузково-фіолетового, пурпурового, лілового білого, жовтого кольору.

Ряст порожнистий і бульбистий

Ряст жовтий (*Corydalis lutea* (L.) DC.) (*Pseudofumaria lutea* (L.) Borkh.) – багаторічна трав'яниста рослина з повзучим корене-вищем, прямостоячим стеблом, висотою 10–40 см та двічі-, тричі перистим листям. Квіти жовтого кольору, зібрані в китицю по 6–20, на верхівці стебла. Всі рясти – лікарські, медоносні та декоративні рослини.

Ряст жовтий

Цвіте ряст впродовж трьох тижнів навесні, а деякі види, такі як ряст охровий, протягом всього літа. Квітка має довгий шпорець, де зберігається нектар. Доступ до нього можуть отримати тільки комахи з довгими хоботками. Бджоли відвідують квіти рясту після того, як більші комахи, наприклад джмелі та мухи-журчалки, прокусили шпорець і дали можливість дістати нектар. Цвіте ряст протягом 15 днів.

Ряст охровий

Рослина потребує яскравого світла та родючих ґрунтів. Розмножують його бульбами, поділом кореневищ та насінням. Плоди рясту – довгасті коробочки з дрібним чорним блискучим насінням. У кожної насінини є м’ясистий наріст – улюблені ласощі мурашок, які розтягують насіння рясту по всьому саду. Після дозрівання насіння наземні частини бульбових рястів відмирають і дають місце наступним медоносам.

ПОРАДА

Посадіть бульби рясту на невеличкій частині газону і навесні отримаєте казкову квітучу галявину!

Ряст охровий у композиції зеленої тіньової клумби

***Проліски (Scilla* spp.)** – рід трав'янистих рослин родини Холодкових, налічує 90 видів рослин, з них в Україні ростуть три види: проліски дволисті (*S. bifolia* L.), проліски пониклі, чи сибірські.(*S. sibirica* Haw.) та проліски осінні (*S. autumnalis* L.).

Проліски дволисті – багаторічна цибулинна рослина з 1–3 безлистими стеблами висотою 6–15 см та двома довгими широколінійними листками, правильними шестипелюстковими квітами, зібраними по 2–15 в рідкі китиці, блакитного кольору, з ніжним приємним ароматом. Цвіте в квітні, 14 днів. Виведені садові форми з білими, рожевими та фіолетовими квітами.

Проліски пониклі, чи сибірські – багаторічна цибулинна рослина висотою 10–20 см, з 3–4 прикореневими широколінійними листками та 1–4 квітконосами із суцвіттям китицею і 1–4 шестипелюстковими квітками, пониклими донизу, яскраво-синього кольору. Цвіте рослина до 21 дня. Виведені сорти пролісків пониклих з білою та рожевою оцвітиною, які зацвітають пізніше і цвітуть до 30 днів.

Проліски пониклі

Проліски дзвінчасті (*S. hispanica* Mill.), або ендіміон іспанський (*Endymion hispanicus* (Mill.) Chouard), або сцилла іспанська (*Hyacinthoides hispanica* (Mill.) Rothm.). Рослина висотою 20–40 см, з одним квітконосом та квітами-дзвониками, зібраними в гроноподібні суцвіття – сині, рожеві, білі. Цвітуть проліски дзвінчасті в травні, 10–14 днів.

Проліски дзвінчасті

Проліски – декоративна рослина, з високою морозостійкістю та адаптивністю до різних умов зростання. В похмурі, холодні дні рослина притискається до ґрунту, а в теплі сонячні піднімає догори листя та квітконоси. Весняноквітуючі види висаджують із другої половини червня, а ті, що квітнуть восени – у вересні, на глибину 5–10 см, в поживний, пухкий нейтральний вологий ґрунт на сонячні та тінисті ділянки. Пилкопродуктивність – 11 кг/га. Пилок у пролісків біло-блакитний або фіолетово-синій. Нектаропродуктивність пролісків невисока.

ПОРАДА

Щоб зробити мальовничу галявинку з пролісків, раз на 3–4 роки, викопуйте цибулини, висушуйте в затінку протягом тижня і зберігайте до осені в паперовому пакеті. Висаджуйте їх у вересні на відстані 4 см.

Проліски Лючії (*S. luciliae* (Boiss.) Speta), або *хіонодокса* введена в культуру порівняно недавно, але вже посіла гідне місце в квітниках. Це невисока (до 10 см) рослина з двома широколанцетними листками, одним квітковим стеблом та нещільною китицею з двома-трьома шестипелюстковими квітами, діаметром до 3,5 см, фіолетово- блакитного кольору з білим очком в основі пелюсток. Виведено сорти з білими, світло-синіми, рожевими відтінками квітів. Цвіте впродовж двох тижнів разом з підсніжниками та пролісками.

Розмножують цибулинками-дітками та насінням. Після дозрівання насіння листя та стебло рослини відмирає. Цибулини викопують, просушують та зберігають в сухому та прохолодному місці до осені. Садять цибулини у вересні-жовтні в нейтральний пухкий ґрунт на глибину 5–10 см, на яскравому сонці.

ПОРАДА

Якщо частину цибулин посадити в притінок, то можливо подовжити термін цвітіння на довший час.

Проліски Лючії, хіонодокса

***Білоцвіт (Leucojum* spp.)** – рід багаторічних трав'янистих цибулинних рослин родини Амарилісових. Відомо 10 видів, поширених у Середній Європі та Середземномор'ї, з них 2 в Україні: білоцвіт весняний (*L. vernum* L.), занесений до Червоної книги України і літній (*L. aestivum* L.). Залежно від виду, цвіте навесні (березень-квітень), влітку (травень-червень) та восени у вересні.

Цвітіння триває три-чотири тижні. Квітка довжиною до 3 см, дзвоникоподібна, широка, з 6-ма білими пелюстками, з жовтою або зеленою плямою біля верхівки кожного з них. Головне призначення плями – показувати запилювачам шлях до нектару. Основна нектароносна тканина міститься на дні квітки. Тичинки з білими нитками і яскраво-жовтими пиляками.

Білоцвіт літній

Висаджують білоцвіт у затінку, під кущами, або поблизу водойми в добре дренований, зволожений ґрунт, в який додають пісок або дрібний гравій. Кожні п'ять років кущі викопують, цибулинки підсушують і протягом місяця зберігають в стружках чи торфі. Далі висаджують на нове місце, на глибину 5–10 см. Насіння білоцвіту після збирання висівають відразу у ґрунт, при зберіганні воно втрачає схожість. Сходи з'являються на 40–45 день за температури +22–25 °С. Вирощені з насіння рослини зацвітають на 7-й рік.

ПОРАДА

Якщо хочете розмістити білоцвіт на сонячному місці, висадіть поруч невеликі чагарники – форзицію, дієрвілу, які створюватимуть мереживну тінь

Білоцвіт весняний

***Пушкінія* (*Puschkinia* spp.)** – рід рослин родини Холодкових (Asparagaceae), що представлений двома видами – пушкінія гіацинтова (*P. hyacinthoides* Baker) і проліскова (*P. scilloides* Adams) – та декількома підвидами.

Це трав'яниста цибулинна рослина, висотою до 15–20 см. Квітки зібрані в суцвіття які з'являються на квітконосах іноді на кілька днів пізніше за листя, білого чи блідо-блакитного кольору. Відрізнити її з-поміж інших першоцвітів можна за яскраво вираженою повздовжньою смужкою блакитного кольору на пелюстках.

Пушкінія

У комбінації з шафраном

Цвіте в квітні-травні, впродовж трьох тижнів. Пушкінію висаджують на яскраве сонце, а щоб подовжити цвітіння – в легкий затінок. Рослина потребує родючих водопроникних ґрунтів. Розмножується насінням, яке відразу після збору висівають в ґрунт, та цибулинами, які висаджують у вересні-жовтні.

Пушкінія гіацинтова «Alba»

Сон лучний, сон-трава лучна (P. pratensis), ще називають сон чорніючий, сон-трава чорніюча (P. nigricans)

Пушкінія квітує

***Зірочки (Gagea* spp.),** або *гусяча цибулька* – рід рослин родини Лілійних (Liliaceae). Це низькорослі багаторічні трави 5–30 см висотою з цибулинами. Існує понад 200 видів, з них близько 30-ти росте в Україні. Рослина має один прикореневий листок та суцвіття по 3–7 квіток. Оцвітина складається з 6-ти жовтих або білуватих, рідше – червонуватих пелюсток.

Цвіте в березні-квітні до 4 тижнів. Багато видів зірочок після цвітіння відмирають. Висаджують зірочки під деревами, кущами на не придатних до обробки землях. Розмножується цибулинками-дітками та насінням. Зірочки – підтримуючий медонос, медо-продуктивність – 8–12 кг/га.

***Сон-трава* (*Pulsatilla* spp.)** – рід багаторічних рослин родини Жовтецевих (*Ranunculaceae*) висотою 10–30 см. Листки прикореневі, пальчатосторозсічені, квітоносне стебло волохато-опушене, квіти пониклі, дзвоникоподібні. Оцвітина проста, складається з 5–6-ти пелюсток. Рід складається з близько 30 видів, з них в Україні – 7. На ніч, за похмурої погоди або на дощ квітки сону закриваються, нахиляючись до землі, ніби засинаючи. Мабуть, через цю особливість рослина дістала свою українську назву «сон-трава».

Зірочки лучні
(G. pratensis (Pers.) Dumort.)

Зірочки маленькі
(G. minima* L. *Ker Gawl.)

Цвіте сон у березні-травні, залежно від виду та погодних умов. Після запилення квітки перетворюються на «пухнасті кульки», що складаються з багатьох сім'янок. Рослини висаджують на сонячних місцях, проте витримують і легке притінення. Сон-трава не любить зайвої вологи. Є підтримуючим медоносом, пилконосом і лікар-ською рослиною.

Сон-трава (фото: Людмила Гончарова)

Медунка цукрова плямиста (P. saccharata Mill.)

***Медунка* (*Pulmonaria* spp.)** – невисока багаторічна трав'яниста рослина родини Шорстколистих (*Boraginaceae*). Рід має близько 18 видів, поширених від Європи до Центральної Азії. У більшості видів медунки (як і у деяких інших шорстколистих) спостерігається нечасте серед квіткових рослин явище зміни забарвлення віночка в процесі цвітіння: рожеві на початку віночки до кінця цвітіння стають синіми.

Медунка лікарська (P. officinalis)

Українська назва рослини зумовлена її медоносними властивостями. Інші назви медунки: медовичок, джмелина, воловий язик. Висота рослин – від 8 до 50 см. Численні прикореневі довгочерешкові листки рослини утворюють розетку. Облистяні прямостоячі, часто опушені квітконоси формуються до початку відростання прикореневого листя. Квіти білі, рожеві, бузкові, сині або блакитні, з подвійною оцвітиною, зібрані в верхівкові суцвіття- завитки.

Цвітіння тривале, з кінця березня і до кінця травня. Рослина вологолюбна, для неї слід обирати легкий затінок та тінь. Ґрунти потрібні пухкі, супіщані або суглинисті, нейтральні або слабкокислі. Розмноження насіннєве. Завдяки насінині-горішкові з м'ясистим принасінником розноситься мурахами по всьому саду.

Найбільш відомі у декоративному квітникарстві – медунка віялоподібна (*P. vallarsae* A.Kern.), лікарська (*P. officinalis* Dumort.), червона (*P. rubra* Schott), м'яка (*P. mollis* Wulfen ex Hornem.), темна (*P. obscura* Dumort.), цукрова (*P. saccharata* Mill.), вузьколиста (*P. angustifolia* L.), довголиста (*P. longifolia* (Bastard) Boreau). Медунка, особливо *P. officinalis* використовується як лікарська рослина. Виведено безліч декоративних сортів медунки, всі вони добрі медоноси.

Медунка цукрова

Анемона або вітряниця (Anemone* spp.*) – рід рослин родини Жовтецевих (Ranunculaceae). Багаторічна, трав'яниста рослина налічує близько 160 видів, серед яких є кореневищні та бульбові. Наразі мова піде про анемону, яка зацвітає ранньої весни, разом з пролісками та рястом – анемону ніжну (*Anemone blanda* (Schott & Kotschy) Holub).

Анемона ніжна – мініатюрна рослина 5–10 см висотою, з ніжними квітами, найпопулярніші сорти: Blue Shades (синя), Charmer (рожева), White Splendour (біла).

Анемона ніжна

БДЖОЛИНИЙ РАЙ НА КВІТНИКУ

Класика весняного квітника

Коли плюсова температура стає постійною, для бджіл настає справжній рай. Всі куточки саду вкриті квітами, які ваблять першим нектаром і пилком усіх комах. До класичних квітів, які ми звикли бачити на квітниках, належать тюльпани, нарциси, мускарі та інші. Про них і йтиметься далі.

Весняний квітник

***Тюльпан (Tulipa* spp.)** – рід цибулинних багаторічних рослин родини Лілійних (Liliaceae). Висота рослини від 10 до 100 см.

Бджоли збирають пилок з тюльпанів

Багато видів тюльпанів родом з Центральної Азії, деякі види – із Західної Європи. В Україні тюльпани у дикому вигляді зустрічаються в Криму та степовій зоні. До Червоної книги України занесені змієлистий, Шренка, скіфський, двоквітковий, дібровний, гранітний та бузький тюльпани.

Тюльпани, як і більшість цибулинних рослин, ефемероїди, тобто відмирають влітку. Період вегетації – 80–120 днів, цвітіння – до 14 днів, яке припадає на квітень-травень у різні роки.

Квітник з червоними тюльпанами

Одноколірний і різнобарвний тюльпани

Квіти великі від 12 до 20 см, різні за забарвленням: білі, жовті, рожеві, червоні, пурпурові, фіолетові та у різних поєднаннях. Також трапляються різної форми: келихо-, чашо-, лілієподібної, овальної, зірчастої, бахромчатої.

Висадку цибулин тюльпанів проводять у вересні-жовтні, на сонячному місці, з добре дренованим, пухким супіщаним, слаболужним або нейтральним ґрунтом. Викопують при пожовтінні рослини на дві третини, зберігаючи до висадки у відкритих ящиках в провітрюваних темних приміщеннях. Розмножують дочірніми цибулинами або насінням.

Різні за формою та забарвленням тюльпани

Забарвлення в одній та різних кольорових гаммах

Півоніє- та лілієподібний тюльпани

Тюльпани на квітнику

Гіацинт східний

Велика кількість пилку тюльпана

***Гіацинт (Hyacinthus* spp.)** – рід багаторічних цибулинних рослин родини Холодкових (Asparagaceae), що налічує близько 30 видів. Найвідоміший – гіацинт східний (*H. orientalis* L.).

Гіацинт східний

Квітує гіацинт у квітні-травні, 20–25 днів. Висота рослини – до 30 см, має цибулину до 6 см, широколінійне листя, що утворює розетку, та нещільну китицю з дзвоникоподібними квітами, які мають біле, жовте, рожеве, червоне, фіолетове, блакитне, синє забарвлення та просту і махрову форми.

Бджоли працюють на гіацинтах

Садять цибулини в ґрунт у вересні-жовтні, на яскраво освітлену гарно удобрену ділянку з водопроникним шаром. Гіацинти не витримують застою води, тож під час засухи потрібний полив. Викопують цибулини щорічно, після пожовтіння листя, та зберігають в провітрюваних приміщеннях до висадки в ґрунт. Розмножують дочірніми цибулинами та насінням.

Мускарі (Muscari* spp.*) рід цибулинних багаторічних рослин родини Гіацинтових (Hyacinthaceae), налічує близько 60-ти видів. На території України у дикому стані в степах, на схилах гір, серед чагарників, на узліссі росте близько 20-ти видів. Рослина висотою 5–30 см, з лінійним листям і щільним китицеподібним суцвіттям довжиною до 8 см з дрібненькими дзвоникоподібними квітами, які мають інтенсивний ніжний мускусний аромат, за що їх в народі називають мишачим гіацинтом.

Висаджують цибулинки мускарі в будь-який ґрунт восени на сонячне місце. А також у притінку – так вони трішки пізніше зацвітуть і більше витягнуться. Розмістити мускарі можна біля стежок, бордюрів, попід кущами з південного боку, на альпійській гірці, під деревами, в переносних вазах та кашпо.

Мускарі вірменський (Muscari armeniacum «Skay Blue»)

Мускарі пересаджують раз на 5–7 років, і щовесни маленькі дзвіночки радуватимуть квітами. Розмножуютьс мускарі дочірніми цибулинами і насінням, яке не втрачає схожість до року.

Мускарі вірменський білий, мускарі блідий та вірменський сорт Blue Spike

Мускарі густоквітковий

Muscari armeniacum Blue Spike

***Нарцис* (*Narcissus* spp.)** – рід рослин з родини Амарилісових (Amaryllidaceae), що нараховує близько 60 видів, з них у квітникарстві використовують до 25 видів та багато гібридних форм, виведених з них.

Композиція з нарцисів різних сортів

З цибулини виходять прикореневі стрічкоподібні листки різної довжини і форми залежно від виду. На безлистому стеблі висотою від 5 до 50 см виростає від 1 до 8 зібраних в зонтичну китицю запашних квітів.

Нарциси із кораловими коронками

Різне забарвлення та різна форма коронок квіток нарцисів

Квіти великі, прості або махрові 2–10 см у діаметрі, мають 6 пелюсток та коронку – серединку з простими чи хвилястими краями. Цвіте нарцис в квітні-травні, переважно білим чи жовтим кольором різних відтінків. Ніжні квіти нарциса наповнять Ваш сад чудовим ароматом.

Відтінки жовтого у квітах нарцисів

Різноманітність форм квітів нарцисів

Висаджують нарциси у вересні, переважно на сонячні ділянки групами чи поодиноко в вологоємкі суглинки, поживні, нейтральні. На одному місці нарциси ростуть 5–6 років. Викопують після в'янення листя, підсушують і зберігають цибулини в прохолодному сухому місці до висадки.

Розмножують нарциси цибулинками-дітками та насінням. Після відмирання надземної частини нарциса залишається вільне місце для розростання літників.

Не забудьте висадити на квітниках ***рябчики (Fritillaria* spp.*)***. Це рід багаторічних рослин родини Лілійних (Liliaceae), що налічує близько 150 видів. Висота рослини – від 5 до 150 см, ефемероїд. Квіти пониклі, поодинокі чи зібрані у зонтичне чи китицеподібне суцвіття. Квіти радують білим, жовтим, червоним, фіолетовим забарвленням різних відтінків. В основі кожної пелюстки знаходиться нектарник, що приваблює бджіл.

Рябчики

Весняний квітник: рябчик, тюльпани, гіацинт, медунка, зеленчук

***Рястка (Ornithogalum* spp.)** – рід багаторічних рослин родини Холодкових (Asparagaceae), що налічує близько 150 видів. Поширені в помірних широтах. 15 видів задіяні у квітникарстві. Висота рослини – 15–85 см, має невеличку цибулинку з лінійним листям. Квіти білі або дещо жовтуваті, без запаху, зібрані в щитоподібні чи гроноподібні суцвіття.

Рястка Буше (Ornithogalum bouucheanum)

Рястка зонтична (Ornithogalum umbellatum)

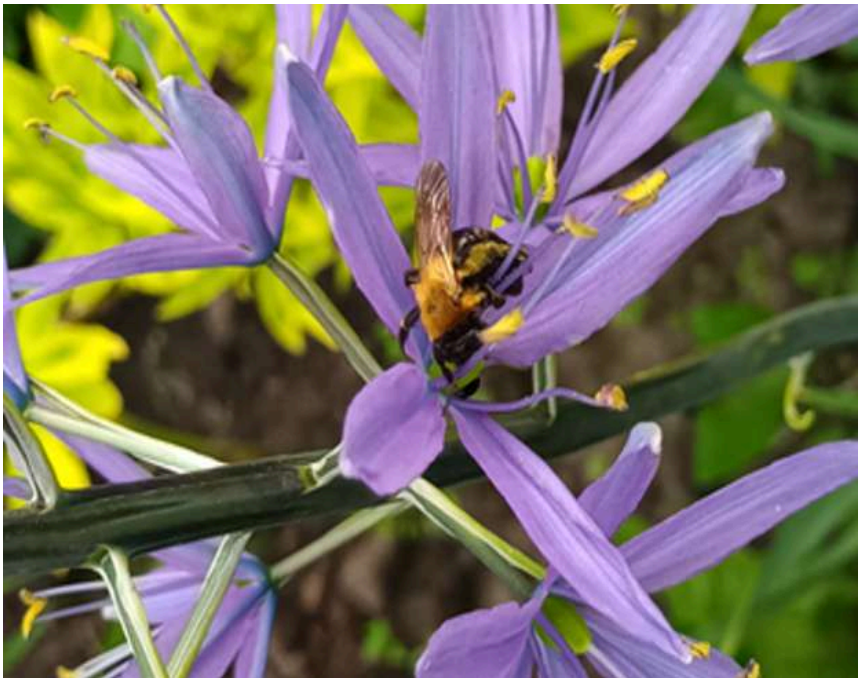
Рястка зонтична (O. umbellatum L.*)* – невибаглива тіневитривала рослина, якою можна засадити всі неприваблівіі куточки саду.

Квіти рястки Буше (O. bouucheanum) та рястки зонтичної (O. umbellatum)

Камасія (Camassia* spp.*) – рід цибулинних родини Холодкових (Asparagaceae), включає 6 видів. Батьківщиною камасії є Північна Америка, де корінне населення вживали в їжу її цибулини.

Камасія цвіте

Це багаторічник висотою 10–100 см, з прямостоячим стеблом та прикореневим ланцетним листям. Діаметр цибулини – 5 см. Квіти зібрані в китицеподібне суцвіття, шестипелюсткові, зіркоподібні білого, кремового, блакитного, синього чи фіолетового кольору. Цвіте в кінці травня до 10 днів. Плід – тригранна коробочка з багаточисленним насінням, яке після дозрівання відразу висівають. Висаджують камасію на сонце та в напівтінь, щоб подовжити цвітіння.

Камасія Кузіка

Ще одна цибулинна рослина, найбільш поширена і відома – ***цибуля (Allium* spp.)** родини Амарилісових (Amaryllidaceae), що налічує близько 980 видів. В Україні зростає 40 видів.

Цибуля афлатунська

Декоративна цибуля прикрасить сад та забезпечить підтримуючий медозбір з ранньої весни і до осені. З ранньоквітучих у квітнику можна висадити цибулю декількох видів, а семе – афлатунську (*A. aflatunense* B. Fedtsch.), зеравшанська (*Allium sarawschanicum* Regel) , цибулю-трибульку (*A. schoeno-prasum* L.), каратавську (*A. karataviense* Regel), ведмежу (*A. ursinum* L.).

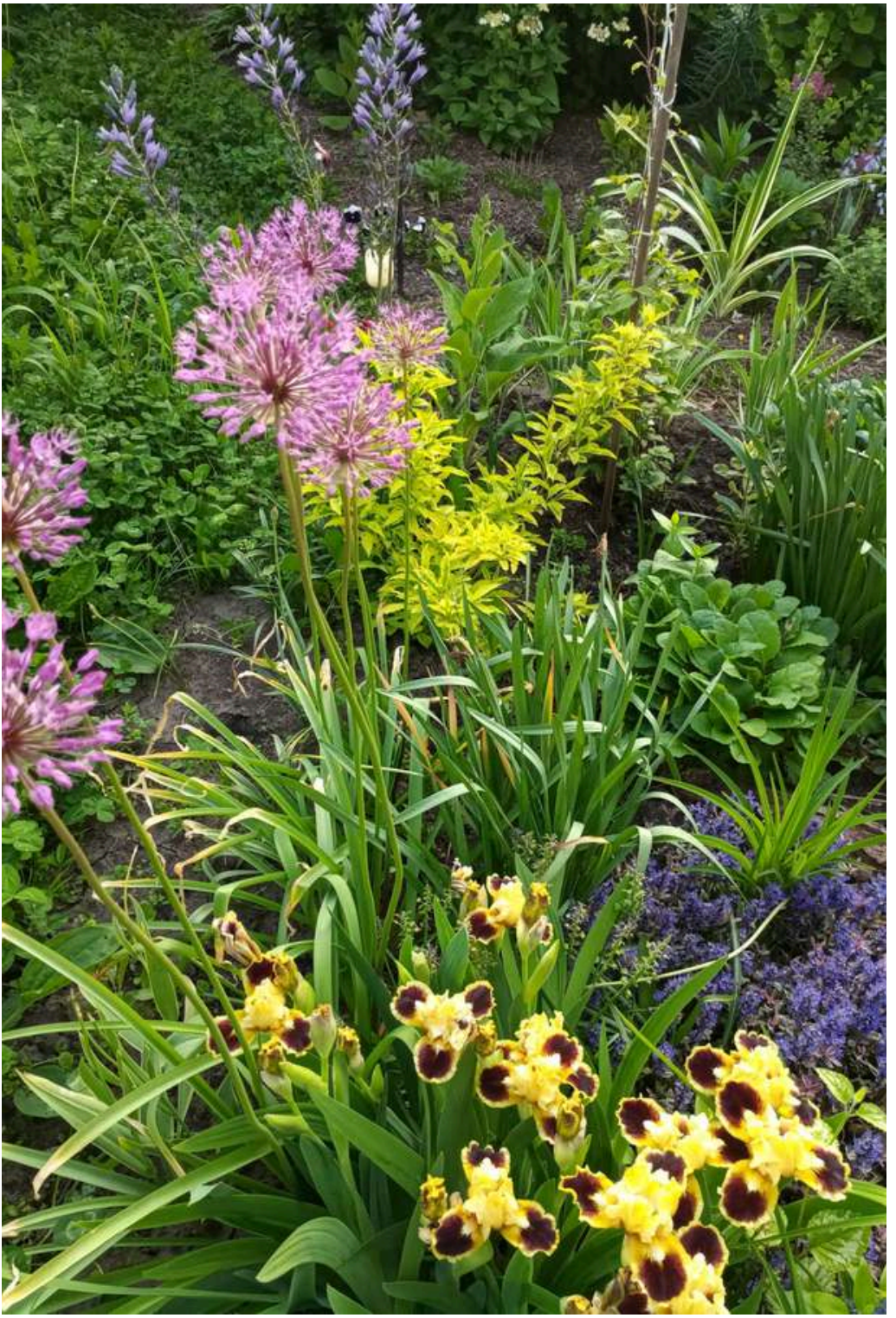
Цибуля афлатунська (*A. aflatunense* B. Fedtsch.) – висока рослина (до 150 см) з кулястим зонтиком блідо-фіолетових, чи лілових квітів у формі зірочки. Пиляки та пилок – фіолетові.

Цибуля зеравшанська на квітнику

Цибуля зеравшанська (Allium sarawschanicum Regel) висотою до 60 см, з нещільними суцвіттями, добре приваблює комах, ароматна.

Цибуля-трибулька (A. schoenoprasum L.*),* або шніт-цибуля – невисока рослина з лілово-рожевими, або світло-бузковим кулястим суцвіттям. Має тонкі округлі листки, які вживають в їжу.

Квітник: передній план – півники, далі – цибуля зліва, горлянка повзуча справа, камасія позаду

Стежка садиби туманного ранку

Цибуля каратавська (A. karataviense Regel.*)* – багаторічна цибулинна рослина з Алтаю. Низькорosла (10–25 см), з ланцетним овальним сизим листям і кулястими суцвіттями з зіркоподібними квітами рожевого, фіолетового і білого кольору. Полюбляє сонячні місця і вапнякові ґрунти, боїться перезволоження. На одному місці росте 3–5 років, а далі потрібно розсаджувати. Розмножується дочірніми цибульками і насінням.

Цибулька-трибулька

Цибуля каратавська

Цибуля каратавська

Цибуля ведмежа (*A. ursinum* L.) – багаторічна цибулинна рослина, росте по всій території Європи. В Україні цей вид занесено до Червоної книги. Цибулина тонка, листки довгасто-ланцетні, пласкі, на безлистому стеблі, суцвіття з небагатоквітковим зонтиком, квіти білі, зірчасті. Рослини висаджують в затінку, в багатий гумусом ґрунт.

Рослина вологолюбна. Розмножується дочірніми цибулинами та насінням, а також добре розмножується самосівом поряд з кущем та завдяки мурахам, які розносять її по всьому саду.

Цибуля ведмежа, або, як її називають у народі – черемша, цвіте в травні-червні, медопродуктивність її невисока – 18–24 кг/га. Проте її листя використовують для приготування весняних вітамінних салатів, навіть вирощують у теплицях в промислових обсягах.

Цибуля ведмежа у поєднанні з фіалкою сестринською

Цибулі (*Allium* spp.) – декоративні, лікарські, пряно-смакові, фітонцидні, медоносні та харчові рослини. Медопродуктивність цибулі коливається від 18 до 70 кг/га, окремі види є гарними пилконосами. Важливо, що цибулі виділяють нектар навіть у спеку та засуху. Відомі випадки, коли на Херсонщині з насінників цибулі отримували монофлорний цибулевий мед.

Нектароскордум (*Nectaroscordum* spp.) – трав'яниста багато-річна рослина висотою 50–150 см з родини Амарилісових, з довгим овальним листям, міцним стеблом і дзвоникоподібними квітами в зонтику з різною довжиною квітоніжки. Рід складається з двох видів: *нектароскордума сіцилійського (H. siculum* Ucria*)* та *трифунтового (H. tripedale* Trautv.).

Батьківщиною нектароскордума є лісові частини Серед-земномор'я, Азії, Криму та Закавказзя. В народі його називають медовою лілією за ніжний аромат та велику кількість нектару. Рослину використо-вують у кулінарії завдяки часниковому смаку листя.

Висаджують рослину на задньому плані квітника, на зиму рослини прикривають. Розмножується насінням та дочірніми цибулинками.

Іфейон

Мускарі та іфейон

***Іфейон (Ipheion* spp.)** – рід багаторічних трав'янистих цибулинних рослин родини Амарилісових (Amaryllidaceae), що об'єднує майже 25 видів, у квітникарстві використовують один – *іфейон одноквітковий (I. uniflorum* (Raf.) Traub*).* Рослина за чималий час вирощування в помірних широтах пристосувалася до мінусових температур і чудово зимує під легким накриттям.

Нектароскордум сицилійський

Цибулинки невеликі, до 1 см, висота рослини – 10–20 см, листя численні, вузькі. Квітконос невисокий з однією простою зірчастою шестипелюстковою квіткою, до 3 см в діаметрі, зазвичай блакитного кольору. Рослина випускає квітки одна за одною, покриваючи ними всю зелень, цвіте з середини квітня приблизно півтора місяця.

Висаджують іфейон на передньому плані, в групових посадках, під деревами, кущами, в альпінаріях, в бордюрах. Розмножують дочірніми цибулинками, розсаджуючи їх раз на 3–4 роки. Зараз вивели багато нових сортів різного кольору – білих, рожевих, фіолетових, та за величиною квітки. Цибулини садять восени в вересні-жовтні і на зиму мульчують.

Первоцвіт (Primula* spp.*) – рід рослин з родини Первоцвітних (Primulaceae), дуже поширений, зустрічається в природі Європи, Північної та Південної Америки, Азії та Африки, росте у вологих місцях на луках, уздовж берегів струмків та гірських річок, на галявинах. Є найчисленнішим видом флори, вченими визначено до 500 видів. В квітникарстві називають – примули.

***Первоцвіт весняний* (*Primula veris* L.)**

Первоцвіт – однорічна чи багаторічна рослина, висотою 5–30 см, має мичкувате кореневище, з якого виходить розетка довгастих, овальних ланцетоподібних листків, у залежності від виду – зморшкуватих з хвилястим краєм, опушених чи голих. Квіти на безлистих квітконосах, воронкоподібні, поодинокі чи зібрані в різні суцвіття, частіше за все бузкові, жовті, білі чи червоні.

Первоцвіт звичайний , медопродуктивність – 20–25 кг/га

У квітникарстві прийнято первоцвіт називати примулою. Для зручності ідентифікації примули поділені на 23 секції. Виведені численні різнобарвні сорти, з двоколірними чи махровими квітами, раннього та пізнього строку цвітіння, різні за величиною чи призначенням, наприклад кімнатні.

Різнобарвні сорти первоцвіту, який прийнято називати примулами

Найбільш популярні в квітникарстві – примули звичайна, вушкова, дрібнозубкова та зворотньоконічна. Найпростіше доглядати за первоцвітом звичайним (примулою) (*P. vulgaris* L.).

Різнобарвні сорти примул (первоцвіту)

Своє цвітіння примула починає з кінця квітня і продовжує місяць. Висаджують примули в тіні дерев та кущів, невеликими групами чи поміж інших високих рослин, які дають їм притінок, в пухкий, вологоємкий ґрунт. Під час посухи примула потребує поливання. Ділять кущі кожні 4–5 років. Розмножують примулу з насіння, сіянці зацвітають на 2–3 рік, та поділом кущів.

Різноманітність примул (первоцвіту)

З кінця квітня, на квітниках розквітає ***горицвіт,*** або ***адоніс (Adonis* spp.)** – рід родини жовтицевих (Ranunculaceae), який налічує, за різними даними від 20 до 50 видів рослин. В Україні росте 5 видів. Найбільш поширений в наших садах – *горицвіт весняний (A. vernalis* L.). У природі вид поширений в степах Центральної та Східної Європи, в Західному Казахстані, в Криму.

Адоніс, горицвіт весняний

Рослина має товсте кореневище, з якого виходять багато розгалужених стебел, 5–20 см висотою, з перисторозсіченим листям та поодинокими квітами жовтого кольору розміром до 6 см. Цвіте протягом 3–4 тижнів. Розмножується поділом кущів та свіжозібраним насінням. Це декоративна, лікарська рослина, добрий медонос та пилконос.

З середини травня клумби прикрасить рослина з яскраво-жовтими квітами – **доронікум (*Doronicum* spp.)**. – це рід трав'янистих рослин з родини Айстрових (Asteraceae), що нараховує близько 40 видів, які ростуть в помірних широтах Євразії.

Найбільш популярним і невибагливим у догляді є *доронікум східний* (*D. orientale* Hoffm.) – трав'янистий багаторічник з чітко вираженим кореневищем, листками округлої форми на коротких черешках, з прямостоячим стеблом 30–50 см та поодинокими жовтими квітами- кошиками діаметром до 8 см.

Доронікум східний

Рослину висаджують на сонці та в напівтіні, в родючий ґрунт. На одному місці росте до 10 років. Розмножується насінням та поділом кущів. Після відцвітання втрачає свою декоративність, тому поряд з нею саджають рослини, які прикриють її непримітність.

Доронікуми – декоративні рослини, достатньо морозостійкі, деякі з видів використовують у народній медицині. Як і більшість айстрових, є цінним для комах джерелом корму.

В травні зацвітають кореневищні анемони. Серед них поширеною є ***Анемона лісова (Anemone sylvestris* L.)** – вид квіткових рослин родини Жовтецевих (Ranunculaceae), висотою 15–30 см. Листки анемони довгочерешкові опушені, квіти 3–7 см, п'ятипелюсткові, білі. Цвіте в травні-червні. Іноді зацвітає повторно в серпні.

***Анемона жовтецева (A. ranunculoides* L.) –** багаторічна трав'яниста рослина, висотою 10–15 см, росте в широколистяних лісах Євразії. Переселившись на квітники, завоювала прихильність господарів своєю невибагливістю та тендітною красою. Після цвітіння надземна частина рослини відмирає. Розмножується поділом кореневищ, які складаються з потовщених коротких члеників.

Анемони – лікарські рослини, добрі пилконоси і медоноси.

Анемона жовтецева

Анемона лісова

Анемона лісова

Анемона канадська (A. canadensis **(L.) MacMill.*)*** – схожа на анемону лісову, тільки має більшу висоту, 30–60 см, та гарно різьблене листя, швидше розростається. За достатньої вологи рослина невибаглива, добре росте на сонці та в повній тіні. А ще вона цвіте майже все літо.

Анемона канадська

Брунера

Брунера

Естафету цвітіння підхвачує ***брунера (Brunnera* spp.),** рід родини Шорстколистих (Boraginaceae). Це багаторічна трав'яниста рослина висотою 30–50 см з довгочерешковим серцеподібним листям та опушеним стеблом з овально-ланцетними листками. Квіти блакитні, зібрані в щитоподібні чи волотисті суцвіття та схожі на незабудку. В народі рослину називають незабуточник.

Брунера – невибаглива і зимостійка рослина, що здатна закрити всі поверхні ґрунту в тінистих місцях, поза будівлями та попід деревами, тому стане незамінною помічницею у створенні затишних непримітних куточків.

Відомо три види брунери, в квітникарстві використовують два – *брунеру сибірську (B. sibirica* Stev.*)* та *брунеру великолисту (B. macrophylla* (Adams) I.M.Johnst.*).*

Брунера сибірська – багаторічна трав'яниста рослина висотою 45–50 см. Цвітіння починається в квітні і триває 4 тижні, можливе повторне восени. Зимостійка, погано витримує засухи та спеку. Без пересадки на одному місці можна вирощувати до 15 років. Брунери великолистої виведено багато сортів з різним кольором листя – плямисте, з облямівкою білого та сріблястого, з кремовими смугами, що далеко заходять на листову пластинку.

На передньому плані сорт брунери «Jack Frost», на задньому цвіте рожевим ще одна чудова рослина для тінистого саду – дармера щитовидна

Брунери зі срібним крапом, з білою та кремовою облямівкою та срібними плямками прикрасять сад до морозів

Дармера щитоподібна (*Darmera peltata* Torr. Ex Benth. Voss) рослина з родини Ломикаминевих (Saxifragaceae) – єдиний представник з роду дармер. Батьківщиною квітки є американські штати Каліфорнія та Орегон. Пізньої весни на високих, до 70 см, стеблах з'являються п'ятипелюсткові світло-рожеві квіти, зібрані в китицю до 12 см. Цвіте дармера 14–21 день. Листя округлі, грубозубчасті, до 30 см в діаметрі, виростають після того, як рослини відцвіли. Восени листки змінюють колір на помаранчево- червоний. Розмножують дармеру частинами кореневища.

Жоден сад не обходиться без весняної королеви квітника – ***півонії (Paeonia* spp.)**. Півонія – єдиний рід рослин родини півонієвих (Paeoniaceae), багаторічних трав, кущів і напівкущів. Природний ареал півоній – помірний та субтропічний пояси Євразії та Північної Америки. Висота рослин, в залежності від виду, сягає 50–150 см у трав'янистих і 50–300 см у кущових.

Цвіт дармери щитоподібної

Півонія вузьколиста на фоні пасіки

Півонія вузьколиста має потовщені корені, перисторозсічене листя на міцному стеблі та велику поодиноку квітку – білого, рожевого, жовтого та червоного кольору з пелюстками і значною кількістю тичинок, завбільшки 10–30 см, з чудовим ароматом.

Бджоли ласують пилком півоній

Півоній близько 40 видів, з них в Україні росте – *півонія вузьколиста (P. tenuifolia* L.*)* та *кримська (P. daurica* Andrews*)*, обидва види занесені до Червоної книги. На квітниках зустрічається лікарська (*P. officinalis* L.) та молочноквіткова (*P. lactiflora* Pall.).

Висаджують півонії в серпні-вересні, на сонячні ділянки, в слабкокислий ґрунт. Розмножують кореневими живцями та насінням. На одному місці півонії трав'янисті живуть до 50, а деревоподібні – до 150 років.

Кольори півоній

Сучасні селекціонери вивели понад 5000 сортів півоній, з різним кольором, формою та терміном цвітіння. Бджоли полюбляють півонії за велику кількість пилку. Весь період цвітіння квіток комахи не залишають кущі півоній. Одночасно на одній квітці може перебувати до 30 особин комах різних видів.

Півонії користуються популярністю у зрізних букетах та мають лікарські властивості. Зокрема, півонія вузьколиста місить велику кількість флавоноїдів (кверцетин, кемпферол, ранункулатин і флавесцетин).

Медоноси ранньоліття

Ранки сповнені співу пташок, а вечори – густого аромату квітів… Починається літо. У більшості одиночних бджіл завершується цикл спаровування та закладання гнізд. На квітах з'являється все більше джмелів та метеликів. Збільшується і вибір квітучих рослин для Вашої садиби. Почнемо з рекордсменки за пилкопродуктивністю – синюхи.

Синюха блакитна в квітнику

Синюха блакитна **(*Polemonium caeruleum* L.)** – рослина родини Синюхових (Polemoniaceae), багаторічна трав'яниста рослина висотою до 100 см. Листки в розетці черешкові, з них виходить стебло з сидячими довгастими загостреними листками.

Квіти великі, п'ятипелюсткові, блакитного, іноді світло-блакитного та білого кольору, зібрані в китиці. Нектарники розміщені з внутрішнього боку в основі пелюсток. Завдяки гарному різьбленому листю та небесно-блакитним квітам синюха посіла гідне місце в квітниках.

Розмножують синюху з насіння, яке дозріває в серпні- вересні, висіваючи його під зиму у рік збору. А також навесні зі стратифікацією насіння. Крім того, можна розмножувати розсадою та на 2–3 рік поділом куща. Висаджують її в родючий пухкий ґрунт в напівтінь або на сонце з поливом у засуху.

Можна розмножувати її зеленими живцями, нарізаними з верхніх частин стебла на початку літа. Зацвітає синюха на другий рік після посіву, в травні, і цвіте 30–45 днів, має приємний слабкий аромат.

ПОРАДА

Якщо бажаєте висадити яскравоквітучі рослини у цілковитій тіні – синюха стане ідеальним варіантом

Синюха блакитна з білими та блакитними квітами

Синюха створює чудові ресурси для бджіл, які працюють на ній з ранку і до пізнього вечора. Медопродуктивність – до 220 кг/га, пилкопродуктивність – до 452 кг/га.

***Айстра (Aster* spp.)** – рід трав'янистих рослин родини Айстрових (Asteraceae), який об'єднує близько 250 видів рослин. Для квітникарів зручніше поділяти айстри за термінами цвітіння: веснянокві тучі, літньо- та осінньоквітучі.

Одним з представників веснянокві тучих є *айстра альпійська (A. alpinus* L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина висотою 5– 20 см, з повзучим коренем, прикореневими сидячими листками та поодинокими квітами-кошиком, крайовими язичковими фіолетовими квітами та серединними трубчастими жовтими. Айстра альпійська занесена до Червоної книги України.

Цвіте в кінці травня – на початку червня до 21 дня. Виведено сорти з білими, рожевими, блакитними квітами.

Висаджують айстри навесні, в легкий лужний ґрунт на сонячні місця. Розмножують з насіння та поділом кореневищ.

Висівають насіння відразу в ґрунт, адже швидко втрачається їхня схожість, на глибину 0,5 см. Сіянці зацвітають на другий рік. Поділом кореневищ розмножують ранньої весни, коли прокинулись бруньки: рослину викопують і розрізають на частини з однією точкою росту, потім висаджують на нові місця.

Айстра альпійська

ПОРАДА

Обов'язково саджайте айстру в лужний ґрунт: pH понад 7, тоді вона гарно ростиме і цвістиме

Айстра альпійська – лікарська, декоративна, медоносна рослина. У безвзятковий період бджоли активно відвідують квіти айстри, збираючи нектар та пилок.

***Наперстянка (Digitalis* spp.)** – рід трав'янистих багаторічних або дворічних рослин родини Подорожникових (Plantaginaceae), який налічує до 36 видів, висотою 50–150 см. Стебло пряме, жорстке, листки чергові, довгасто-ланцетні, квіти неправильної форми, дзвоникоподібні, великі, зібрані в одностороннє верхівкове суцвіття.

Цвітуть наперстянки все літо. Плід – коробочка, насіння дрібне коричнюватe, схожість – 2–3 роки.

Наперстянка пурпурова (Digitalis purpurea) – дворічна рослина

Наперстянка іржава (Digitalis ferruginea)

ПОРАДА
Якщо не чекати на достигання насіння і виламати цвітоносне стебло – рослина зацвітає вдруге

На присадибних ділянках висаджують *наперстянку пурпурову (D. purpurea* L.*), іржаву (D. ferruginea* L.*)*, *великоквіткову (D. grandiflora* Mill.*)* та шерстисту *(D. lanata* Ehrh.*).*

Наперстянка пурпурова (D. purpurea L.*)* – багаторічна, в Україні вирощується як дворічник. Це рослина до 180 см висотою з квітами до 5 см – білими, рожевими, пурпуровими з крапками та рисками всередині вінчика. Цвіте в червні-серпні.

Наперстянка пурпурова, дзвіночок садовий, люпин вузьколистий

Наперстянка іржава (D. ferruginea L.*)* – багаторічна рослина висотою 150 см, зацвітає на другий рік після посіву. Квіти невеликі, 2,5 см, жовто- іржаво-коричнево-сірі. Цвіте в червні-серпні.

Наперстянка великоквіткова (D. grandiflora Mill.*)* – багаторічна рослина, висотою до 100–120 см, квіти – до 4 см, жовті, всередині з коричневими рисками. Цвіте в червні-липні.

Наперстянка великоквіткова

Розмножують наперстянку посівом насіння в ґрунт на зиму. На розсаду висівають в березні. Також можна висіяти навесні в квітні- травні відразу в ґрунт поверхнево, злегка присипавши. На постійне місце рослини пересаджують через 30–45 днів. Висаджують наперстянку на сонячні місця та в напівтінь в пухкий родючий ґрунт, нейтральний чи слабкокислий.

Різні кольори і форми наперстянок

Зацвіли наперстянки

Бджілка працює на наперстянці

Медопродуктивність наперстянок різниться залежно від виду, та в середньому становить – 200 кг/га, найбільша у наперстянки шерстистої – 283 кг/га.

Журавець, або герань (Geranium* spp.*) – рід рослин Геранієві (Geraniaceae), який налічує понад 300 видів, поширений в усьому світі, в Україні є понад 20 видів.

Журавці – трав'янисті багаторічні чи однорічні рослини, висотою 20–60 см, з листям пальчасто- чи перисторозсіченим, частіше за все м'яковорсисті, на довгих черешках. Квіти – до 2,5 см в діаметрі, правильні двостатеві з п'ятьма пелюстками – білого, блакитного, синього, лілового, бордового, рожевого відтінків, на зонтикоподібних квітконосах.

Журавець темний «Самобор» (Geranium phaeum «Samobor»)

Бджоли працюють на журавці великокореневищному (Geranium macrorrhizum) навіть під час слабкого дощу

Журавець далмацький (Geranium dalmaticum), сорт Album

Журавці наскільки різноманітні, що ними можна засадити весь сад – зробити пишні бордюри з далматського, червоно-бурого та гімалайського журавця, солітерами – грузинський, кривавочервоний, дрібнотичинковий, залозистий, в рокарії та альпійській гірці – попелястий та гімалайський.

Розмножують рослину з насіння, а також поділом кореневищ. Висаджують журавець на сонце, де він даватиме більше квітів, та в напівтіні, під деревами, в глинисті, слабкокислі та нейтральні ґрунти. На одному місці журавець може рости багато років, добре переносить тимчасову відсутність вологи. Цвіте журавець протягом місяця в травні-червні, а деякі види – протягом всього літа. У рослини ароматні не тільки квіти, а й листя.

ПОРАДА

Корінь та листя герані великокореневищної можна додавати до фруктових салатів та желе, а також покласти у шафу до білизни – вона має чудовий суничноананасовий аромат.

Журавці – добрі медоноси та пилконоси, лікарські, їстівні, ефірно-олійні та декоративнолистяні рослини. Медопродуктивність – від 50 до 100 кг/га.

Журавець кривавий сорт «Album»

Журавець великокореневищний Czakor

Волошка (Centaurea* spp.*) – рід трав'янистих рослин родини Айстрових (Asteraceae), який налічує, за різними даними, 550–734 видів, в Україні – 65. Зараз мова піде про ранньоквітучі волошки – *волошку гірську (C. montana* L.*)* та *волошку підбілену (C. dealbata* Willd.*).*

Волошка підбілена (C. dealbata Willd.*)* – багаторічна рослина висотою 30–80 см. Листя при розетці перисто-розсічене, на черешках знизу – білувато-опушене, на стеблі – сидяче. Суцвіття – поодинокі кошики, яскраво-рожевого кольору, 4–6 см в діаметрі.

Волошка підбілена

Розмножують волошку з насіння та поділом кущів. Висаджують на сонячні місця. Волошка підбілена – невибаглива до ґрунтів, посухостійка та морозовитривала рослина. Нею можна засадити не придатні для господарювання місця, а також висадити під тином та поміж доріжками.

На волошці працюють комахи

Волошка гірська (C. montana L.*)* – багаторічна рослина з прямим, нерозгалуженим стеблом, покритим білувато-опушеними листками, з міцним повзучим кореневищем, що утворює нещільні кущі. Квіти – поодинокі кошики синьо-фіолетового кольору до 6 см в діаметрі. Цвіте в травні-червні, після обрізання цвіте вдруге.

Має декілька селекціонованих сортів білого, фіолетового, рожевого кольору. Волошка – невибагливий багаторічник для сонячних клумб. Розмножують її поділом кореневищ та насінням, яке висівають до зими на глибину 2–3 см.

ПОРАДА

Волошка підбілена росте на одному місці до 20 років, тож вибирайте для неї місце з огляду на перспективу

Волошка гірська

Люпин (Lupinus* spp.*) – трав'яниста рослина з родини Бобових (Fabaceae), має близько 200 видів, в Україні – 7. Це багаторічні чи однорічні високі рослини з прямостоячим стеблом і гарним пальчастим листям. Квіти зібрані в вертикальну китицю білого, жовтого та синього кольорів. Насіння – біб, зберігає схожість до 4 років.

Корисними для бджіл є *люпин вузьколистий (L. angustifolius* L.*),* який можна використати для створення клумб, *люпин білий (L. albus* L.*)*, *жовтий (L. luteus* L.*) та широколистий (L. latifolius* Lindl. ex J.Agardh*).*

Люпин широколистий

Люпин вузьколистий (L. angustifolius L.*)* розмножують з насіння, рідше – поділом куща та черешкуванням. Висаджують на сонячні місця, в суглинистий слабкокислий або слабколужний ґрунт. Рослини можуть переносити слабкий затінок.

Люпини – невибагливі рослини, витримують посуху і не потребують азотистих добрив. Квітують у травні-червні, після обрізання квітконосів повторно – в серпні. Створені численні садові форми і сорти з різним кольором квітів, які можна використати при плануванні клумб.

ПОРАДА
Щоб уникнути витрат на азотні добрива, посійте люпин на овочевих грядках для збагачення ґрунту

Різні сорти люпинів

Бджола працює на люпині

Традесканція віргінська (*Tradescantia virginiana* L.) – багаторічна трав'яниста рослина родини Комелінових (Commelinaceae) висотою 50–60 см, стебла вкриті лінійно-ланцетним листям та зонтичними суцвіттями з три-пелюстковими квітами діаметром близько 2,5 см синього кольору.

Кожна квітка цвіте один день, зранку і до опівдня, але їх наскільки багато, що цвітіння продовжується з травня протягом двох місяців. Щоранку над традесканцією чутно гул – бджоли працюють, збираючи нектар та пилок.

Бджоли збирають пилок традесканції

Бджола працює на традесканції віргінській

Традесканція невибаглива, морозостійка і просто гарна рослина.

Виведено багато різних сортів традесканції – з жовтим та темним зелено-фіолетовим листям та з різним кольором квітів – рожевим, білим, ніжно-блакитним.

Розмножують традесканцію насінням, висіваючи під зиму на глибину 1–1,5 см. Навесні отримують дружні щільні сходи. Сортові ознаки через насіння не передаються. Також традесканцію розмножують поділом кущів. Раз на п’ять років, навесні, старі кущі викопують і розділяють за кількістю молодих пагонів, висаджуючи на нове місце в квітники.

Існує і спосіб розмноження традесканції живцями. Стеблеві живці з двома вузлами та листками висаджують у холодні парнички чи ставлять у воду з укорінювачем. Протягом 14 днів живці укорінюються і приживаються.

Укорінювач – це засіб регулювання росту і розвитку рослини, призначений для збільшення кореневої системи і прискорення укорінення живців.

ПОРАДА

У другій половині літа, коли цвітіння йде на спад, кущі традесканції обрізають до половини. Тоді рослина пустить нові пагони і зацвіте восени знову, даючи підтримуючий медозбір бджолам

В квітнику однорічна гіпсофіла,традесканція віргінська, лілейник, ехінацея, гісоп, гортензія та гаура

Льон багаторічний в саду

На передньому плані котовник, далі аквілегії, на задньому біліє анемона

***Льон багаторічний* (*Linum perenne* L.)** – багаторічна рослина родини Льонових (Linaceae). Висота 30–100 см, стебла вкриті дрібним лінійно-ланцетним листям. Квіти п'ятипелюсткові, до 2,5 см в діаметрі. Цвіте льон протягом двох місяців в травні- липні.

Пенстемон наперстянковий (Penstemon digitalis) та льон багаторічний в квітнику

ПОРАДА

Після відцвітання льон багаторічний можна обрізати наполовину, і він знову зацвіте до осені

Підкреслити величність крупноквіткових рослин, наприклад півоній, можна ажурними різнокольоровими метеликами аквілегії (Aquilegia). Різнобарвність аквілегій вражає…

Аквілегія або орлики, водозбір (Aquilegia* L.*) – рід квіткових рослин родини Жовтецевих (Ranunculaceae). Рід налічує від 60 до 120 видів однорічних та багаторічних рослин і поширений майже в усьому світі. В культурі використовують 35 видів.

Орлики, або аквілегії

Рослина квітує на другий рік після посіву і має дворічний цикл розвитку. Біля квітучої розетки утворюються нові, які зацвітають на наступного року. Розетка, яка перецвіла, відмирає. Розеткове листя в орликів на довгих ніжках, двічі-тричі розсічене, а стеблове – сидяче, трійчасте. В основі листя є маленьке заглиблення, де під час дощів та вранці, від роси, збирається волога, тому рослину ще називають водозбір.

Квіти пониклі, поодинокі, мають різне забарвлення – синє, рожеве, жовте, біле, фіолетове, малинове, коричневе та двоколірне, та форму квітки залежно від виду. Нас цікавлять види зі шпорцями – порожнистими виростами на пелюстках чи чашолистках, в яких накопичується нектар.

Різнобарвні аквілегії

Насіння в аквілегій чорне, дрібне, лискуче, отруйне, яке зберігає схожість рік. Висівають насіння відразу після збору або в березні зі стратифікацією, на розсаду з подальшою висадкою на постійне місце. Саджають аквілегії на сонячне місце в пухкий поживний ґрунт. Ще орлики розмножують поділом куща та живцюванням. Різнокольорові квіти прикрашають клумби цілий місяць і забезпечують підтримуючий медозбір. Цвітуть в травні-червні.

Різнобарвні аквілегії

Різна форма квітів аквілегій

Високорослі та середньорослі сорти висаджують в квітники, на галявинах, під деревами, біля водойм. Низькорослі сорти можна висадити в альпінарії та рокарії, по краях бордюру або міксбордеру. Можна висадити в горщики і прикрасити ними внутрішній дворик- патіо.

Продовжують естафету безперервного квітування медоносів дзвоники.

Дзвоники садові

***Дзвоники (Campnula* spp.)** – вид трав'янистих рослин родини Дзвоникових (Campanulaceae). Рід нараховує понад 200 видів, в Україні в дикому вигляді відомий 21 вид дзвоників.

Дзвоники – багаторічні, дворічні і рідше – однорічні рослини. Листки – без прилистків, чергові на стеблі або в прикореневій розетці. Квіти дзвоникоподібні поодинокі або зібрані в багатоквіткові волоті чи китиці синього, блакитного, фіолетового, рожевого чи білого кольору.

На квітнику цвіте аквілегія, м'ята котяча Муссіні, синюха блакитна, бузок угорський

Дзвоники однобічні (Campanula rapunculoides)

Плід дзвоників – коробочка з дрібним коричнево-білуватим насінням. Дзвоники можуть бути низькорослою, середньо- та високорослою рослиною, а також квітувати від травня до вересня, в залежності від виду.

Дзвоники точкові (C. punctata Lam.*)* – середньорослий вид висотою до 50 см.

Розмножують дзвоники насінням, весняними живцями, частинами кореневищ та поділом куща. Частіше за все дзвоники – світлолюбні рослини, проте існує декілька видів, що потребують напівтіні – карпатські, широколисті, персиколисті, хоча за достатньої вологості ростуть і на сонці.

Дзвоники однобічні

Дзвоники точкові на клумбі

Можуть зростати на будь-яких ґрунтах, навіть кам’янистих та вапняних, але найкраще сприймають суглинок нейтральної реакції. Поливу потребують лише в посуху. Високорослим сортам необхідна опора.

Висаджувати дзвоники можна як на передньому плані квітника – дзвоники гарганський, спіральнолистий, березоволистий, дернистий, так і на задньому плані (високорослі) – широколистий, молочноквітковий, скучений, кропиволистий.

Дзвоники молочноквіткові

Дзвоники молочноквіткові (C. lactiflora M.Bieb*)* – рослина висотою 50–150 см, з довгим стрижневим коренем, що дає змогу рости в важких глинистих ґрунтах. Квіти молочно-рожевого, молочно- блакитного чи молочно-білого кольору до 4 см в діаметрі. Цвіте з червня до кінця літа.

Одним з найбільш поширених є *дзвоники середні (C. medium* L.*)* – дворічна рослина висотою 50–100 см. В перший рік дає розетку листя, наступного зацвітає, після цвітіння – гине.

Щоб дзвоники середні цвіли щороку, насіння висівають в травні-червні, а восени розсаджують. Великі квіти до 7 см фіолетового, синього, блакитного, рожевого, білого кольору, зібрані в суцвіття, дають чималу кількість нектару, приваблюючи бджіл. Цвітуть дзвоники середні з кінця травня і по серпень.

Квітник з дзвониками молочноквітковими

Бджола на дзвонику середньому

Гаряча пора

Ґрунтопокривні рослини

Сади перецвіли. З кожним днем теплішає, і щоб захистити ґрунт саду від висихання, нам потрібні рослини, які б вкрили його суцільним килимом. В квітникарстві їх велика чисельність, проте нас цікавлять лише ті, що забезпечують підтримуючий медозбір та є джерелом пилку для комах.

Поступове заростання навколо вуликів білою конюшиною

У пригоді нам стануть різні види *горлянок (Ajuga* spp.*)*, *веронік (Veronica* spp.*)*, *фіалок (Viola* spp.*), конюшина повзуча (Trifolium repens* L.*)* та інші.

Горлянка (*Ajuga* spp.) – рід трав'янистих рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae). Рід налічує близько 70 видів, з них в Україні поширено 8.

Горлянка повзуча

Далі мова піде про *горлянку повзучу (A. reptans* L.*),* яка одержала свою назву за властивість вкривати своїми довгими повзучими пагонами-вусами все навкруги.

Висота рослини – 5–10 см, навесні з розетки листя виростають квітконосні стебла з колосоподібним суцвіттям. Квіти двогубі, знаходяться в пазухах листя, зібрані в розетки по 6–8 штук. Колір оцвітини – блакитний або синій. Запилення квітки відбувається за допомогою бджіл. Цвітуть горлянки протягом 14–21 дня. Селекціонери вивели багато різних декоративних сортів.

Комбінуючи горлянку з іншими рослинами, можна зробити садибу дуже привабливою і медоносною. Горлянка також часто росте на узліссях, біля доріг у лісосмугах. Великі зарості горлянки довелося зустрічати на Вінниччині.

Пагонами горлянки заплітають ґрунт

Сорт горлянки Burgundy Glow

Горлянка, сорти Variegata Rubra та Burgundy Glow

Горлянка на фоні керії

Горлянка і яснотка

Горлянка і бамбук

Фіалка (Viola* spp.*) – рід рослин родини Фіалкових (Violaceae). Рід налічує близько 500 видів, поділених на 28 родів однорічних та багаторічних рослин, які ростуть в помірних широтах по всьому світу. В Україні представлено 44 види фіалок.

Фіалка запашна (Viola odorata)

Фіалка – багаторічна рослина 5–40 см висотою, з серцеподібним листям на довгих черешках. Квіти поодинокі чи зібрані в пазухах у волоті чи грона, великі, несиметричні, з чотирма віялоподібними пелюстками. Фіалки мають різну форму пелюсток, деякі зі шпорцями, або мішкоподібним виростом біля основи, та різне забарвлення: трапляються блакитні, сині, жовті, білі, кремові, дво- та триколірні. Плід – коробочка, насіння зберігає схожість до двох років.

Фіалка польова (Viola arvensis)

Фіалка – одна з найстаріших садових культур, перші згадки про неї датовані 1683 р. Найбільш поширеніші в квітникарстві – духмяна, польова, триколірна, жовта, лабрадорська, метеликова та гібридний вид фіалок – фіалка Віттрока (*V. tricolor* var. *hortensis* DC.). Є ще безліч гарних, запашних і не менш популярних фіалок, які здобули симпатію садівників.

Висаджують фіалки в багатий на гумус, помірно вологий ґрунт у сонячних та напівтінистих місцях. В посуху фіалки потребують поливу.

Розмножують однорічні фіалки Віттрока та триколірну посівом насіння на розсаду в парники чи теплиці, а також в ґрунт за температури вище +10 ºС. Багаторічні фіалки розмножують насінням, поділом кущів та живцюванням. Для живцювання беруть зелені пагони з 2–3 вузлами та висаджують в парники у вологий ґрунт, змішаний 1:1 з піском, укорінення через 3–4 тижні сягає 95–100 %. Насінням висівають відразу в ґрунт після збирання, а сходить воно наступної весни.

Фіалка запашна (Viola odorata f. Rosea)

Фіалка сестринська метеликова Freckles (Фреклес)

Фіалка сестринська біла (Viola sororia «Albiflora»)

Фіалки використовують в квітниках, на бордюрах, кам'яних гірках та при озелененні терас і балконів. Вони дають слабкий підтримуючий медозбір, проте деякі види цвітуть протягом довгого періоду. До кінця літа цвіте фіалка рогата та триколірна.

Однією з невибагливих ґрунтопокривних рослин є ***глуха кропива плямиста (Lamium maculatum* L.)** – багаторічна рослина з родини Глухокропивових (Lamiaceae).

Глуха кропива – трав'яниста рослина висотою 10–80 см, з короткими підземними пагонами і злегка опушеними прямими чи лежачими стеблами, які торкаючись міжвузлями ґрунту, вкорінюються, утворюють суцільні килими. Квіти зібрані в багатоквіткові кільця, чашечки квітів дзвоникоподібні, на нижній губі суцвіття є характерні цятки світло-пурпурового кольору, що визначає приналежність до виду.

Висаджують рослини на непридатних для господарювання місцях, у затінку, попід парканами, поміж вуликів, під старими деревами. Глуха кропива стійка до посухи та виділяє нектар за будь-якої погоди.

Глуха кропива плямиста, сорт «Album»

Глуха кропива плямиста, сорт «Beacon Silver»

Селекціонерами виведено багато нових сортів з білим, рожевим та малиновим кольором квітів та різнобарвним забарвленням листя – зі смужками білими, жовтими, срібними та плямистими – які використовуються у створенні затишних куточків саду. Цвіте рослина з травня по жовтень, зацвітаючи повторно, медопродуктивність – 50–60 кг/га.

Розмножують глуху кропиву поділом кущів, а також насінням та зеленим живцюванням. Протягом всього літа можна зрізати пагони глухої кропиви і відразу висаджувати у зволожений ґрунт.

Ще один представник глухокропивових – ***зеленчук жовтий (Lamium galeobdolon*** **(L.) L.*)*** – багаторічна трав'яниста рослина з довгими повзучими пагонами, простим, яйцеподібним сріблястим листям та квітами, зібраними в шестиквіткові кільця, жовтого кольору. Цвіте зеленчук у травні-червні. На зиму рослина йде під сніг зеленою, що дає змогу прикрити ґрунт як восени, так і навесні.

Зеленчук жовтий – лікарська, харчова, медоносна та декоративна рослина. Рослина тінистих вологих місцин, добре розмножується повзучими пагонами, вкорінюючись, дає новий кущ. Невимоглива до ґрунту, проте найкраще росте на плодючому вологому суглинку. В посушливий період потребує поливу.

Висаджують зеленчук попід стінами будівель, на міжряддях плодових дерев та чагарників, під тротуаром та тином

Зеленчук жовтий (справа) та нечуй-вітер цвіте

Попереду справа – листя фіалки сестринської, по центру – хости, далі – зеленчук та бузульник Пржевальського

Однією з вічнозелених ґрунтопокривних рослин є ***пахісандра верхівкова (Pachysandra terminalis* Siebold & Zucc.*)***, з родини Самшитових (Buxaceae) родом зі Східної Азії. Багаторічний карликовий напівкущ висотою 15–20 см, з простими глянцевими темно-зеленим листям, яке зимує, та зеленувато-білими квітами, зібраними у верхівкові китиці, з ніжним ароматом.

Квітує пахісандра в травні. Висаджують її в тінисті місця в кислий ґрунт, розмножується поділом куща та живцями. Морозостійка та посухостійка рослина.

Якщо у вас є куточки, в які зовсім не зазирає сонце, то ***конвалія звичайна (Convallaria majalis* L.)** їх заповнить. Швидким розростанням вона прикриє весь ґрунт, тим самим збереже вологу і прикрасить сад, наповнюючи його ніжним ароматом протягом 15– 20 днів. Це багаторічна рослина родини Холодкових (Asparagaceae), що поширена в помірному поясі Євразії та в Північній Америці.

Пахісандра верхівкова

Конвалія з рожевим цвітом

Конвалія – кореневищна рослина висотою 20–30 см, з квітконосним голим стеблом та двома, іноді одним-трьома довгасто-овальними листками. Квіти зібрані на верхівці стебла в однобічну китицю з дзвоникоподібною білою оцвітиною. Плід – червона ягода, яка також прикрашає сад.

ПОРАДА

Стежте, аби діти не їли ягоди конвалії – вони отруйні, викликають судоми, нудоту, запаморочення, порушення серцевої діяльності!

Конвалія – декоративна, ефіроолійна, лікарська рослина. Відома в квітникарстві з XVI століття, виведено багато сортів з махровими та рожевими квітами.

Конвалія

Висаджують конвалію в вересні-жовтні в затінку у вологий, багатий органікою, нейтральний або слабкокислий ґрунт. Особливого догляду рослина не потребує. Нектар бджоли збирають дуже рідко, проте рослина приваблює дрібніших комах.

Вероніка (Veronica* spp.*) – рід квіткових рослин родини Подорожникових, який налічує близько 300 видів, в Україні – близько 50. У квітникарстві вероніку цінують за посухостійкість, невибагливість, морозостійкість і гарний ріст на різних ґрунтах, навіть кам'янистих.

Найпершими розцвітають *вероніка нитчаста,* чи ниткоподібна *(V. filiformis* Sm.*)*, *вероніка вірменська (V. armena* Boiss. & A.Huet*)* та вероніка дерев'яниста (*V. surculosa* Boiss.et Bal).

Вероніка нитчаста (V. filiformis Sm.*)* – ґрунтопокривна стійка рослина, яка зацвітає ранньої весни і квітує до кінця червня. Рослина утворює густий газон завдяки швидкому укоріненню кожного повзучого пагону, який може сягати 50 см. Листя округле, виїмчасте, супротивне, до 1 см. З пазух листя виростають окремі квіти на стеблі – блакитного чи білого кольору.

Вероніка нитчаста

Вероніка вірменська (V. armena Boiss. & A.Huet*)* в природі зустрічається на Кавказі, у Вірменії, Туреччині. Це багаторічна трав'яниста рослина, яка утворює густу дернину, має стебла 7–10 см у висоту, частіше лежачі, багаточисленні, тонкі, дерев'янисті в основі, корінь дерев'янистий.

Листки – 8–12 мм в довжині, сидячі, тонкі, ніби скручуються до середини, голчасті. Квіти зібрані в китицеподібні, рихлі суцвіття, чашечка п'ятироздільна, яскраво-блакитна. Цвіте вероніка вірменська з квітня і до кінця літа численними ароматними квітами. Морозостійка, світлолюбна, засухостійка і невибаглива. Розмножують насінням, укоріненими пагонами та поділом куща навесні. Висаджують восени в глинистий, кам'янистий ґрунт на сонці. Не потребує укриття на зиму та поливу в засуху.

Вероніка вірменська в квітнику

Вероніка дерев'яниста (V. surculosa Boiss.et Bal) – багаторічна низькоросла повзуча рослина, вкрита сизо-зеленими листками висотою до 5 см. На кінцях стебел утворюються цільні короткі колосоподібні суцвіття, вкриті рожевими квітами. Рослина утворює сіро-зелений щільний «килим», вкриваючи ґрунт і захищаючи його від пересихання.

Вирощують вероніку дерев'янисту у сухих сонячних місцях на нещільних супіщаних ґрунтах. В безсніжні зими рослину прикривають листям від вимерзання. Розмножують поділом кущів навесні та ранньої осені.

ПОРАДА

Скомбінуйте яскраву вероніку з квітами різних кольорів

Вероніка дерев'янистав квітнику

Пізніше, в травні розцвітають *вероніка лікарська (V. officinalis* L.*)*, *дібровна (V. chamaedrys* L.*)*, *широколиста (V. teucrium* L.*), повзуча,* або *квітоніжкова (V. peduncularis* M.Bieb.*),* які також використовуються у квітникарстві. Вони прикрасять Вашу садибу і дадуть комахам значні ресурси кормів.

Вероніка дібровна в саду разом з живучкою

Вероніка, як ґрунтопокривник перед високими квітами

Вероніка квітоніжкова (V. peduncularis M.Bieb.*)* – низькорослa (8-10 см), ранньоквітуча багаторічна трав'яниста рослина з напівздерев'янілим стеблом, повзуча, сильно розгалужена.

Вероніка повзуча, або квітконіжкова (Veronica peduncularis) у декорі кам'янистої гірки

Квіти вероніки повзучої, або квітконіжкової (Veronica peduncularis)

Вероніка в квітнику

Листки вероніки квітконіжкової на коротких черешках довгасті, слабкозубчасті, злегка опушені. Квіти багаточисленні, в рихлих китицях, яскраво-блакитні, з білим очком.

Вероніки – чудові медоноси та пилконоси. Медопродуктивність веронік – до 100 кг/га.

Конюшина повзуча (Trifolium repens* L.*) – багаторічна трав'яниста рослина родини Бобових (Fabaceae). Рослина має довге сланке стебло, яке у вузлах укорінюється, значно розгалужене, висотою 10–35 см, добре розвинений корінь, здатний проникати до метра в глибину. Листя трійчасте, на довгому черешку, квіти дрібні білі, блідо-рожеві, зібрані у головчасті кулясті суцвіття на довгих квітконосах по 40–70.

Конюшина повзуча невибаглива до ґрунтів, добре росте на глинистих, суглинкових, торф'яних, супіщаних та кам'янистих.

Розмножують конюшину з насіння, висіваючи його рано навесні по поверхні обробленого ґрунту, а потім прикочуючи для кращого прилягання насіння.

Конюшина повзуча в саду, використана як газон

В перший рік конюшина росте повільно, але в наступні швидко наростає, завойовуючи нові території. Виносить витоптування та заморозки. Певним недоліком конюшини білої є «забивання» інших рослин у квітнику після швидкого розростання.

Цвіте конюшина повзуча з травня до вересня. Трубочка віночка неглибока, тому нектар доступний бджолам. Медопродуктивність – 100 кг/га, мед світлий, ароматний.

Виведено різні сорти конюшини білої, які Ви можете використати в своєму квітнику. Один з них – конюшина Purpurascens. Її листя може бути трьох- і чотирьохлопатеве з надзвичайно цікавим забарвленням – пурпуровою серединкою та облямівкою зеленим к ольором.

Сорт Purpurascens потребує повного сонця, в затінку втрачає дек оративність.

На фоні конюшина повзуча замість газону

Конюшина повзуча Purpurascens

***Роговик (Cerastium* spp.)** – рід трав'янистих рослин родини Гвоздичних (Caryophyllaceae), налічує близько 200 видів, розповсюджених по всьому світу, в Україні – 16 видів.

Роговик на квітниках

Квіти роговика містять багато пилку

Роговик та зеленчук як ґрунтопокривні рослини

В квітникарстві використовують *роговик повстяний (C. tomentosum* L.*)* та *роговик Біберштайна (C. biebersteinii* DC.*)*, які цінуються за гарний сріблясто-зелений колір листя.

Роговик повстяний (C. tomentosum L.*)* – вічнозелена повзуча багаторічна трав'яниста рослина висотою 15–30 см, з посвистим листям та розлогим напівкошиком з 8–12 білих квітів. Цвіте з травня до серпня, в залежності від виду.

Розмножують роговик посівом насіння у відкритий ґрунт або на розсаду, поділом куща. Саджають на яскраве сонце в будь-який ґрунт, навіть кам'янистий, нейтральний / слабколужний.

ПОРАДА

Після цвітіння обріжте квітконоси зі стеблами, і роговик може зацвісти восени

Ідеальна ґрунтопокривна рослина для тіні та вологих місцин – ***вербозілля монетчасте (Lysimachia nummularia* L.*)***. Його ще називають вербозілля лучне, вербозілля монетне, луговий чай. Рослина в природі росте на заплавних луках та по берегах річок.

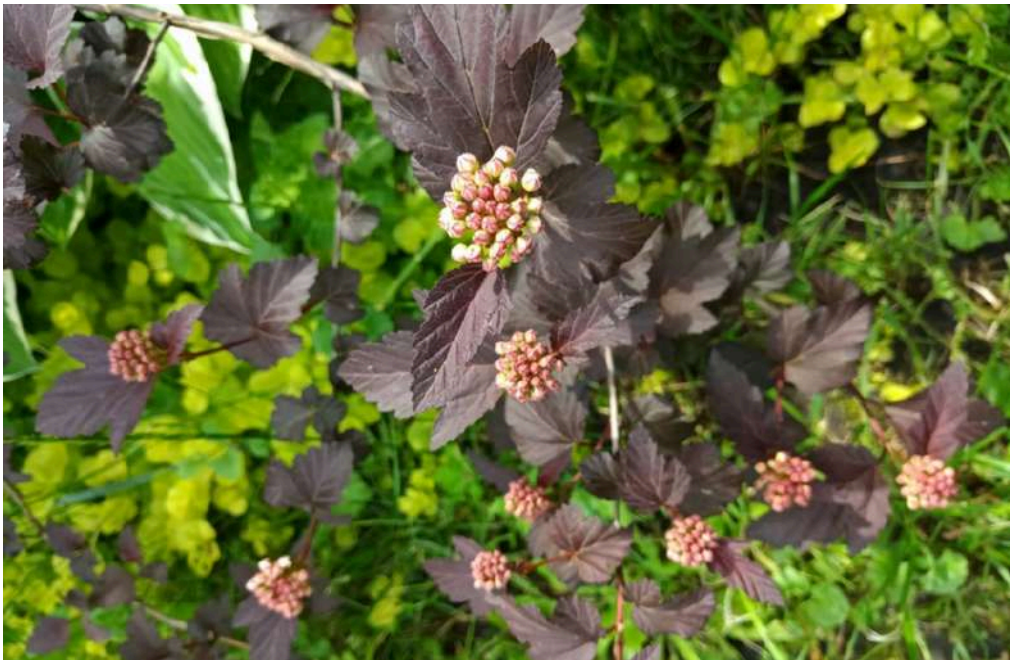

Хости на фоні вербозілля монетчастого

Вербозілля монетчасте – багаторічна рослина з лежачим стеблом, довжиною до 30 см, яке укорінюється у вузлах і далі розповсюджується, утворюючи гарний яскравий «килим», з супротивними овальними листями та невеликими, до 2,5 см, жовтими квітами. Вербозілля покриває навіть круті схили та вертикальні стінки. Вербозілля зацвітає в травні і квітує понад 20 днів.

Хоста та м'ята на фоні вербозілля сорту монетчастого Aurea

Пухироплідник на фоні вербозілля монетчастого

Квіти вербозілля

Виведено різні сорти вербозілля монетчастого. Одним з найбільш відомих є сорт Aurea з жовтуватим листям. Сорт стійкий до підвищеного освітлення та легкого витоптування, добре витримує засуху та затоплення.

***Чебрець (Thymus* spp.)** – рід чагарників та напівчагарників родини Глухокропивних (Lamiaceae), ще одна з мало поширених у наших садах рослин, яка, втім, варта уваги.

Чебрець в саду

Бджола працює на чебрецю

Початок цвітіння чебрецю на клумбі (зліва)

Декоративність квітів чебрецю

Бджоли ласують нектаром чебрецю

Чебрець повзучий, чи звичайний *(Th. serpyllum* L.*)* є маленьким напівчагарником, який утворює подушки красивого ніжного сіро-зеленого листя, а при цвітінні – килими лілової духмяної краси. Цвіте дуже рясно з початку до середини літа, виділяє багато нектару, приваблюючи бджіл та диких комах. Медопродуктивність чебрецю повзучого сягає 180 кг/га.

Розмножують чебрець, вкорінюючи стебла, присипаючи їх ґрунтом, та черешками. Насіння висівають відразу після збору, не присипаючи та підтримуючи вологість ґрунту.

Добре росте на повному сонці та в помірно родючому, нейтральному або лужному ґрунті, гарно розвивається на дренованому, легкому і не виносить підвищеної кислотності. Погано витримує болотний ґрунт. Чебреці – невибагливі рослини, витривалі та посухостійкі, полюбляють весняну ущільнювальну обрізку.

Чебрець використовують як пряно-ароматичну, лікарську, декоративну, медоносну, ефіроолійну, фітомеліоративну рослину.

Суховершки (Prunella* spp.*) – рід рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae), налічує близько 15 видів, в Україні з них росте 3.

Суховершки звичайні (P. vulgaris L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина висотою 5–60 см, з висхідним чотиригранним стеблом, видовжено-яйцеподібними, дещо ворсистим, супротивними листками та двостатевими неправильними квітами, зібраними в шестиквіткові кільця, що утворюють щільну колосоподібну голівку синьо- фіолетового, рожевого, білого кольору. До садівництва рослину залучено давно, виведено різноманяття сортів, які відрізняються кольором листя та квітів.

Вирощують суховершки посівом насіння в ґрунт під зиму та навесні, на глибину до 1 см, поділом кущів та відводками. Рослина невибаглива і посухостійка, віддає перевагу нейтральним ґрунтам. суглинистим,

ПОРАДА

Довгі стебла суховершків гарно укорінюються у вузлах, які присипаємо ґрунтом і підтримуємо у вологому стані

Цвіте рослина ціле літо, з червня по вересень, тож є дуже цінною для комах як джерело корму. Суховершки звичайні є харчовою, лікарською та декоративною рослиною, використовуються в косметології.

Квіти суховершків добре відвідуються бджолами для збирання нектару та пилку. Медопродуктивність – до 90 кг/га.

Суцвіття суховершків

***Нечуйвітер (Hieracium* spp.)** – рід багаторічних трав'янистих рослин родини Айстрових (Asteraceae), який налічує 2240 видів, з них в Україні росте близько 260. Це опушені трави висотою до 150 см з безлистими чи багатолистими стеблами, прикореневою розеткою цілокрайого чи глибокозубчастого, згори зеленого, знизу сірувато-повстистого листя. Квіти двостатеві, язичкові, в суцвіттях кошиків, поодинокі чи в суцвітті біло-жовті, жовті та помаранчеві.

Нечуйвітер крапчастий Leopard (на передньому плані) з зеленчуком жовтим, барвінком варієгатним, нарцисами (за якими напувалка для бджіл), цибулькою-трибулькою, півонією дрібнолистою

Листя нечуйвітру крапчастого Leopard – прикраса саду

Нечуйвітер крапчастий – одна з найкрасивіших форм роду, яку використовують у квітникарстві задля мальовничості.

Початок цвітіння нечуйвітрів у травні, а закінчується в кінці літа. Це невибаглива рослина, що гарно росте на будь-якому ґрунті, посухостійка та морозостійка.

Розмножують посівом насіння відразу в ґрунт після достигання, деякі насінини проростають відразу, більша частина – наступного року навесні. Розмножується самосівом. Можливий поділ материнського куща.

Нечуйвітри – лікарські, декоративні та медоносні рослини. Медопродуктивність невисока, та у безвзятковий період активно відвідується бджолами для збирання нектару та пилку. Пилкові зерна нечуйвітрів завжди присутні у поліфлорних медах другої половини літа.

Далі мова піде про ***півники (Iris* spp.*)*** – рід рослин родини Півникових (Iridaceae), який налічує близько 300 видів рослин, поширених у північній півкулі, забарвлених в усі кольори веселки. Вони починають цвісти з перших весняних теплих днів, цвітіння триває до середини літа.

Півники – багаторічні трави з повзучим кореневищем або бульбою, висотою 5–50 см, мають довге прямостояче стебло з квіткою та мечоподібним листям. Суцвіття віялові, складаються з однієї чи більше шестипелюсткових квіток.

Півник карликовий

Півник бородатий середньорослий

Хоча бджоли рідко відвідують квіти півника, їх все ж можна спостерігати під час збору пилку на цих рослинах.

Бджоли харчуються пилком півників

Півники висаджують на сонячні квітники частинами кореневищ – віялами, в легкий нейтральний ґрунт. Півники невибагливі до вологи, крім півників болотних (згадаємо їх у відповідному розділі книги).

Півники злаколисті

Півники сибірські

Півники – маломедопродуктивна рослина. Проте вони слугують збирачами вологи для комах, прихистком для їхньої ночівлі та захистом від ворогів.

***Шавлія (Salvia* spp.)** – рід рослини родини Глухокропивових (Lamiaceae), який налічує близько 1000 видів однорічних, дворічних та багаторічних рослин висотою 30–120 см.

Шавлії – морозостійкі, посуховитривалі рослини, невибагливі до ґрунтів, добрі медоноси. В наших садах найбільш поширені – *шавлія мускатна (S. sclarea* L.*)*, *лікарська (S. officinalis* L.*)*, *гайова (S. nemorosa* L.*)* та *кільчаста (S. verticillata* L.*)*. Значного поширення у природі південно-східної України набув вид – *шавлія сухостепова (S. tesquicola* Klokov et Pobed.*).*

Шавлія гайова або дібровна (S. nemorosa L.*)* – багаторічна рослина висотою 30–80 см, з прямостоячим чотиригранним слабоопушеним стеблом, без залозистих волосків, з темно-зеленим видовженим листям та численними колосками – суцвіттями синьо-фіолетових квітів

Шавлія гайова на сонячному квітнику

Шавлія гайова біла

Шавлія дібровна на фоні в квітнику з дельфінієм (передній план), ехінацеєю (зліва), волошкою руською (справа)

На сьогодні виведено багато сортів шавлії гайової з різним забарвленням квітів, що дає змогу використати її за кольоровою гамою на своїх квітниках, створюючи пахучі медоносні куточки.

Шавлія гайова – чудовий медонос, що забезпечує 150–300 кг/га меду, та гарна декоративна рослина.

Розмножують шавлію з насіння, висіваючи його під зиму та навесні на глибину 0,5–1 см. А ще – поділом кущів, висаджуючи їх восени на сонячні ділянки в поживний, слабкокислий суглинистий ґрунт.

Також шавлія гайова добре розмножується вегетативно. Трохи здерев'янілі пагони зрізають і ставлять у воду, періодично її міняючи. Протягом двох тижнів з'являються корені, після чого живці висаджують в стаканчики з поживним ґрунтом, а у вересні – на постійне місце, на зиму мульчують.

Ехінацея та шавлія гайова «Аметист» (рожева) на задньому плані

Бджола працює на шавлії кільчастій

Шавлія кільчаста (S. verticillata L.*)* – також багаторічна рослина з гіллястим опушеним стеблом, овально-довгастим листям та фіолетовими квітами, зібраними в суцвіття по 16–35.

Шавлія кільчаста цвіте в липні-вересні, цінна як медонос другої половини літа та ранньої осені. Медопродуктивність за сприятливих умов сягає 900 кг/га.

Вирощують шавлію кільчасту з насіння та поділом кущів. Вона є невибагливою, посухостійкою рослиною.

Шавлія кільчаста – пряно-смакова та лікарська рослина. Її використовують у складі прянощів до м’ясних страв та в чаї.

Шавлія кільчаста на фоні суниці

Шавлія мускатна (S. sclarea L.*)* є дворічною рослиною. В перший рік після висіву насіння виростає кущ з великим опушеним серцеподібним листям зі стійким пряним ароматом. Наступного року рослина випускає міцні чотиригранні червонуваті, короткоопушені стебла зі стебловими залозками висотою 90–120 см.

На кінцях стебел виростають волотисто-розгалужені суцвіття, з двостатевими неправильними блідо-рожевими, лілуватими чи білуватими квітами.

Шавлія кільчаста

Шавлія мускатна

Квіти шавлії мускатної та лікарської

Шавлія лікарська в квітнику

Цвіте шавлія мускатна з червня по вересень на другому році життя. Втім, десята частина висіяних рослин зацвітає першого року. Після зрізання відростає та зацвітає знову, що важливо для осіннього медозбору.

Медоносні та дикі бджоли, джмелі охоче відвідують шавлію мускатну. Особливо вона приваблює бджолу-теслю. Медопродуктивність – 200–400 кг/га.

Шавлію мускатну використовують в харчовій, ефіро-олійній, косметичній промисловості, в тваринництві та медицині.

Шавлія лікарська (S. officinalis L.*)* – ще один представник шавлій у квітнику, багатостеблевий кущ висотою 40–60 см, з супротивним черешковим листям та колосоподібними суцвіттями з великими двогубими синьо-фіолетовими квітами. Цвіте шавлія лікарська в червні. Медопродуктивність – 150–200 кг/га.

Головатень (Echinops* spp.*) – рід родини Айстрових (Asteraceae), який налічує близько 190 видів однорічних та багаторічних, колючих рослин. У наших садах найбільш поширені *головатень звичайний*, або руський *(E. ritro* L.*)* та *головатень круглоголовий (E. sphaerocephalus* L.*).*

Головатень круглоголовий на фоні, вербозілля конвалієподібного на передньому плані

Шавлія дібровна біла, лофант анісовий (зліва), м'ята котяча (справа), між ними материнка та ехінацея, далі – пенстемон

Головатень звичайний, або руський (E. ritro L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина з білоповстистим прямостоячим, у верхній частині розгалуженим стеблом, з перисторозсіченим листям, яке закінчується колючкою, та синіми трубчастими квітами, які утворюють кошик-кульку.

Геленіум, головатень, материнка турецька в квітнику

Вероніка на передньому плані, далі головатень звичайний

Рослина висотою 30–80 см, цвіте у другій половині літа, з початку липня і до вересня. Завдяки цьому забезпечує кормом комах на довгий період. На голівках рослини можна побачити 2–3 і більше видів комах одночасно. Це може свідчити про високу нектаропродуктивність, що виключає конкуренцію. Голівки рослини прикрашають садибу і перед цвітінням, і в сухому букеті взимку на столі.

Головатень звичайний перед цвітінням

Перші квіти головатня звичайного

Бджола працює на квітах головатня звичайного

Головатень високий (E. exaltatus) та круглоголовий

Головатень звичайний в квітнику

Головатень круглоголовий (E. sphaerocephalus L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина висотою 80–200 см, з прямостоячим стеблом та шорстким від залозистих волосків клейким, сіро-повстяним перистим листям з колючками на кінцях. Суцвіття – кошики- голівки 4–6 см в діаметрі з білими, блідо-блакитними або біло- зеленуватими квітами.

Головатень круглоголовий цвіте

***Головатень круглоголовий в квітнику,
ехінацея на передньому плані***

Вирощують головатень з насіння, висіваючи його під зиму або навесні на глибину 2 см. Після проростання, у фазі двох справжніх листків, розсаду можна висадити на постійне місце. Вибирають сонячні відкриті ділянки зі слабкокислим пухким ґрунтом. Зацвітає головатень на другий рік.

Головатень – лікарська, декоративна рослина. Медопродуктивність головатня звичайного – 350–700 кг/га, круглоголового – дещо вища, до 800 кг/га. Пилкопродуктивність – 3 кг/га, пилок білуватий

***Материнка (Origanum* spp.)** – рід трав'янистих рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae), який налічує близько 55 видів. Материнка – лікарська, харчова, ефіроолійна, медоносна, фарбувальна, інсектицидна, танідоносна та декоративна рослина.

У наших садах найбільш поширена *материнка звичайна (O. vulgare* L.*)*, яку в народі називають жіночою травою за позитивний вплив відварів на жіноче здоров'я.

Бджола працює на квітах материнки звичайної

Кущі материнки навесні

Материнка звичайна – багаторічна трав'яниста рослина висотою 30–70 см з багачисленними чотиригранними мало опушеними прямими стеблами, супротивними черешковими сіро-зеленими листками.

Квіти дрібні, лілові, рожево-лілові чи рожеві трубчасті, зібрані в щитково-волотисті суцвіття.

Материнка звичайна в затіненому квітнику

Материнка звичайна на сонячному квітнику

Крім материнки звичайної, можна посадити *материнку турецьку (O. onites* L.*)*, яка зацвітає пізніше за звичайну, тим самим продовживши медозбір на материнках.

Материнка турецька (на передньому плані) в саду разом з дивиною, головатнем, геленіумом та злинкою

Цвіт материнки турецької

На сьогодні виведено багато сортів материнки звичайної з різним забарвленням квітів та листя.

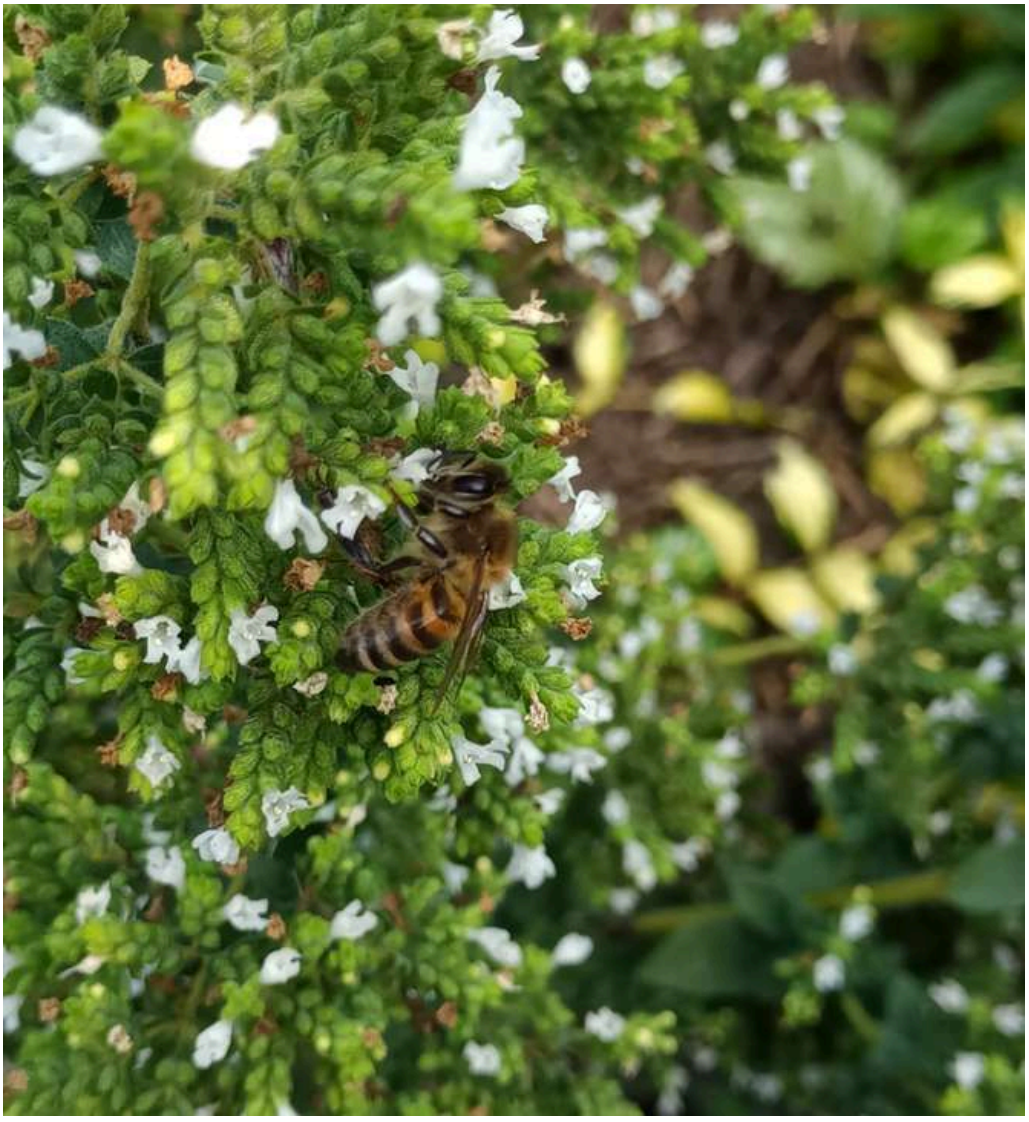

Сорт материнки з темно-бордовим стеблом та оцвітиною

Материнка зі світло-салатовим листям, сорт Aurea

Розмножують материнку поділом кущів, висаджуючи їх на світлі сонячні місця восени або навесні. До ґрунту та вологи материнка звичайна невибаглива. Насіння висівають на зиму чи навесні на глибину до 1 см. Після підростання розсади висаджують на постійне місце.

Материнка майоранова або майоран (O. majorana)

Один з пізньоквітучих видів – *материнка майоранова, або майоран (O. majorana* L.*)*. Медопродуктивність материнки майоранової – 70–90 кг/га. Цей вид широко використовують у пряних сумішах.

***Шоломниця (Scutellaria* spp.)** – рід трав'янистих рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae), який налічує близько 300 видів рослин.

Шоломниця висока (S. altissima L.*)* – трав'яниста багаторічна рослина висотою 30–60 см, з прямостоячим стеблом, трохи опушеним, серцеподібним черешковим листям. Квіти шоломниці синьо-фіолетового кольору зібрані у несправжній колос.

Шоломниця в саду

Розмножують шоломницю висівом насіння на зиму або навесні в легкий пухкий ґрунт. Після підростання розсади висаджують на постійне місце. Шоломниця невибаглива до яскравого світла, нею можна засадити напівтінисті куточки саду.

Цвіте шоломниця в червні-липні і дає підтримуючий медозбір (15–36 кг/га). Шоломниця є лікарською та декоративною рослиною.

Квіти шоломниці

***Бджолоцвіт, гаура (Gaura* spp.)** – рід рослин родини Онагрових (Onagraceae), який нараховує близько 25 видів однорічних та багаторічних рослин з Америки. З них в садах культивується вид *гаури Ліндгеймері (Gaura lindheimeri* Engelm. & A.Gray*), або бджолоцвіт Ліндгеймері*.

В наших садах рослина з’явилася нещодавно, і вже завоювала прихильність квітникарів своєю мереживною красою. Серед бджолярів також користується популярністю за пролонгований термін цвітіння. Рослина припиняє квітувати тільки за настання морозів.

Бджолоцвіт – багаторічна трав’яниста рослина висотою до 150 см та біля 100 см шириною, з прямостоячими густо розгалуженими стеблами з дрібними вузьким листям та колосистим суцвіттям 10–40 см. Квіти чотирипелюсткові білі з довгими тичинками та великими пиляками, з тонким ароматом.

Квіти бджолоцвіту схожі на метеликів

Зацвітає в кінці травня – на початку червня і цвіте до пізньої осені, квіти розкриваються поступово знизу догори, після перецвітання пелюстки опадають, залишаючи чисті стебла з насінням.

Висаджують бджолоцвіт на сонячні місця в легкі та середні суглинки, рослина посухостійка та морозостійка (до -23 ºС), не витримує замокання та важких болотних ґрунтів.

Розмножують бджолоцвіт з насіння, висіваючи на розсаду в березні- квітні, розсипаючи насіння по поверхні ґрунту, злегка притискаючи та прикриваючи для збереження вологи Сходить при +20 ºС через три-чотири тижні. При пікіровці потрібно садити у високі стакани, адже у бджолоцвіту стрижневий корінь. При пересадці слід бути обережним і не пошкодити ґрудку землі з корінням.

Бджолоцвіт на квітнику

Бджоли на бджолоцвіті працюють зі світанку до пізнього вечора, збираючи пилок та нектар

Свою назву бджолоцвіт отримав через «гойдання» бджіл під час збирання корму. Тонкі гілочки не витримають ваги тіла бджоли і постійно гойдають комах. А бджоли настільки полюбляють рослину, що постійно знаходяться на квітках – тому і бджолоцвіт.

Окрім білого, можна придбати рожеві сорти бджолоцвіту, наприклад Crimson Butterflies. Як і інші форми, рожева цвіте до першого снігу. Ця чудова рослина стане надійним джерелом корму для комах та прикрасою осіннього саду.

Яскраве, бордово-зелене листя і малиново-рожеві чи білі численні квіти-метелики будуть гарно вирізнятися на фоні жовтого осіннього листя.

Бджолоцвіт – дуже невибаглива рослина і проста у догляді, насівається самостійно. Витримує посуху, зимостійка, не вимагає практично жодного додаткового обробітку.

Ажурність бджолоцвіту у надвечір'я

Бджолоцвіт ідеально підходить для бордюрів, міксбордерів, рокаріїв і альпійських гірок. Довгий час зберігають свіжість і зрізані квіти.

Бджолоцвіт під час дощу

Про ранньоквітучі волошки (*C. montana* L.*, C. dealbata* Willd.) згадувалося раніше, а зараз мова піде про *волошку великоголову* (*C. macrocephala* Muss. Puschk. ex Willd.*),* яка ідеально підійде для посухостійкого квітника.

Волошка великоголова* (*C. macrocephala* Muss. Puschk. ex Willd.*) – багаторічна трав'яниста рослина з прямостоячим стеблом висотою 50–70 см, сидячим, довгасто-ланцетним листям світло-зеленого кольору довжиною 10–20 см, та квітами кошиками 3–7 см в діаметрі яскраво-жовтого кольору. Великі кошики можна отримати за умови поливу. Пилку квітка виділяє дуже багато, що стає принадою для різних жуків.

Волошка великоголова в саду, разом з шавлією мускатною, маком диким та плакуном верболистим

Квітка-кошик волошки великоголової

Розмножують волошку поділом куща навесні та насінням, посівом під зиму чи навесні. Вона може рости на будь-яких ґрунтах та не потребує особливого догляду. Посадивши її лише раз, Ви матимете яскраву оазу на довгі 7–10 років.

ПОРАДА

Після перецвітання виламайте кошики-квіти, із бокових пагонів рослина зацвіте вдруге

Бджоли на волошці великоголовій

Цвіте волошка в другій половині літа протягом 30–35 днів. Медопродуктивність волошки – 60–170 кг/га.

***Монарда (Monarda* spp.)** – рід рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae), який об'єднує близько 20 видів.

Монарда двійчаста (M. didyma L.*)* – трав'янистий багаторічник висотою 70–100 см, з прямим чотиригранним облистненим стеблом. Листки супротивні короткочерешкові, овальні, зубчасті, трохи опушені. Квіти зібрані в щільні кінцеві головчасті суцвіття, фіолетового або бузкового кольору, з приквітками листоподібної форми такого ж кольору.

Бджоли працюють на монарді

Монарда двійчаста

Монарда трубчаста (M. fistulosa L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина з багаточисленними чотиригранними пагонами висотою 80–110 см, з черговим довгастим тонким зубчастим листям та двостатевими квітами, які зібрані в головчасте суцвіття білого, рожевого, бузкового, червоного кольору.

Монарда трубчаста

В квітникарстві використовують монарду гібридну, яка об'єднує сорти і форми, виведені за участю монарди двійчастої та дудчастої. Монарда гібридна різноманітна за кольором квітів та за висотою рослини (від 25 до 120 см), що дає змогу саджати рослину як на передньому, так і на задньому плані квітника, а також оформлювати квітник за кольорами. Монарда цвіте з середини літа до кінця вересня.

Розмножують монарду поділом кущів три-чотирирічного віку в квітні. Або живцюванням: нарізають пагони довжиною 8–10 см на початку цвітіння, видаляють нижнє листя та висаджують у парнички з вологим ґрунтом, змішаним 1:1 з піском.

З насіння розмножується видова монарда, сортові якості не передаються. Насіння можна висіяти відразу в ґрунт на зиму або наступної весни на розсаду в січні-лютому. Сходи з'являються через три тижні, у фазі трьох справжніх листочків монарду можна пікірувати. Зацвіте вона через рік після посіву. При правильному зберіганні насіння монарди не втрачає схожість три роки.

Сорт монарди «Якоб Клайн» (Jacob Cline), у квітнику разом з вербозіллям війчастим «Файркрекер» (Lysimachia ciliata Firecraker), веронікою колосистою та материнкою

Висаджують монарду на сонячні ділянки, в легкий вапняний ґрунт. В легкому притінку монарда також цвістиме, але не так рясно. Потребує поливу в засушливий період і не любить кислі ґрунти. На зиму надземну частину куща монарди зрізають. На одному місці монарда росте 5–7 років, розростаючись до метра в діаметрі, надалі її треба розсадити.

ПОРАДА
Для профілактики борошнистої роси після викидання бутонів, обриваємо на монарді нижнє листя

Монарда в саду з цибулею круглоголовою, ехінацеєю, маком

Монарда з наперстянкою, маками, лілейниками, ехінацеєю та романом фарбувальним

Монарда – медоносна, лікарська, ефірно-ароматична та декоративна рослина. В бджільництві її досліджують як один із засобів проти акарапідозу та варрозу.

Гісоп (Hyssopus* spp.*) – рід рослин родини Глухокропивових (Глухокропивові), який нараховує 7 видів. Один з них – *гісоп лікарський (H. officinalis* L.*),* про який і піде мова.

Гісоп лікарський (H. officinalis L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина висотою 20–80 см, з численними чотиригранними прямостоячими стеблами, короткочерешковим ланцетним листям. За формою нагадує невеличкий кущик.

Бджоли працюють на монарді

Суцвіття гісопу верхівкові, колосоподібні з дрібними двогубими квітами фіолетового, синього, блакитного, рожевого та білого кольору, дуже ароматні.

Розмножують гісоп з насіння, поділом кущів, живцями та відводками. Насіння висівають під зиму або навесні на глибину1,5–2 см, сходи з'являються через 10–14 днів. Живці нарізають 8–10 см довжиною і висаджують в холодні парники, після укорінення висаджують на постійне місце.

Для розмноження відводками перед цвітінням прихиляють гілку гісопу до землі, пришпилюють та присипають ґрунтом, весь час підтримують у вологому стані. Наступної весни гілку відрізають від материнського куща і пересаджують молоду рослину на постійне місце.

Гісоп лікарський разом з флоксами, дельфінієм, ехінацеєю. Далі – синій, рожевий та фіолетовий кущі гісопу

Гісоп цвіте з червня по жовтень протягом 100 днів. Медопродуктивність висока, до 800 кг/га. Бджоли збирають пилок сіро-бежевого кольору. Гісоп – один із найкращих медоносів-багаторічників.

ПОРАДА

Для того, щоб гісоп довго зберігав гарний вигляд, ранньо весною, ще по снігу, рослину обрізають до ґрунту, щ омолоджує її і сприяє кущистості

Гісоп лікарський – декоративна, харчова, лікарська, медоносна рослина. Її використовують у парфумерній, косметичній, виноробній промисловості. Входить до складу французького рослинного еліксир Гранд-Шартрез (1605 р.). Свіже листя додають в салати, овочеві страви, маринади, висушене – в м'ясні вироби та дієтичні страви.

Якщо вже заговорили про салати, то повернемося до *цибуль (Allium* spp.*)*, які цвітуть у другій половині літа. До них відносять *цибулю слизун (A. nutans* L.*), духмяну (A. ramosum* L.*), круглоголову (A. sphaerocephalon* L.*).*

Цибуля круглоголова (A. sphaerocephalon L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина родини Амарилісових (Amaryllidaceae) висотою 30–90 см, з довгим квітковим стеблом та еліптичним чи яйцеподібним щільним суцвіттям червоно-фіолетового, рожевого, бордового або бузкового кольору. Цвіте в червні-липні.

Цибуля круглоголова перед цвітінням, в третій декаді червня

Висаджують цибулину залежно від розміру на три її висоти, восени, на сонячні місця в легкий родючий нейтральний ґрунт. Після цвітіння та всихання листя цибулини викопують та просушують в затінку. Розмножують цибулю з насіння, висіваючи під зиму на глибину 1–1,5 см. Зацвітають такі рослини через три роки. Також розмножують дочірніми цибулинками.

Вероніка колосиста, цибуля круглоголова та синя

Нектар цибулі круглоголової легкодоступний

Цибуля поникла на передньому плані

Цибуля поникла (A. nutans L.*)* – вид рослин родини Амарилісових (Amaryllidaceae) висотою 30–60 см, з пласкою цибулиною та листям – товстим, гладким. Зонтик кулястий, густий, багатоквітковий, блідо-рожевого, блідо-пурпурового кольору. Цвіте в червні-серпні.

Цибуля поникла отримала свою назву завдяки пониклим квітконосам. Її листя не відмирає після цвітіння, і цибуля декоративна протягом довгого часу.

Цибуля поникла цвіте

Цибуля поникла – один з найбільш медоносних видів цибуль. Нектар має рідкий, мед з нього світло-жовтий, та після кристалізації стає білим, дрібнозернистим, без запаху.

Алея з цибулі пониклої та цибулі духмяної в саду

Цибуля поникла в квітнику

Висаджують цибулю пониклу на сонці та в напівтіні. В тіні квіти матимуть менш інтенсивне забарвлення. Потребує суглинистого, супіщаного, поживного ґрунту. Розмножують цибулю пониклу поділом куща кожні 5–7 років.

Цибуля духмяна (A. ramosum L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина висотою 35–60 см, з невеликою несформованою цибулиною, вузьким пласким листям та білими зіркоподібними духмяними квітами з фіолетовою центральною жилкою, зібраними в густі зонтики. Цвіте в липні-серпні.

Розмножують цибулю духмяну поділом куща кожні 3–5 років, а також посівом насіння під зиму або в квітні на глибину 1– 1,5 см, зацвітає наступного року. Цибуля духмяна – невибаглива, морозостійка рослина та добриймедонос.

Бджоли постійно відвідують квіти різних цибуль, хоча дехто пише, що нектар цієї рослини для них токсичний. Цибулі приваблюють одиночних бджіл та метеликів. Пилок цибуль містить фітонциди.

Цибуля духмяна перед цвітінням та в період цвітіння

Алтея лікарська (Althaea officinalis* L.*) – вид рослин родини Мальвових (Malvaceae) – багаторічна трав'яниста рослина висотою 120–150 см, з кількома прямостоячими стеблами сіро-зеленого кольору, черешковим округлим опушеним листям та блідо-рожевими п'ятипелюстковими квітами, розміщеними по декілька штук в пазухах верхніх листків. Цвіте в липні-серпні, медопродуктивність 150–400 кг/га.

Квітка алтеї лікарської

Алтея лікарська

Еремурус вузьколистий в саду

Алтею висаджують в піщаний, субпіщаний, суглинистий поживний ґрунт, на сонячне місце, вздовж будівель, тинів, на задньому плані квітників. В засушливий період рослина потребує поливу. Розмножують алтею лікарську посівом насіння під зиму або ранньої весни на глибину 1–1,5 см, сходи з'являються на 20–25 день. На постійне місце розсаджують восени.

Алтея лікарська – харчова, медоносна, ефіроолійна, декоративна, лікарська та прядильна рослина.

Еремурус (Eremurus* spp.*) – рід багаторічних трав'янистих рослин родини Асфоделінових (Asphodelaceae), який включає 40 видів. Прикрасити садибу можна найбільш привабливим з них – *еремурусом вузьколистим (E. stenophyllus* (Boiss. & Buhse) Baker*).* Еремурус вузьколистий – рослина висотою 70–170 см, з розеткою довгих тонких сизо-зелених листків та міцним грубим, до 0,7 см в діаметрі стеблом з верхівковим циліндричним суцвіттям 25–50 см довжиною та 5–6 см шириною з дрібними, до 2 см, квітами яскраво- жовтого кольору.

На кожному суцвітті близько 400–700 квітів, які поступово розкриваються знизу догори, а перецвітаючи, темніють і поступово опадають. Рослина цвіте близько 40 днів.

Звіробій багатолистий в саду (на першому плані)

Бджоли постійно працюють на еремурусі

Розмножують еремурус посівом насіння на розсаду восени в вересні-жовтні на глибину 1–1,5 см і залишають при +15 ºС до весни. Насіння сходить нерівномірно, деяке – до двох років. Восени розсаду розсаджують в індивідуальні ємності, на зиму прикривають компостом та мульчою. В ґрунт висаджують на третій рік у вересні.

Для посадки вибирають сонячне місце з добре дренованим легким нейтральним або лужним ґрунтом. Вирощені рослини з насіння зацвітають на п’ятий-сьомий рік.

Бджоли збирають з еремурусу пилок яскраво-помаранчевого кольору та нектар. Інші комахи також відвідують цю рослину.

Звіробій (Hypericum* spp.*) – рід рослин родини Звіробійних (Hypericaceae). Це однорічні та багаторічні трав’янисті рослини та напівчагарники. Відомо близько 450 видів, в Україні – 12. Найбільш відомий – *звіробій звичайний (H. perforatum* L.*)*, який також мож- на поселити в своєму саду, та ми розглянемо декоративні види звіробою – *звіробій розкидистий (H. patulum* Thunb.*)* та *звіробій багатолистий (H. polyphyllum* Boiss. & Balansa*).*

Звіробій багатолистий (H. polyphyllum Boiss. & Balansa*)* – компактний, висотою 30–35 см, напівчагарник з численними прямостоячими стеблами, вкритими супротивним овальним дрібним листям та великими золотаво-жовтими п'ятипелюстковими квітами до 5 см в діаметрі. Цвіте в липні протягом місяця, має тонкий ніжний аромат.

Звіробій багатолистий

Бджоли збирають пилок на звіробої багатолистому

Звіробій розкидистий (H. patulum Thunb.*)* – розлогий гіллястий напівчагарник висотою до 100 см, з розпростертими в боки пагонами, малиново-коричневим забарвленням гілок, овальним супротивним сизим листям та зібраними в маленькі пучки жовтогарячими великими квітами з довгими тичинками.

Чебрець та звіробій в саду

Звіробій розкидистий

Бджола на квітці звіробою розкидистого

Звіробій розкидистий – чудовий пилконос і лікарська рослина

Висаджують звіробої на сонячному місці в пухкі суглинки. Рослини не люблять перезволоження, тому краще саджати їх на підвищенні чи додати в ґрунт пісок. Вони легко витримують пересадку. Після цвітіння кущики потрібно трохи обрізати – тоді звіробій зацвіте вдруге.

Розмножують звіробій насінням, висіваючи його під зиму, поверхнево, лише трохи присипаючи ґрунтом. Навесні підтримують вологість ґрунту. Якщо насіння висівають навесні, то потрібна стратифікація, можна змішати насіння з вологим піском і покласти в холодильник на нижню полицю на 1,5 місяця. Сходи з’являються через два тижні. Можна розмножити звіробій живцями, використавши верхні зелені пагони і посадивши їх в холодний парничок. Зацвітає звіробій на другий рік.

Звіробій – декоративна, харчова, ефіроолійна, лікарська рослина, високопродуктивний пилконос.

Дивина (Verbascum* spp.*) – рід дворічних чи багаторічних трав'янистих рослин родини Ранникових (Scrophulariaceae), який налічує понад 280 видів. Зазвичай опушені, висотою 30–250 см, з прикореневою розеткою листя та прямостоячим квітучим стеблом.

Дивина густоквіткова (Verbascum thapsiforme Schrad.*)* – дворічна рослина висотою до 180 см, густо опушена, з прикореневою розеткою листя та одиничним стеблом з черговими повстистими довгастими листками. Квіти п'ятипелюсткові, жовті, зібрані в густу колосоподібну верхівкову китицю.

Дивина у дворі

Розмножують дивину з насіння, висіваючи під зиму по поверхні ґрунту і злегка присипаючи. Першого року росте лише розетка листя, а зацвітає наступного. Цвіте з другої половини червня до осені. Після цвітіння відмирає.

Дивина – добрий пилконос: бджоли працюють на квітах щоранку та щовечора, збираючи пилок

З інших видів варто звернути увагу на *дивину звичайну, або лікарську (V. phlomoides* L.*), гарну (V. speciosum* Schrad.*), волотисту (V. lychnitis* L.*), фіолетову (V. phoeniceum* L.*)*.

Бджоли збирають помаранчевийпилок на дивині

Бджоли на дивині волотистій

Дивина фіолетова (V. phoeniceum L.*)* – багаторічний вид, що зацвітає на третій-четвертий рік і відмирає, висотою 30–80 см, з тонким стеблом, черешковим нечисленним довгастим зубчастим по краю листям та нечисленними дрібними стебловими. Квіти великі, на довгих тонких квітоніжках фіолетового кольору, п'ятипелюсткові. Цвіте з травня по другу половину липня. На нижній пелюстці квітки збирається нектар, яким і ласують бджоли та інші комахи.

Дивина фіолетова в квітнику

Виведено багато сортів гібридної дивини, яку після цвітіння знову потрібно вирощувати з насіння. Висівають її навесні у відкритий ґрунт у травні, розсіваючи по поверхні ґрунту. Насіння проростає на світлі, при +13...+18 ºС, протягом 14 днів. Восени сходи дивини пересаджують на постійне місце.

Дивина – рослина сонячних квітників, посухостійка та невибаглива до ґрунтів. Морозостійка, проте це стосується тільки кореневища, листя може підмерзати.

ПОРАДА

Для збереження декоративності листя дивини до ранньої весни, розетки після зрізання стебла накривають обпалим листям на зиму

Медопродуктивність деяких видів дивини сягає до 240 кг/га, пилкопродуктивність – висока, бджоли віддають перевагу заготівлі перги саме з дивини.

Дивина гібридна в затінку дивинилікарської

Дивина гібридна сорт «Pink»

Ще одна висока і корисна рослина для садиби, маклея серцеподібна – посухостійка, проста у вирощуванні і красива.

Маклея серцеподібна (Macleaya cordata* (Willd.) R.Br.*) – вид багаторічних трав'янистих рослин родини Макових (Papaveraceae), висотою 2,5–3 м, з горизонтальним кореневищем та додатковими коренями помаранчевого кольору, завдяки яким вона легко витримує засуху. Листя велике, черешкове, сильно розрізане, серцеподібне, згори сіро-сизого кольору, знизу ворсисте, білувато-сірого. Вся рослина вкрита восковою тонкою плівкою, що зберігає в ній вологу.

Маклея серцеподібна навесні

Квіти, зібрані в верхівкових волотях 40 см довжиною – дрібні, рудувато-рожеві. Цвіте маклея в серпні і є добрим пізньолітнім пилконосом.

Розмножують маклею поділом кущів восени. Рослину викопують і розрізають кореневище на декілька частин з двома-трьома пагонами, висаджують в легкий нейтральний ґрунт. Можна розмножати боковими пагонами, які рослина випускає влітку, відкопавши їх від куща. З насіння маклею розмножувати складно. Насіння проростає нерівномірно, до двох років, з низьким відсотком схожості.

Бджілки збирають пилок на суцвіттях маклеї

***Золотушник (Solidago* spp.)** – рід рослин родини Айстрових (Asteraceae), який нараховує близько 120 видів. У культурному садівництві використовують *золотушник звичайний (S. virgaurea* L.*)*, *канадський (S. canadensis* L.*)* та їхні гібриди – *золотушник гібридний (Solidago x hybrida* hort.*).*

Золотушник канадський (S. canadensis L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина висотою 50–150 см з прямими багаточисельними опушеними стеблами, вкритими ланцетними листками, та довгим, близько 40 см, китицеподібним пірамідальним суцвіттям з безліччю дрібних кошиків-квітів золотисто-жовтого кольору.

Золотушник канадський

Золотушник гібридний, сорт «Патіо»

Серед садівників популярні сорти *золотушника гібридного (Solidago x hybrida)*: сорт «Патіо» висотою 60 см, «Гольдштраль» до 100 см з жовто-золотистими квітами, «Шпетгольд» – 100 см з лимонно-жовтим суцвіттям.

Розмножують золотушник з насіння, висіваючи в квітні на глибину 1 см, сходить на 21 день. Після появи справжніх листків висаджують на постійне місце. Гібридні золотушники розмножують поділом частини кореневищна по 2–4 бруньки, в квітні-травні.

Висаджують рослину на сонячне місце. Втім, вона витримує і легкий притінок, тому можна садити попід парканами та будівлями. Золотушнику потрібні глинисті важкі ґрунти. Рослина посухостійка та морозостійка. Високорослим видам необхідна підв'язка до опори. На одному місці росте 3–4 роки, а далі потрібне розсаджування через розростання кущів або обмеження розростання.

Цвіте золотушник в липні-серпні, забезпечуючи бджіл пізньолітнім товарним медозбором, який може складати до 900 кг/га, а також великою кількістю жовтого пилку. Золотушник є лікарською та декоративною рослиною.

***Сильфій пронизанолистий (Silphium perfoliatum* L.)** – вид рослин родини Айстрових (Asteraceae). Високорослa, трав'яниста рослина (200–250 см), з прямим, гіллястим зверху, ребристим стеблом, сидячими, біля основи зрощеними листками, квітами-корзинками діаметром 5–8 см, з трубчастими всередині та язичковими по краю квітами жовтого кольору.

Бджоли працюють на сильфії

Сильфій пронизанолстий виростаєвисотою до 2,5 м

Розмножують сильфій з насіння, висіваючи під зиму на глибину 2–3 см або навесні, попередньо стратифікувавши. Сходить на 20– 22 день після посіву. Сильфій також можна розмножувати поділом кущів 3–4-річного віку. На одному місці сильфій росте 15–50 років і більше.

Висаджують сильфій в будь-які ґрунти, крім кислих болотних, на сонячне місце. Це посухостійка та морозостійка рослина.

Цвіте рослина з липня до заморозків, забезпечуючи бджіл пізнім взятком. Медопродуктивність – 500–600 кг/га, також бджоли збирають жовтий пилок. Посаджена по периметру пасіки чи садиби з вітряного боку, створює природню завісу та тінь.

Сильфій пронизанолистий – лікарська, декоративна, кормова, цінна екологічна, енергетична та декоративна рослина.

Черсак (Dipsacus* spp.*) – рід рослин родини Черсакових (Dipsacoideae), який налічує близько 20 видів, в Україні ростуть 6 видів. В культуру введений *черсак посівний (D. sativus* (L.) Honck.*)*, всього селекціонерами виведено близько 300 сортів різних форм суцвіть для потреби флористів та садівників.

Черсак посівний (D. sativus (L.) Honck.*)* – дворічна трав'яниста рослина з прямостоячим щетинистим стеблом висотою 70–120 см, супротивним, попарно зрощеним, жорстко волосистим листям та овально-циліндричним суцвіттям-шишкою довжиною 4–12 см, з дрібними трубчастими квітами білого, бузково- рожевого та блідо-фіолетового кольору. Квіти зацвітають з середини суцвіття до низу, а потім до верху по колу.

Черсак на садибі

Квітування черсака

Розмножують черсак з насіння, висіваючи під зиму чи навесні на глибину 2–3 см. На постійне місце розсаджують в серпні- вересні, при пересаджуванні потребує поливу. Також рослина дає рясний самосів, який за потреби пересаджують. На перший рік утворюються розетки з прикореневим листям, зацвітає рослина на другий рік після посіву в червні-липні.

Вся рослина доволі колюча, тому для черсака потрібне сонячне, відкрите місце, без ніжних рослин-сусідів. Черсак висаджують в бідний неродючий чорнозем чи суглинок, без зайвої вологи.

Бджола на квітах черсаку

Лофант в квітні, молоде листя не боїться легких приморозків

Черсак – невибаглива, холодостійка, посухостійка рослина, яку використовують в легкій промисловості та як лікувальну, декоративну, флористичну та кормову для дрібних птахів. Медопродуктивність черсака посередня, але в безвзятковий період бджоли часто відвідують рослину.

Лофант ганусовий або анісовий (*Agastache foeniculum* (Pursh) Kuntze) – багаторічна рослина родини Глухокропивових (Lamiaceae) висотою 60–150 см. Має декілька прямостоячих чотиригранних залозистих стебел, з серцеподібним ланцетним черешковим листям та циліндричним щільним колосковим суцвіттям до 20 см на осьових та бічних пагонах з двостатевими квітами дзвоникоподібної форми, синьо-бузковими або білими, з ароматом анісу.

Розмножують лофант з насіння чи поділом куща. Насіння висівають навесні на глибину 2–2,5см, проростає воно при +20ºС, сходи з'являються через 12–15 днів, навесні, в перші місяці розвиваються повільно.

Поділом кущів розмножують восени чи навесні, ділячи на частини та залишивши в кожній по декілька бруньок.

Лофант анісовий висаджують в легкі, поживні нейтральні ґрунти на сонячні ділянки. Лофант не любить кислого глинистого ґрунту. Рослина посухостійка. На зиму можливе підмерзання, тому молоді кущі трохи прикривають мульчою.

Лофант анісовий навесні

Квіти лофанту

Лофант анісовий – харчова, ефіро-олійна, лікарська, декоративна та медоносна рослина. Запилювачі охоче відвідують його, збираючи нектар та пилок. Медопродуктивність – 100–1000 кг/га.

***Синяк (Echium* spp.)** – рід трав'янистих рослин родини Шорстколистих (Boraginaceae), об'єднує близько 67 видів. В Україні росте 4 з них. Декілька видів синяка використовують в декоративному садівництві, один з них, синяк звичайний, найбільш невибагливий і простий у вирощуванні.

Синяк звичайний

Синяк звичайний (E. vulgare L.*)* – дворічна трав'яниста рослина висотою 30–70 см з прямим, дуже розгалуженим жорстко-ворсисто- опушеним стеблом та черешковим лінійно-ланцетним опушеним знизу листям.

Квіти зібрані в довгасто-лінійні прості завитки, які утворюють верхівкове вузьке волотисте суцвіття, спочатку червоні, потім сині, п’ятипелюсткові, дзвоникоподібні.

Бджоли працюють наквітах синяку

Вирощують синяк посівом насіння в ґрунт з ранньої весни до липня, щоб молоді рослини добре вкоренилися і не вимерзли за зиму, на глибину 1 см. Сходить підзимній посів в квітні і розеткою листя тримається до наступного року. В червні зацвітає і цвіте до кінця серпня 50–60 днів.

Весняні загущені сходи можливо пересадити ще коли рослин має висоту до 20 см. Сходи підкопують і разом із ґрунтом переносять на нове місце.

Синяк – лікарська, декоративна, медоносна рослина. Бджоли збирають з нього темно-синій пилок. Медопродуктивність – 300–1000 кг/га, тому ця рослина є цінним медоносом. Мед з синяку, як і сама рослина, містить багато алкалоїдів, тому є цінною лікарською сировиною.

Надлишок насіння, який отримано на власних насадженнях синяку, можна використати для збагачення кормових ресурсів для комах. Розсіяти насіння можна при дорогах, під лісом, у лісосмугах, на непридатних землях. Синяк гарно проростає у будь-яких умовах.

Бджілка працює на синяку

Айстра новоанглійська (*Aster novae-angliae* L.) – багаторічний осінньоквітучий вид айстр, висотою 50–200 см, з прямим, гіллястим густоопушеним стеблом, вкритим ланцетним чи довго-ланцетним листям.

Айстра новоанглійська

Квіти-кошики, зібрані в великі густі волоті, з язичковими рожевими, фіолетовими, синіми, бузковими, блакитними, білими квітами та трубчастими жовтими. Цвітуть з кінця серпня до кінця жовтня протягом двох місяців, витримують заморозки до -5 ºС.

Айстра новоанглійська

Висаджують айстри на сонячні місця, навесні чи восени в нейтральний, легкий поживний ґрунт. В тіні рослини витягуються і дають мало квітів.

Розмножують поділом трирічних та старших кущів, викопуючи та розрізаючи ножем на поділки з трьома пагонами, висаджуючи на нове місце. Крім того, можна відкопати частину куща. Розмноження живцюванням: нарізають верхівкові пагони довжиною 5–10 см і висаджують в легкий ґрунт в холодні парники. Насінням висівають в ґрунт відразу після збору.

Бджоли охоче відвідують айстри теплими осінніми днями.

…Ось ми і завершили прогулянку посухостійким квітником. Описані рослини не лише гарно витримують засухи та тривалі періоди без опадів, а й забезпечують кормом чи прихистком корисних комах.

Використовуйте ці рослини для створення квітників у місцях, де недоступний полив, і вони сповнять садибу яскравих барв та духмяного аромату.

Рослини сонячного квітника

***Вербозілля (Lysimachia* spp.)** – рід квіткових трав'янистих рослин родини Мирсінових (Myrsinaceae). Відомо близько 200 видів, які поширені у помірній зоні Євразії та Америки.

Вербозілля – це однорічні, дворічні або багаторічні рослини з прямостоячими чи повзучими стеблами, з простим цілокраїм листям та білими, жовтими чи рожевими квітами – поодинокими чи зібраними у колосоподібні чи щитоподібні суцвіття.

Розмножують вербозілля посівом насіння в ґрунт в червні або під зиму у вересні, а також живцями, прикореневими пагонами та поділом кущів. Ґрунт для рослини потрібен родючий та пухкий з компостом, поливають лише за тривалої відсутності дощів. Деякі з видів потребують затінку – наприклад, вербозілля монетчасте, а іншим потрібне яскраве світло.

Вербозілля – доволі агресивна рослина, тож її за потреби обмежують, вкопуючи по периметру листки шиферу, пластика чи металу. Цвітіння в червні-липні, впродовж 6–7 тижнів.

У кожного виду вербозілля свої терміни цвітіння і першим в саду зацвітає *вербозілля точкове (L. punctata* L.*)*. Цей вид любить сонячні місця і квітує в червні-липні, протягом місяця.

Вербозілля точкове

Вербозілля клетроподібне

Вербозілля та енотера

Вербозілля, сорт «Олександр», та вероніка колоскова рожева

Вербозілля точкове, сорт «Олександр»

Кущ вербозілля війчастого наве сні

Вербозілля – чудова рослина заднього плану.

Далі зацвітає ***вербозілля війчасте,*** або пурпурове *(L. ciliata* L.*)*, висотою до 100 см, з широколанцетним листям винного кольору та лимонно-жовтими квітами зібраними в рихлі суцвіття.

Рослина ця невибаглива, полюбляє сонячні місця, росте на одному місці до 10 років, розростаючись підземними пагонами.

Вербозілля війчасте, вероніки, шавлія та сокирки, позаду кущ троянди

Цвітіння вербозілля війчастого

І останнім зацвітає *вербозілля клетроподібне,* або *конвалієве (L. clethroides* Duby*)* – багаторічна прямостояча рослина з злегка опушеним та облистненим стеблом, висотою 60 см, зі щільним колосоподібним суцвіттям до 20 см з білими квітами. Зацвітає в липні і цвіте протягом 20 днів.

Котяча м'ята (Nepeta* spp.*) – рід трав'янистих однорічних та багаторічних рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae). Рід налічує близько 250 видів. Стебла прямостоячі, листя від зеленого до сіро-зеленого, трохи опушені, супротивні, черешкові. Квіти до 10 мм довжиною, білі, лілові, сині, рожеві.

Всі котячі м'яти – гарні рослини, які можна використати в садах, та частіше вирощують *котячу м'яту справжню (N. cataria* L.*)*, *Фассена (N.* × *faasenii* Bergmans ex Stearn) та *китицевидну Муссіні (N. racemosa* Lam.*).*

Котяча м'ята Фассена (N. × *faasenii* Bergmans ex Stearn*)* – гібридний трав'янистий багаторічник висотою 30–60 см, з черешковим супротивним листям, сіро-зеленого кольору. Квіти невеликі, трубчасті, лавандового кольору зібрані в верхівкові, кільчасті суцвіття.

Рослина невибаглива, потребує слабкокислого чи нейтрального ґрунту, засухостійка. Любить напівтінь, за висаджування на повному сонці швидко перецвітає, проте краще вегетує (для використання у чаї).

Вербозілля клетроподібне з ехінацеями, шавлією дібровною, та головатнем круглоголовим

У квітнику – вербозілля війчасте, вербозілля клетроподібне, вероніка колосиста та сокирки польові

Котяча м'ята Фассена (N. × *faasenii* Bergmans ex Stearn*)* розмножується лише відводками та живцями. Для цього у травні верхівкові живці висаджують в парники. Для розмноження відводками середню частину пагону присипають ґрунтом та підтримують його весь час вологим. Після укорінення рослину пересаджують на постійне місце.

Котяча м'ята китицевидна Муссіні (N. racemosa Lam.*)* – невисокий, до 40 см, багаторічник, з серцеподібно-овальними листками сіро-зеленого кольору, зубчатими, опушеними. Квіти зібрані в однобоку китицю довжиною 5–10 см, бузково-сині, трубчасті, з темною плямою в зіві.

Розмножують рослину поділом кущів, живцями та насінням. Насіння висівають в ґрунт на глибину до 1 см, під зиму чи навесні в квітні.

Котяча м'ята китицевидна Мусінні дає самосів. Кущі ділять раз на 3–5 років, навесні, до початку вегетації.

КотячамʼятаФассена

Котяча мʼята китицевидна Муссіні

Цвіт котячої мʼяти Муссіні

Котяча мʼята Муссіні з півниками

Котячу м’яту Муссіні можна використати як ґрунтопокривну рослину, яка майже безперервно цвіте, а після обрізання відростає і зацвітає знову.

Котяча м’ята справжня (N. cataria L.*)* – багаторічна трав’яниста рослина висотою 35–100 см, з трохи опушеним стеблом та трикутним листям зелено-сірого кольору.

Суцвіття – густі циліндричні, квіти брудно-білого кольору, з незначними фіолетовими крапинками, завдяки яким м’яту котячу відрізняють від меліси та інших видів м’яти.

Котяча м’ята справжня має аромат герані, троянди та лимону, завдяки чому її вирощують як пряно-смакову рослину. Листя м’яти додають в салати та до м’яса, риби. Рослина лікарська, ефіроолійна, медоносна.

Котяча м’ята справжня

Розмножують м’яту котячу висівом насіння в ґрунт, восени, відразу на постійне місце, адже вона погано витримує пересадку. Висівають на сонячних ділянках. До ґрунту та вологи рослина не вибаглива. Квітує з кінця травня і до заморозків, медопродуктивність – 150– 200 кг/га. На котячій м’яті бджоли працюють протягом усього дня.

Чистець (Stachys* spp.*) – рід трав'янистих рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae), який налічує 300–380 видів. Найбільш поширений чистець лікарський Моньє, який представлений сортами Hummelo і Cotton Candy, та однорічний чистець, про який мова піде згодом.

Чистець лікарський Моньє (S. officinalis (L.) Trevis.*)* – багаторічна рослина з розеткою широколанцетного листя та численними прямими, трохи опушеними стеблами, які закінчуються колосоподібним суцвіттям з рожевими, ліловими дзвоникоподібними квітами. Цвіте в липні-серпні, 40–50 днів.

Чистець Моньє «Хуммело»

Чистець лікарський Моньє CottonCandy

Чистець невибагливий до ґрунтів, добре росте на сонячних відкритих ділянках. Розмножується поділом кущів навесні та з насіння, яке висівають під зиму.

ПОРАДА

Чистець добре розмножується живцями, які відбирають навесні, ділячи материнський кущ

Чистець є рослиною медозбору другої половини літа, також бджоли збирають пилок. Медопродуктивність – 100 кг/га.

***Меліса (Melissa* spp.)** – рід трав'янистих рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae), який нараховує 5 видів. Найбільш поширена *меліса лікарська (M. officinalis* L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина з прямостоячим чотиригранним стеблом висотою 30–60 см, дещо опушеним, черговими, супротивними, яйцеподібними листками, знизу опушеними, зверху вкрита залозистими волосками та дрібними, дзвоникоподібними, жовтувато- білими, а згодом білими чи біло-ліловими квітами, зібраними в пазушних суцвіттях верхніх листків. Цвіте в червні-серпні.

Меліса має приємний лимонний запах, який з початком цвітіння стає інтенсивнішим. Рослину використовують для чаїв у свіжому вигляді. Аромат меліси діє на бджіл заспокійливо, а її сік допомагає зняти біль після вжалення.

ПОРАДА

Натріть руки мелісою, перед тим як іти оглядати бджіл: запах рослини заспокоїть комах та дасть змогу запобігти їхній агресивній поведінці

Розмножують мелісу насінням, поділом кущів, живцюванням та відводками. Насіння висівають в ґрунт ранньої весни на глибину 0,3–0,5 см, сходить насіння на 20–25 день. Великі кущі меліси можна розділити, розрізавши на декілька частин, по 4–5 пагонів. Роблять це в вересні, після того як рослина перецвіте. Розмноження живцями проводять протягом весни та літа: нарізають живці з двома вузлами та ставлять в воду на 2 тижні, далі висаджують в стаканчики з поживним ґрунтом, а через місяць – на постійне місце. Відводки роблять до цвітіння рослини.

Висаджують мелісу в суглинисті, супіщані нейтральні ґрунти, багаті на поживні речовини, у сонячні затишні місця. На одному місці меліса може рости до 10 років.

Меліса – харчова, медоносна, декоративна, ефіро-олійна, лікарська, парфумерна рослина. Бджоли збирають з квітів меліси пилок світлого бруднувато-жовтого кольору. Медопродуктивність – 100– 250 кг/га.

Золотень жовтий, асфоделіна жовта (*Asphodeline lutea* (L.) Rchb.) – багаторічна трав'яниста рослина висотою 60–70 см з родини Ксантореєвих (Xanthorrhoeaceae), вид занесено до Червоної книги України.

Асфоделіна має розетку лінійно-ланцетних листків, з яких виходить густо вкрите листям стебло та суцвіття – довга густа багатоквіткова китиця з шестипелюстковими духмяними яскраво-жовтими квітами.

Асфоделіна – рослина кам'янистих сухих схилів та лугів, такі ж умови потрібно створити їй і на клумбі.

Асфоделіна на квітнику

Квіти асфоделіни

Розмножується асфоделіна посівом насіння в березні-квітні на розсаду і висаджуванням саджанців в кінці весни. Цвіте в квітні-травні до 35 днів, приваблюючи бджіл і наповнюючи сад ніжним ароматом. Рослина дає слабкий підтримуючий взяток.

Енотера (Oenothera* spp.*) – рід квіткових рослин родини Онагрових (Onagraceae), який налічує понад 100 видів однорічних, дворічних та багаторічних рослин.

Стебло в енотери жорстко опушене, пряме чи сланке, листя просте, зубчасте, квіти – білі, жовті, рожеві, пурпурові, блакитні, червоні, до 8 см в діаметрі, запашні, розташовані в пазухах листя, де утворюють грона.

Цвітіння енотери триває з червня по вересень, кожна квітка розпускається під вечір, а наступного дня в’яне. За похмурої погоди квіти можуть триматися відкритими увесь день.

Енотера

Енотера багаторічна у затінку утворює менше квітів

Розмножують енотери поділом куща (багаторічні види) та насінням (однорічні та дворічні). Посів насіння однорічників в ґрунт – під зиму або навесні в квітні, дворічників на розсаду – в кінці лютого. Енотери – посухостійкі рослини, їх висаджують на повне сонце в будь-який ґрунт, крім заболоченого.

Квітки енотери красивої та енотери чотирикутної

Енотера кормова, харчова (квіти, молоде листя), лікарська, медоносна, прядивна, олійна (1 га – 200 кг олії), декоративна рослина. Медопродуктивність – 40 кг/га, що важливо в другій половині літа. Добрий пилконос, її полюбляє багато видів комах.

Ехінацея (Echinacea* spp.*) – рід рослин родини Айстрових (Asteraceae), який налічує 9 видів.

З них виділимо *ехінацею пурпурову (E. purpurea* (L.) Moench*),* що найчастіше росте в наших садах. Це багаторічна трав'яниста рослина з прикореневою розеткою довгочерешкового листя та прямостоячим шорстким стеблом висотою 30–80 см, та великим кошиком-квіткою пурпурового, білого, рожевого та жовтого кольорів.

Висаджують ехінацеї навесні або восени на яскраво освітлену ділянку саду в сухуватий, поживний слабколужний ґрунт. В кислий ґрунт вносять невелику частину вапна.

Розмножують поділом кущів та з насіння. Посів насіння проводять під зиму або навесні на розсаду в парники чи теплиці, ехінацея зацвітає наступного року.

Ехінацея з блідими пелюстками

Ехінацея з фізостегією (на передньому плані)

На передньому плані – ехінацея, на задньому – космея сірчано- жовта, цибуля-слизун, ще позаду – котяча м'ята

Бджола на квітці ехінацеї

Ехінацея добре витримує пересадки і вирізняється декоративністю серед інших рослин садиби. Нині виведено різні сорти, що мають пелюстки всіх відтінків жовтого та червоного кольорів. Також існують ехінацеї з декоративним листям.

Ехінацея пурпурова – чудовий медонос другої половини літа, лікарська, декоративна, посухостійка рослина. Медопродуктивність – від 40 до 600 кг/га. Пилкопродуктивність – 60–130 кг/га, пилок брудно-жовтого кольору.

***Родовик лікарський (Sanguisorba officinalis* L.)** – вид рослин родини Розових (Rosaceae). Це багаторічна трав'яниста рослина висотою 30–100 см, з прямим ребристим стеблом, черешковим непарноперистим листям, блискучим згори і тьмяним знизу, та дрібними двостатевими безпелюстковими квітами, зібраними в колосоподібні голівки. Чашолистки темно-червоні, бордові, аж до чорного. Цвіте рослина з червня по серпень, насіння дозріває в вересні.

Розмножують родовик з насіння, висіваючи його відразу після збору або на зиму, на глибину 0,5–1,0 см. При весняному посіві насіння потрібно стратифікувати. Рослина зацвітає на 2–3 рік після посіву насіння.

Родовик лікарський

Квіти вероніки колосистої

Родовик – рослина з товстим розгалуженим кореневищем, яке за необхідності розділяють, залишаючи на поділках одну-дві точки росту, і висаджують, розмножуючи рослину.

Родовик лікарський – невибаглива рослина, гарно росте на сонці, в напівтіні, на різних ґрунтах, але з достатнім зволоженням. Зимостійка. Виведено нові сорти родовика з різним забарвленням квітів та висотою рослини. Родовик дає постійний підтримуючий медозбір в період цвітіння.

***Вероніка колосиста (Veronica spicata* L.)** – багаторічна трав'яниста рослина родини Подорожникових (Plantaginaceae) висотою 15–85 см, з нечисленними слабо опушеними прямими стеблами. Листки черешкові в розетці та сидячі, супротивні, ланцетні на стеблі.

Вероніка колосиста

Вербозілля, вероніка, суховершки, чистяк, енотера, материнка в квітнику

Квіти зібрані в верхівкові колосоподібні густі китиці, яскраво-блакитні або сині, іноді рожеві, фіолетові чи білі. Цвіте вероніка колосиста з червня протягом 35–40 днів.

Розмножують вероніку колосисту поділом кущів, розрізаючи їх на дрібні чи більші поділки в залежності від потреб, висаджуючи в ґрунт ранньої весни, до розпускання листя, або ранньої осені, коли вероніка перецвіла і не потрібно чекати дозрівання насіння.

Для розмноження насінням вероніку висівають під зиму, на глибину 1,0–1,5 см, а також навесні, з обов'язковою стратифікацією насіння.

Вероніка колосиста не вибаглива до ґрунтів, але потребує сонячних ділянок.

Вероніка в квітнику

Якщо обрізати суцвіття яке перецвіло, вероніка випустить нові знову зацвіте, чим продовжить медозбір до глибокої осені.

Останніми роками виведено багато сортів вероніки з різноманітним забарвленням та висотою. Бджоли та інші комахи полюбляють усі сорти вероніки – гудуть на ній з самого ранку і до пізнього вечора.

Вероніка колосиста «Рожевий Barcarolle»

Бджола працює на вероніці

Вероніка у саду

Вероніка колосиста, сорт Heidekind

Вероніка колосиста сорт, Icicle ***Вероніка тирличева***

З високорослих веронік для створення квітника можна обрати *вероніку тирличеву (V. gentianoides* Vahl*).*

Вероніка тирличева (V. gentianoides Vahl*)* – багаторічна трав'яниста рослина родини Подорожникових (Plantaginaceae), висотою до 30 см, з розеткою прикореневого шкірястого овально-ланцетного листя та квітковими пагонами, вкритими сидячими черговими листками.

Суцвіття – верхівкова китиця, пухка, малоквіткова, з квітами блідо- блакитного кольору та темно-блакитними прожилками.

Вероніка тирличева варієгатна, за нею праворуч веронікаструм, ліворуч – чистяк, прямо – шоломниця висока

Цвіте 2–3 тижні в червні. Виведені сорти з варієгатним листям та квітами білого кольору нададуть своєрідного шарму Вашій садибі та потішать комах нектаром і пилком.

Вероніка тирличева у різних комбінаціях на квітнику

Дероніки колосисті мають перспективу вирощування як спеціальні медоноси для отримання монофлорного меду та бджолиного обніжжя.

Вероніки відомі як лікарські рослини, тому, ймовірно, й отриманий мед матиме харчову цінність для людей. Бджолине обніжжя з вероніки частіше за все білого кольору, буває дещо бруднувате, кремових відтінків, з сортів, що мають рожеві відтінки.

Мачок жовтий (*Glaucium flavum* Crantz) – вид рослин родини Макових (Papaveraceae). Це одно-, дво- або багаторічна рослина висотою 20–100 см, з розеткою черешкового перисторозсіченого, густо вкритого волосками листя, сизим, значно розгалуженим стеблом, негусто вкритим волосками, та поодинокими чотирипелюстковими, 6–8 см в діаметрі квітами лимонно-жовтого, жовтого, помаранчевого чи жовтогарячого кольору. Цвіте в травні- серпні.

Мачок жовтий може розмножуватись самосівом – насіння до вподоби комахам, які розносять його по саду. Рослина занесена до Червоної книги України.

Розмножують мачок жовтий з насіння, висіваючи в слабколужні ґрунти на глибину 0,5–1 см, відразу на постійне сонячне місце, адже рослина не любить пересаджувань. Висівають під зиму або навесні після стратифікації.

Квітка мачка жовтого

Довга коробочка з насінням мачка

Мачок жовтий – декоративна, лікарська, харчова, жироолійна культура.

Медопродуктивність його невисока. Бджоли збирають з рослини багато помаранчевого пилку.

Якщо значну територію садиби займає плодовий сад з розлогими кронами, можна створити квітучі оазиси поміж дерев.

Знахідкою для тіньового саду стане ***гейхера (Heuchera* spp.*)*** – рід багаторічних трав'янистих рослин родини Ломикаменевих (Saxifragaceae) висотою до 50 см з різнобарвним довгочерешковим листям та численними дрібними дзвоникоподібними квітами, зібраними в волотисті суцвіття. Рід налічує близько 50 видів рослин.

Тіарелла Пінк Скайрокет (Tiarella Pink Skyrocket)

Цвіт гейхери

Цвіте гейхера

Кущ тіарели

Висаджують гейхери навесні, наприкінці березня та на початку квітня, в вологоємкий поживний ґрунт, в напівтінистих та тінистих місцях. Гейхери – вологолюбні рослини, тому їх поливають у міру висихання ґрунту та підживлюють рідкими мінеральними добривами. Цвітуть гейхери з травня по серпень, в залежності від виду та сорту. Розмножують їх поділом старих кущів, живцюванням та з насіння. Виведено безліч різноманітних за забарвленням листя рослин, які можна використати для декорування саду.

Гейхери, гейхерели та тіарели дають мінімальну кількість нектару та пилку, але за відсутнього медозбору бджоли відвідують їхні квіти.

Декоративне листя гейхери

Квіти рутвиці

***Р*утвиця орликолиста (*Thalictrum aquilegiifolium L.*)** – багаторічна трав'яниста рослина родини Жовтецевих (Ranunculaceae) висотою 50–100 см. Це один з 120 видів рутвиці, 8 з яких поширені в Україні. Вона має прямостояче розгалужене голе стебло, чергове черешкове дво-триперисте листя та дрібні квіти білого, біло-лілового, зеленуватого забарвлення, зібрані в щитоподібні волоті, тичинки блідо-лілові, розширені догори. Період цвітіння – травень-червень.

Висаджують рутвицю в напівтіні в родючий пухкий суглинок нейтральної кислотності, навесні або восени. Потрібно забезпечити рослину своєчасним поливом та підживленням комплексними мінеральними речовинами.

Розмножують рутвицю поділом кущів та насінням, яке може насіватися і самостійно. Щоб уникнути самосіву, треба своєчасно обрізати перецвілі суцвіття. Рутвиця орликолиста – декоративна, лікарська, отруйна рослина.

Декоративність куща рутвиці навесні

Бджола на рутвиці

Рутвиця жовта

Зарості м'яти поміж дерев

М’ята яблучна з гейхерою

***Рутвиця жовта (Thalictrum flavum* L.)** – багаторічна трав'яниста рослина висотою 60–120 см із прямостоячим стеблом з борозенками. Листки триперисті, квіти дрібні, запашні жовтувато-кремові, або зеленувато-кремові, з великою кількістю тичинок. Цвіте в червні-липні.

***М'ята (Mentha* spp.)** – рід рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae), який налічує 25 видів, в Україні з них 6, багато підвидів та сортів, але у всіх наявний ментол, що надає рослині специфічного аромату.

М'ята – багаторічні трав'янисті рослини з прямостоячими розгалуженими чотиригранними стеблами, ворсистими чи голими, черешковими або майже сидячими супротивними листками, зубчастими голими чи ворсистими. Квіти в верхівковій китиці дрібні, дзвоникоподібні, білі, блідо-фіолетові, блідо-рожеві, бузкові. Цвіте в червні-вересні

Вирощують м'яту посівом насіння в ґрунт навесні, в квітні, за температури вище +5 ºС. Сходить рослина через 7–14 днів. Сходи витримують приморозки.

М'ята – досить вологолюбна рослина, тож її (особливо *м'яту водяну, M. aquatica* L.) можна висаджувати і поблизу водойми або підтримувати вологість ґрунту.

Висаджують рослину в родючі суглинки в затінку, проте можна і на сонячних місцях.

Частіше за все м'яту розмножують вегетативно – живцями та кореневими відводками. Викопують старі кущі і шматки кореневищ 6–10 см, розсаджують на нові місця. Живці з двома вузлами ставлять у воду. Після того як на 10–14 день з'являється коріння, висаджують в легкий вологий ґрунт.

Найчастіше в садах можна побачити *м'яту садову (M. spicata* L.*, M. crispa* L.*), та м'яту перцеву (M. × piperita* L.*)*. Медопродуктивність м'яти – близько 70 кг/га.

М'яту також розводять у садах для використання у їжу. Зараз популярними є м'ясні, рибні, овочеві салати з м'ятою. Її також додають у десерти, до фруктових нарізок, морозива. Напої з м'яти використовують як тонізуючий засіб у спеку, її додають у фреші, лимонади, холодні чаї.

М'ята створить особливу заспокійливу атмосферу у садибі завдяки своєму аромату, що відчуватиметься протягом усього літа.

М’ятакучерява (M.crispa)

М’ята перцева (M. × piperita), гібридний вид

Язичник Пржевальського (*Ligularia przewalskii* (Maxim.) Diels) – багаторічна трав’яниста рослина родини Айстрові (Asteraceae). Має прямостояче, голе червонувато-фіолетове стебло заввишки 125–150 см. Прикореневі листки черешкові, серцеподібні, глибоко розсічені, зубчасті, темно-зелені. Суцвіття колосоподібне, завдовжки 20–40 см, вузьке, з жовтими дрібними квітками.

Зацвітає язичник наприкінці червня, починаючи з нижніх квітів, і цвіте протягом місяця. Язичник є добрим медоносом, бджоли збирають нектар і пилок. Рослина приваблює метеликів та інших комах.

Язичник – невибаглива рослина тінистих та вологих місцин. Його висаджують в будь-який ґрунт, в затінку забезпечуючи поливом, чи коло водойми. На одному місці може рости протягом 15–20 років без пересадок. Це морозостійка рослина.

Розмножують язичник посівом та поділом кущів. Насінням в ґрунт – відразу після збирання, на глибину 1–1,5 см. Сходять рослини навесні, зацвітають на 3–4 рік. Поділом кущів розмножують, відкопуючи дочірні розетки від материнського куща.

Язичник – яскраві квіти у затінку

***Клопогін (Cimicifug* spp.)** – багаторічна трав'яниста рослина родини Жовтецевих (Ranunculaceae). Висока, 150–250 см, з прямим гладеньким стеблом, листя складної форми, черешкові тричіроздільні, квіти дрібні, зібрані в китицеподібні суцвіття 20–40 см, білі, з приємним ароматом. Цвіте клопогін з червня по вересень.

Клопогін – кущ та квіти

Висаджують клопогін в тінисті місця в багатий на гумус, слабкокислий, добре дренований ґрунт.

Розмножують частинами м'ясистого кореневища з бруньками пізньої осені та навесні, до настання тепла. Клопогін погано витримує пересадку. Насіння висівають відразу після збору, під зиму або наступного року в травні. Рослини, вирощені з насіння, зацвітають на третій рік.

Росте на одному місці 15–20 років. Виведена велика кількість сортів з різним відтінком пелюсток та кольором листя.

Бджоли на клопогоні

Клопогін – рослина заднього плану, його висаджують біля водойм, в кінці квітників, біля високих парканів з північної сторони. Вологолюбний, в посушливий період потребує поливу.

Бджоли відвідують квіти клопогону і у вересні, що важливо для осіннього нарощування сімей. Медопродуктивність – 50–80 кг/га. Пилок сірий.

Гадючник (Filipendula* spp.*) – рід багаторічних трав'янистих рослин родини Розових (Rosaceae), який нараховує близько 16 видів. Деякі з них введені в культуру.

Гадючник в'язолистий (F. ulmaria (L.) Maxim.*)* – рослина висотою 60–120 см з прямим, стеблом, черешковим темно-зеленим згори та ворсистим знизу листям.

Квіти зібрані в кінцеву волоть, білі, кремово-білі, біло-рожевуваті, дрібні, п'ятипелюсткові, зрідка шестипелюсткові, з ніжним медовим ароматом. Цвіте в червні-липні, 25–30 днів.

Початок цвітіння гадючника: суцвіття та кущ

Гадючник варієгатний (Filipendulaulmaria «Variegata») – чудова прикраса саду

Гадючник пальчатий (F. palmata (Pall.) Maxim.*)* – трав'яниста рослина висотою 100 см, з пальчатим листям, знизу ворсисто-білуватим, згори зеленим. Квіти дрібні, п'ятипелюсткові, білі з рожевими пиляками, зібрані в верхівкову волоть.

Квіти гадючника пальчатого

Висаджують гадючник пальчатий восени в легкі слабкокислі або нейтральні суглинки, на сонце, в напівтінь або тінь. Розмножують поділом кущів восени, розрізаючи кореневище на декілька частин.

При насіннєвому розмноженні насіння висівають відразу після збору в ґрунт на глибину 1,5–2 см. Сходить насіння гадючника в квітні-травні. Цвітуть рослини на другий рік після посіву.

Квіти гадючника мають сильний медовий аромат, багато пилку, тому приваблюють різних комах. Проте як високомедоносну рослину в умовах нашої природно-кліматичної зони не рекомендуємо, адже нектар гадючники виділяють лише за високої температури та вологості.

Тому, як підтримуюче джерело корму для комах та для створення саду ароматів гадючник є відмінним вибором.

Гадючник – лікарська, медоносна, декоративна рослина.

Гадючник пальчатий (Filipendula palmata) – прикраса під садовими деревами

Купальниця європейська (Trollius europaeus* L.*) – вид квіткових рослин родини Жовтецевих (Ranunculaceae).

Купальниця – багаторічна трав'яниста рослина висотою 50 см, з гарним пальчато-розсіченим листям та поодинокими лимонно-жовтими блискучими квітами до 5 см в діаметрі.

Рослина вологолюбна, тому її висаджуємо поблизу водойми чи на місця, де з бджолиної напувалки скапує вода.

Купальниця з баданом та нарцисами

Розмножують купальницю посівом свіжозібраного насіння в ґрунт на зиму та поділом кущів ранньої весни. Ґрунтів потребує нейтральних та слабкокислих легкосуглинкових з високим вмістом гумусу. Витримує повне сонце або легкий притінок, і обов'язковим є щедре поливання в посуху.

Цвіте купальниця в травні протягом трьох тижнів, даючи підтримуючий медозбір для розвитку бджолиних сімей.

Бадан (Bergenia* spp.*) – рід рослин родини Ломикаменевих (Saxifragaceae), має до 10 видів. Деякі з них вирощують в культурі, виведено десятки сортів та гібридів бадану.

Яскраві золотисто-жовті квітикупальниці

Бадан товстолистий (B. crassifolia (L.) Fritsch*)* – багаторічна трав'яниста рослина з розеткою листя, яке зимує під снігом, товстим зубчастим краєм. Квіти зібрані в щитоподібні верхівкові суцвіття, дзвоникоподібні темно-рожеві, лілово-рожеві чи біло-рожеві. Зацвітають в кінці весни і цвітуть протягом 21 дня.

Розмножують бадани поділом кореневищ восени, після посадки забезпечують полив. А також насінням, яке висівають в парники, підтримуючи температуру +18...+22 ºС. Рослина сходить через три тижні і в перший рік розвивається дуже повільно.

На зиму сіянці обов'язково мульчують. Зацвітають рослини на 4–5 рік. Висаджують бадани в будь-які ґрунти, при цьому вони мають бути весь час вологі. Під час посухи листки відмирають, тому бадани висаджують поблизу водойм.

Бадан – декоративна, лікарська та харчова рослина. З листя, яке перезимувало, роблять знаменитий монгольський чай.

Бадан є добрим весняним медоносом та пилконосом, приваблює багато видів комах та метеликів.

Бадан товстолистий біля напувалки для бджіл

Весна, цвіте бадан, черешня, нарциси, абрикоси

Початок цвітіння бадану

Бадан, сорт «Бебі Долл» (Baby Doll)

***Лілійник (Hemerocallis* spp.)** – рід рослин родини Ксантореєвих (Xanthorrhoeaceae), що нараховує близько 20 видів, безліч сортів та гібридів, яких наразі понад 60 тисяч.

Це трав'яниста багаторічна рослина з потовщеним м'ясистим корінням, розеткою широколінійного листя та стеблом висотою 30–100 см.

Суцвіття волотисте з великими правильними лійкоподібними квітами, які цвітуть лише один день.

Загальна тривалість цвітіння однієї рослини – понад три тижні, в залежності від виду та сорту – з травня по вересень.

Лілійник, вербозілля в саду

Висаджують навесні, в квітні, в будь-які ґрунти, найкраще – в суглинки нейтральні або слабкокислі на яскраве сонце чи в притінку. Розмножують з насіння, при цьому сортність не передається, або відділенням дочірніх розеток.

Бджола на квітці лілійника

Півники болотні на передньому плані, валеріана, на задньому – рослини, які потребують вологих місць

Бджоли відвідують лілійники лише за відсутності інших медоносів. Проте для інших комах ця рослина є чудовим джерелом пилку.

***Плакун (Lythrum* spp.)** – багаторічна рослина родини Плакунових (Lythraceae), яка налічує близько 30 видів. Один з них – плакун верболистий (*L. salicaria* L.) – прикрасить сад. Його в народі називають плакун-травою за крапельки роси на кінчиках листя ранкової чи переддощової пори.

Плакун верболистий – багаторічна трав'яниста рослина висотою 60–120 см з прямостоячим чотиригранним стеблом, сидячими ланцетними листками та суцвіттям – густою вузькою волоттю з пурпуровими чи рожевими квітами.

В природі рослина росте по берегах озер та річок, в саду висаджуємо біля штучних водойм та напувалки для бджіл. Рослина досить невибаглива, і при поливах може рости в будь-якому сонячному куточку саду, в тіні плакун даватиме мало квітів.

ПОРАДА
Для того щоб вітер не поваляв високі стебла плакуна, поряд висаджують сантоліну, густі шапки листя якої підтримуватимуть плакун

Плакун верболистий в саду

Розмножують плакун діленням кущів восени чи навесні та насінням, яке висівають по поверхні ґрунту, трохи присипаючи і весь час тримаючи посіви в вологому стані. Рослини зацвітають на другий чи третій рік.

Цвіте плакун в другій половині літа (липень-вересень), є гарним медоносом. Якщо на частині рослин зробити формуючу обрізку, то плакун цвістиме ще пізніше, майже до самих заморозків, чим продовжить осінній підтримуючий медозбір. Медопродуктивність – 360–429 кг/га.

Плакун верболистий – морозостійка рослина і вкривання на зиму не потребує.

Плакун в саду

В саду плакун можна висадити поряд з ваточником, валеріаною, ехінацеєю, материнкою та гісопом, створивши медовий духмяний куточок для комах.

Валеріана (Valeriana* spp.*) – рід багаторічних трав'янистих рослин родини Жимолостевих (Caprifoliaceae), що налічує понад 200 видів рослин.

Валеріана лікарська навесні

Серед валеріан найбільш поширена в садах – валеріана лікарська (*Valeriana officinalis*). До лікарських зараховують також валеріану пагононосну (*V. stolonifera* Czern.), руську (*V. rossica* P. Smirn.) та валеріану волзьку (*V. wolgensis* Kazak.).

Валеріана лікарська – рослина в квітниках другого плану, її висота сягає 100–150 см, з прямим порожнистим стеблом, супротивним непарнопірчастим листям та щитоподібно-волотистим суцвіттям, зі зрослопелюстковими білими, рожевими, темно-рожевими, блідо- фіолетовими квітами.

Висаджують валеріану в напівтінисті, вологі місця в поживний нейтральний та слабкокислий ґрунт.

Розмножують валеріану з насіння посівом в ґрунт відразу після збору, на глибину 1 см, забезпечуючи постійну вологість, під зиму та навесні. Проростає насіння через 15–20 днів. Наприкінці літа рослини розсаджують на постійне місце.

Валеріана до і підчас цвітіння під виноградом

Валеріана – лікарська, ефіроолійна, медоносна та декоративна рослина. Цвіте в червні-липні. Медопродуктивність посередня, 50–60 кг/га.

Сідач (Eupatorium* spp.*) – рід рослин родини Айстрових (Asteraceae), який налічує 120–200 видів. В садову культуру введені *сідач плямистий (E. maculatum* (L.) E.E.Lamont*), коноплевий (E. cannabinum* L.*), зморшкуватий (E. rugosa* Houtt.*)* та *пурпуровий (E. purpureum* (L.) E.E. Lamont).

Бджола працює на сідачі пурпуровому

Квіти валеріани лікарської

Сідач пурпуровий

Сідач пурпуровий (E. purpureum (L.) E.E. Lamont*)* – багаторічна трав'яниста рослина висотою 120–150 см, з прямостоячим стеблом, овально-ланцетним листям з зубчатим краєм та трубчастими квітами, зібраними в щитки, рожевого, біло-рожевого, пурпурового кольору. Виведені сорти різні за висотою (30–200 см) та забарвленням квітів – від білого до темно-пурпурового.

Висаджують в пухкі вологі поживні нейтральні ґрунти на яскраве світло або в притінок. В засушливу пору потребують поливу. Високорослі рослини підв'язують до опори. Рослини сідача висаджують окремими групами в центрі квітників чи використовують для декорування парканів.

Розмножують насінням, посівом в ґрунт під зиму чи навесні з попередньою стратифікацією, на глибину 0,5–1 см. Сходить через 14–20 днів. Розмножується самосівом.

ПОРАДА
Посадіть сідач біля водойми, і рослина віддячить активним ростом та рясним цвітінням

Сідач – лікарська, фарбувальна, волокниста, декоративна рослина. Добрий медонос та пилконос другої половини літа, мед темно-бурштинового кольору.

***Очиток (Sedum* spp.)** – рід сукулентних трав’янистих рослини родини Товстолистих (Crassulaceae), який налічує 392 види. До неї належать рослини з товстим соковитим листям та стеблами, як низькорослі ґрунтопокривні, так і високорослі види. Квітникарів седуми приваблюють легкістю вирощування та невибагливістю до ґрунтів та вологи.

Очиток звичайний (S. telephium L.*)* – рослина з товстим прямостоячим соковитим стеблом, висотою 15–70 см, з черговим сидячим овальним зубчастим листям та квітами, зібраними в верхівкові щитки, п’ятипелюстковими, пурпуровими, рожевими, бузковими. Цвіте в липні-серпні протягом 25–35 днів.

Очиток камчатський варієгатний

Очиток звичайний Purple Emperor

Очиток звичайний «Autumn Joy»

Очиток видний, сорт «Stardust»

Очиток видний, сорт «Brilliant»

Очиток видний (S. spectabile Boreau*)* – рослина з товстим черговим зубчастим листям на прямих стеблах (40– 45 см). Квіти зібрані в щитки, п'ятипелюсткові, рожеві. Виведені сорти з різним кольором квітів та листя і висотою рослини. Цвіте з серпня по жовтень.

Очиток видний «Brilliant» – один з перших сортів, які прикрасять цвітом сад, висотою 40 см, з товстим сизуватим листям, квітами рожевого кольору в щитках до 15 см в діаметрі.

Очиток видний Stardust – невисокий, до 30 см, з квітами білого кольору. Цвіте в серпні протягом 30 днів.

Очиток видний, сорт «Stardust»

Очиток видний, синюха, цибуля, нарцис навесні, під іргою

Очиток камчатський, молодило покрівельне (Sempervivum tectorum), очиток відхилений (Sedum reflexum), ліріопе (Liriope) на кам'яній гірці

Очиток видний «Медіоварієгата» (Sedum erythrostictum Mediovariegata)

Очиток камчатський (S. kamtschaticum D.Q.Wang & Z.F.Wu*)* – багаторічна трав'яниста ґрунтопокривна рослина (15–20 см), з черговим овальним зазубреним листям, дрібними п'яти-пелюстковими жовтими квітами, зібраними в щитки зонтичної форми. Цвіте в червні-липні протягом 30–35 днів.

Очиток несправжній (S. spurium M.Bieb.*)* – багаторічна сланка сукулентна рослина висотою 5–15 см, з супротивним м'ясистим яйцеподібним зубчатим листям, дрібними рожевими квітами, зібраними в зонтичні суцвіття. Цвіте в липні-серпні.

Бджола працює на очитку

Очиток несправжній Roseum maBronze Carpet

Очиток несправжній Bronze Carpet

Комбінація для камя'ного саду

Молодило покрівельне, очиток видний, молодило павутинне, очиток несправжній, вероніка повзуча, арабіс, флокс шилоподібний – чудова комбінація для створення кам'яного саду.

Очиток лозоподібний (S. sarmentosum Bunge*)* – багаторічна сланка рослина висотою 5–15 см, з товстим м'ясистим стеблом довжиною 10–30 см, яке укорінюється в вузлах, дрібним м'яким довгастим листям світло-зеленого кольору та зірчастими п'ятипелюстковими жовтими квітами, зібраними в щитки. Цвіте в травні-червні.

Очиток їдкий (S. acre L.*)* – багаторічна трав'яниста рослина висотою 5–10 см, з соковитим стеблом, дрібним м'ясистим листям та п'ятипелюстковими золотисто-жовтими квітами, зібраними в 3–5 колосоподібних суцвіть. Цвіте в травні-липні.

Очиток їдкий – один з кращих медоносів родини Товстянкових (Crassulaceae). Виділяє нектар навіть у спеку. Мед смачний, з приємним ароматом, світло-жовтого кольору. Медопродуктивність – 35 кг/га.

Очиток густолистий (S. dasyphyllum L.*)* – багаторічний вічнозелений сукулент висотою 2–8 см, зі сланкими багаточисельними стеблами, листки м'ясисті циліндричні, 0,3–0,4 см довжиною, сіро-блакитні, квіти білі, зібрані в рідкі щитки. Цвіте в липні.

Очиток їдкий

Очиток густолистий

Очиток лозоподібний

В квітнику цвіте очиток відхилений, поряд молодило покрівельне, вероніка вірменська, ліріопе та на задньому плані очиток камчатський

В квітнику, на передньому плані, ліворуч, очиток відхилений, сорт «Ангеліна» (Sedum reflexum)

Очиток відхилений навесні

Очиток відхилений (S. rupestre L.) – багаторічна вічнозелена рослина висотою 10–20 см, з тонким повзучим стеблом, вкритим м'ясистими дрібними шилоподібними сизими листками, та зіркоподібними квітами, зібраними в щитки, на високих квітконосах, яскравого жовтого кольору. Цвіте в липні протягом 20 днів.

Очитки висаджують в будь-який поживний ґрунт – піщаний, кам'янистий, глинистий – на сонячні місця. Це морозостійкі та посухостійкі рослини.

ПОРАДА
Щоб очитки не вимокли за зиму, заберіть з них все опале листя дерев та кущів

В тіні очитки витягуються та майже не цвітуть. На одному місці ростуть 5–6 років, а далі рослини потрібно омолодити поділом кущів у очитків звичайного, видного, та живцями – в інших. Живцювання – простий та надійний спосіб розмноження очитків. В пластикові палети, заповнені торфом, річковим піском та ґрунтом, у співвідношенні 1:1:1 висаджуємо живці на глибину 1–1,5 см і ставимо в холодні парники з притіненням. Через 14–16 днів висаджуємо на дорощування або постійне місце.

Насіння висівають в холодні парники восени чи навесні. Сходи дрібні і розвиваються дуже повільно. Зацвітає рослина на третій рік.

Висаджують на кам'яних гірках, схилах, прикрашають ними рабатки, бордюри та квітники. Очиток – лікарська, харчова, декоративна, медоносна та пилконосна рослина другої половини літа.

***Молодило (Sempervivum* spp.)** – рід рослин родини Товстянкових (Asphodelaceae), який нараховує близько 40 видів, з яких для садового використання вивели близько 3 тисяч сортів.

Молодило – багаторічна вічнозелена рослина у вигляді розетки з численним черговим м'ясистим соковитим листям 0,5–22 см в діаметрі, зібраним в густі кулі, та багаточисельними дітками- розетками. Квіти правильні, жовтуваті, рожеві, пурпурові, зібрані в щитково-волотисті суцвіття на квітконосах 3–50 см.

Молодило покрівельне (Sempervivum tectorum) навесні

Цвітіння молодила гірського (Sempervivum montanum)

Цвітіння молодила покрівельного

Квітник з молодилами

ПОРАДА
Викладіть молодилами в квітнику візерунки або важливі для Вас слова, імена рідних

Молодило – посухостійка рослина, гарно росте на піщаних, супіщаних, кам'янистих ґрунтах, як бідних на органіку, так і родючих. Під час посухи згортають кінчики листків до середини, економлячи воду. Розмножують дочірніми розетками, щільно притискаючи до ґрунту. Висаджують з весни по вересень в альпінаріях, на кам'янистих гірках, в кашпо та вазах.

Цвіте молодило в липні-серпні, протягом 14–20 днів забезпечуючи підтримуючий медозбір в другій половині літа.

Кам'яна гірка з молодилами

Однорічники

Однорічні рослини живуть протягом одного вегетаційного періоду, встигають зацвісти і сформувати насіння. Поговоримо про однорічні рослини-медоноси для створення запашних куточків саду та заповнення міжрядь.

***Змієголовник молдавський* (*Dracocephalum moldavica* L.)** – однорічна трав'яниста рослина з приємним ароматом меліси. Стебло висотою 20–50 см, чотиригранне, листки супротивні, довгасто-ланцетні, квіти сині, білі, фіолетово-сині, зібрані в колосоподібне мутовчасте суцвіття. Цвіте в липні-серпні, протягом 35 днів.

Розмножують навесні посівом насіння в ґрунт на глибину 2 см, сходи з'являються на 7–10 день. Полюбляє супіщані, суглинкові чорноземи та яскраве сонце. В квітнику змієголовник можна посіяти біля цибулинних рослин, які після відцвітання засохнуть, щоб прикрити їхню непривабливість, або окремою діляночкою.

Змієголовник – лікарська, медоносна, пряно-ароматична, ефірна, харчова та декоративна рослина. Медопродуктивність змієголовника – 290–700 кг/га. Мед світлий, з лимонним ароматом.

ПОРАДА
Пригостіть рідних чаєм із запашного змієголовника!

***Коріандр посівний* (*Coriandrum sativum* L.)** – однорічна трав'яниста пряно-ароматична, інсектицидна, лікарська та харчова рослина висотою 40–70 см, з прямим розгалуженим ребристим стеблом, перисторозсіченим листям та п'ятипелюстковими білими чи рожевуватими квітами, зібраними в зонтики.
Цвіте в червні-липні протягом місяця. Медопродуктивність – 100–150 кг/га. Мед зі специфічним ароматом та смаком.

Розмножують коріандр посівом в ґрунт навесні та під зиму, на глибину 4 см. До ґрунту не вибагливий, витримує невеликі заморозки.

Згідно з останніми тенденціями у квітникарстві, використовують саме зонтичні, тож коріандр відмінно підійде і заповнить сад ажурними зонтиками, підкресливши красу інших рослин. Також коріандр можна використовувати на пряно-ароматичній ґрядці саду, для заготівлі прянощів до м'ясних та рибних страв.

Аммі зубна (Ammi visnaga* (L.) Lam.*) – ще одна гарна зонтична рослина для Вашої садиби. Однорічна, значно гілляста, гола, до 100 см висотою, з прямостоячим округлим стеблом, тричіперисторозсіченим листям та суцвіттям-зонтиком з дрібними п'ятипелюстковими білими квітами.

Коріандр разом з гісопом

Квіти коріандра

Розмножують аммі зубну посівом насіння в ґрунт (глибину 2 см) під зиму або навесні з обов'язковою стратифікацією. Потребує сонячного місця та лужних солончакових ґрунтів.

Цвіте аммі з середини літа протягом 40–65 днів. Медопродуктивність аммі зубної висока, 500–1200 кг/га, та нектаровиділення наступає лише за високих температур – 35°С і вище. З урахуванням теперішніх змін клімату та підвищення літньої температури в усіх регіонах України, можна висівати аммі як перспективну медоносну рослину.

Парасолька аммі зубної

Огірочник лікарський (Borago officinalis* L.*) – однорічна, рідше дворічна рослина з опушеним гіллястим стеблом, висотою 30–60 см, з нижнім великим черешковим та верхнім сидячим опушеним листям і щитоподібним суцвіттям з великими блакитно-синіми п'ятипелюстковими квітами. В культурі виведені рослини з білими квітами.

Розмножують огірочник лікарський посівом насіння в ґрунт навесні на глибину 1–1,5 см, зацвітає через місяць і квітне до кінця літа, дає підтримуючий медозбір бджолам. До ґрунту не вибагливий, витримує короткочасні засухи, полюбляє сонячні місця.

Огірочник лікарський є харчовою, косметичною, фарбувальною, лікарською та декоративною рослиною.

Підсіяти рослину можна в саду на вільних місцях і на окремій грядці. Медопродуктивність – 200–849 кг/га, в залежності від погодних умов. Мед з огірочника білий.

Бджола працює на квітці огірочника

Огірочник в саду

Огірочник лікарський на овочевій грядці

Фацелія пижмолиста **(*Phacelia tanacetifolia* Benth.)** – однорічна трав'яниста рослина з прямостоячим гіллястим стеблом з розсіченим перистим листям, висотою 40–80 см, та численними багатоквітковими складними щитками-парасольками з широко-дзвінчастими квітами синювато-бузкового кольору.

Розмножують фацелію з насіння, яке можна висівати чотири рази на сезон завдяки короткому вегетаційному періоду: під зиму, рано навесні, в кінці травня та в кінці червня. За достатнього зволоження посіви зацвітуть через півтора місяця.

Фацелія на сидерат на городній ділянці

***Волошка синя* (*Centaurea cyanus* L.)** – однорічна трав'яниста рослина, бур'ян, який використовують у декоративному квітникарстві, вивівши багато різних сортів з простими та махровими квітами різного забарвлення.

Волошка в саду

Волошка має пряме слабкорозгалужене стебло, павутинно-повстисте, висотою 60–80 см, листки цілісні лінійні, квіти-кошики з крайовими лійкоподібними синіми та серединними – трубчастими – білувато-фіолетовими.

Волошка синя – добрий пилконос, за деякими даними медопродуктивність сягає 50 кг/га. Не слід забувати, що волошка синя є злісним бур'яном, тож бажано садити її подалі від полів із злаковими культурами та городини.

Мак дикий (*Papaver rhoeas* L.) – однорічна трав'яниста рослина з прямим жорстковолосистим розгалуженим стеблом висотою 30– 80 см, з черговими перисторозсіченими листками та поодинокими великими чотирипелюстковими квітами яскраво-червоного кольору, рідше рожевими чи білими, з чорною плямою біля основи. Є злісним бур'яном, та в наших садибах бажаний через високу пилкопродуктивність. Цвіте з червня по серпень, приваблюючи бджіл та диких комах різних видів. Особливо полюбляють пилок з маку бджоли-теслі.

Квітки маку дикого

***Соняшник однорічний* (*Helianthus annuus* L.)** – однорічна трав'яниста рослина висотою 60–200 см, з прямим, подекуди гіллястим жорстковолосистим стеблом, довгочерешковим серцеподібним опушеним листям та верхівковими суцвіттями-кошиками 30–50 см в діаметрі, крайовими язичковими оранжево-жовтого кольору, безплідними та внутрішніми трубчастими, буро-жовтого кольору. Цвіте в липні-серпні, протягом 30 днів. Медопродуктивність – 30–50 кг/га.

Соняшник – поширена сільськогосподарська культура, в геральдиці є символом родючості, єдності, сонячного світла та процвітання. Не можна уявити українську сільську хату без садочку з соняшниками та мальвами.

Декоративні сорти соняшника є досить популярними і прикрашають квітники кори-чневими, жовтими, помаранчевими і навіть білими пелюстками.

Соняшник «Місячне сяйво»

Соняшник з коричневими пелюстками

Розмножують соняшник з насіння, висіваючи на глибину 2,5 см, сходить через 1–1,5 тижня, зацвітає на 85 день. Щоб подовжити цвітіння, можна висівати протягом цілого травня кожні 2–3 дні.

Динаміка посівних площ соняшнику в Україні за останні роки демонструє стабільність із незначними коливаннями в межах 4,9–5,4 млн гектарів. Ця культура залишається ключовою олійною та однією з найбільш рентабельних для українських аграріїв. У зв’язку з цим, соняшниковий мед став візитівкою України на глобальному ринку меду.

Бджола працює на соняшнику

***Гуньба блакитна* (*Trigonella caerulea* (L.) Ser.)** – однорічна рослина з прямостоячим гіллястим стеблом, висотою 30–100 см, довгочерешковим трійчастим листям та густим кулястим суцвіттям з дрібними блакитними квітами.

Гуньба блакитна

Гуньба блакитна – лікарська, пряно-ароматична, інсектицидна, декоративна, кормова та харчова рослина. Через те що це бобова рослина, її можна використовувати як сидерат. Дуже гарно виглядають в квітнику блакитні вогники – квіти гуньби.

Розмножують гуньбу посівом насіння в ґрунт. Вона проростає швидко, при 20 °С – на п'ятий день, швидко перецвітає, за 15– 20 днів, і зав'язує насіння, яке висипається. Рослина надалі розмножується самосівом.

Гуньба невибаглива, пристосована до кам'янистих та піщаних ґрунтів і спекотного літа та легкого затінення. Медопродуктивність гуньби блакитної – 60–120 кг/га. Цю привабливу і корисну рослину обов'язково варто мати на своїй садибі.

***Гіпсофіла* (*Gypsophila* spp.)** – рід рослин родини Гвоздикових (Caryophyllaceae), який налічує близько 150 видів рослин. Розглянемо один із однорічних видів.

Гіпсофіла витончена (G. elegans M.Bieb.*)* – рослина висотою 30–50 см з сильно гіллястим стеблом, що робить її схожою на кулю, довгастим вузьким листям та квітами 1 см діаметром білого, рожевого кольору, зібраними в нещільні суцвіття.

Бджоли на гіпсофілі

Зацвітає на 40 день після посіву. Щоб продовжити цвітіння, рослину висівають під зиму, рано навесні, в травні та червні.

Гіпсофіла – невибаглива посухостійка рослина, потребує лише вапнякових ґрунтів. Добре розмножується самосівом. Щоб посіяти в саду чи квітнику, у квітні-травні заглиблюють насіння на 1,5 см. Також можна висівати під зиму в листопаді.

Медопродуктивність невисока, однак її полюбляють метелики та дрібні поодинокі бджілки. Квіти гіпсофіли гарно доповнять будь-який букет зрізних квітів.

Гіпсофіла витончена, висіяна під зиму, поряд з шавлією мускатною та синюхою блакитною

***Чистець однорічний* (*Stachys annua* (L.) L.)** – вид рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae), трав'яниста рослина висотою 10–30 см з розгалуженим, злегка ворсистим стеблом. Листки супротивно-довгасто-еліптичні, злегка опушені, нижні черешкові, верхні сидячі. Квіти зібрані в колосоподібні суцвіття, біло-сірі, з коричневим малюнком на губі.

Рослина невибаглива, росте на пухких, помірно зволожених ґрунтах. Висівають насіння під зиму, сходить в квітні-травні, цвіте в червні-вересені.

Медопродуктивність чистеця однорічного – 70–80 кг/га. Бджоли не можуть забрати весь нектар через довгу квіткову трубочку.

Чистець однорічний в саду

***Космея* (*Cosmos* spp.)** – рід однорічних та багаторічних трав'янистих рослин родини Айстрових (Asteraceae), налічує близько 40 видів.

Рекомендуємо висіяти у садибі *космею двічіперисту (C. bipinnatus* Cav.*)* та *космею сірчано-жовту (C. sulphureus* Cav.*)*.

Космея двічіперista (Cosmos bipinnatus Cav.) – однорічна, прямостояча, сильно розгалужена трав'яниста рослина заввишки 80–150 см. Листки супротивні, двічі- або тричі перисторозсічені, з вузькими лінійними частками. Суцвіття – кошики діаметром зазвичай 4–8 см, іноді більші, розташовані поодиноко на довгих квітконосах або зібрані в нещільні групи. Серединні квітки трубчасті, численні, жовті; крайові – язичкові, білі, рожеві, пурпурові або червонуваті. Виведено численні сорти, зокрема з напівмахровими й махровими кошиками.

Бджоли на космеї двічіперистій

Космея сірчано-жовта (C. sulphureus Cav.) – трав'яниста однорічна теплолюбна рослина висотою до 150 см, з прямим гіллястим стеблом, перисторозсіченими широкими листками. Суцвіття – кошик 4–6 см в діаметрі, язичкові квіти золотисто-жовті або помаранчеві, трубчасті дрібні, жовті.

Космея сірчано-жовта

Розмножують космею насінням, висіваючи на розсаду в березні чи квітні. Висаджують розсаду з другої половини травня на яскраве сонце в будь-який ґрунт, краще пухкий, добре дренований, слабкокислий. В ґрунт висівають після сходження снігу, на глибину 1 см.

Цвіте космея з середини червня і до заморозків, тож є рослиною пізньолітнього та осіннього підтримуючого медозбору.

Сворюйте оазу природи на садибі!

Мак дикий в саду разом з шавлією дібровною, сорт Caradonna, плакуном верболистим та еспарцетом виколистим на задньому плані

САД МРІЙ

У плодовому саду

Дуже важливо, щоб у садибі росли перші пилконоси, які приваблять диких запилювачів. В умовах України сезон цвітіння рослин відкриває ліщина, яка, крім того, пригостить Вас смачними горішками.

Ліщина (Corylus* spp.*) – рід листопадних кущів та дерев родини Березових (Betulaceae), що налічує 11 видів, заввишки 1,5-20 м.

Сережки ліщини з пилком – ласощі для бджіл

Квітки ліщини одностатеві, однодомні. Чоловічі квіти зібрані густими циліндричними сережками, що розташовуються на коротких гілочках. Жіночі квітки зібрані суцвіттями у вигляді бруньок, що сидять по дві в пазухах приквітків. Найвідомішим видом цього роду є ліщина велика, або фундук.

Щоб прикрасити квітник, можна використати ліщину (фундук) низькорослу (1–2 м) з гарним червоним листям.

Ліщина червонолиста

Ліщина дає багато високоякісного пилку, який містить цінні навесні білки і вітаміни. Тож бджоли збирають пилок ліщини для потреб сім'ї. Часто його заготовляють для підгодівлі бджіл узимку і рано навесні, для цього зрізані гілки виставляють в теплому місці у воду, ліщина випускає сережки та розсіює велику кількість пилку, його збирають та готують суміші для підгодівлі бджолиних сімей. Також бджоли збирають з ліщини падь.

Ліщина звичайна – харчова, жироолійна, медоносна, лікарська, декоративна, танідоносна, фарбувальна, деревинна, фітомеліоративна рослина.

…Все раніше встає сонце, прогрівається земля. Зрештою розвидняється, і повітря сповнюється чарівного аромату – настала пора цвітіння садів. Немає жодної садиби, де б господар не планував виростити сад, милуватися цвітом і ласувати плодами. Очима бджіл квітучий сад – немов рай на землі.

***Абрикоса* (*Armeniaca vulgaris* Lam.)** – плодове дерево роду Слива (*Prunus* spp.) Батьківщиною абрикоси є Середня Азія та Китай. Листопадне дерево, 5–8 м висотою, з поодинокими, сидячими білими, з рожевими прожилками, 2,5–3 см квітами, які розпускається раніше, ніж з'являється листя в березні-квітні. Плід абрикоси соковита помаранчева однокістянка.

Цвіте стара абрикоса

Абрикоса – одне з плодових дерев, які краще висаджувати навесні, щоб до осені воно гарно вкоренилося. В південних районах садять восени, в кінці вересня – на початку жовтня. Дерева висаджують на повне сонце в гарно дренований ґрунт.

Посухостійке і невибагливе дерево, починає цвісти та плодоносити на третій рік. За сприятливих умов цвіте 12–15 днів. Медопродуктивність – до 40 кг/га, пилок – від коричнево-жовтого до темно-червоного кольору.

Далі зацвітають алича, терен та персик.

***Персик* (*Prunus persica* (L.) Batsch)** – багаторічне листопадне дерево родини Розових (Rosaceae) висотою 5–10 м. Листя ланцетне з зубчастим краєм, квіти п'ятипелюсткові рожеві, білі, блідо-рожеві та червоні, шириною 2,5–3 см, розташовані попарно чи поодиноко, запашні. Плід – куляста кістянка з оксамитовою шкуринкою та ніжним соковитим ароматним м'якушем.

Персик червонолистий – прикраса саду з весни до осені

Селекціоновано понад 3000 сортів персиків, і терміни їхнього дозрівання розтягнуто з травня по жовтень. Виведені декоративні сорти персика.

Персик дуже любить світло і боїться протягів, тому висаджуємо його з південної сторони будівель у затишку. Ґрунт має бути піщаним чи суглинковим, з гарним дренуванням. Персик боїться застою води навесні. Розмножують його з кісточки, живцюванням та щепленням.

Особливістю персика є те, що розмноження насінням залишає батьківські властивості дерева, при цьому саджанець обов'язково пересаджувати щороку. Плодоносить персик на 2–3 рік.

Медопродуктивність персика – 20–50 кг/га, колір пилку – від червоно-жовтого до темно-червоного.

***Слива домашня* (*Prunus domestica* L.)** – плодова рослина роду Слива (*Prunus* spp.). Батьківщиною сливи вважають Малу Азію та Балканський півострів. Висота дерева 6–16 м, квіти п'ятипелюсткові, зібрані в прості зонтики.

Слива, порівняно з іншими кісточковими, менш вибаглива до ґрунтово-кліматичних умов – росте та плодоносить на важких ґрунтах, в затінку, на крутих схилах північної орієнтації.

В умовах України сливу краще висаджувати навесні, в березні – на початку квітня. Цвіте слива 8–10 днів. Медопродуктивність – 20– 25 кг/га, пилок світло-коричневого кольору.

Цвіт і плоди сливи

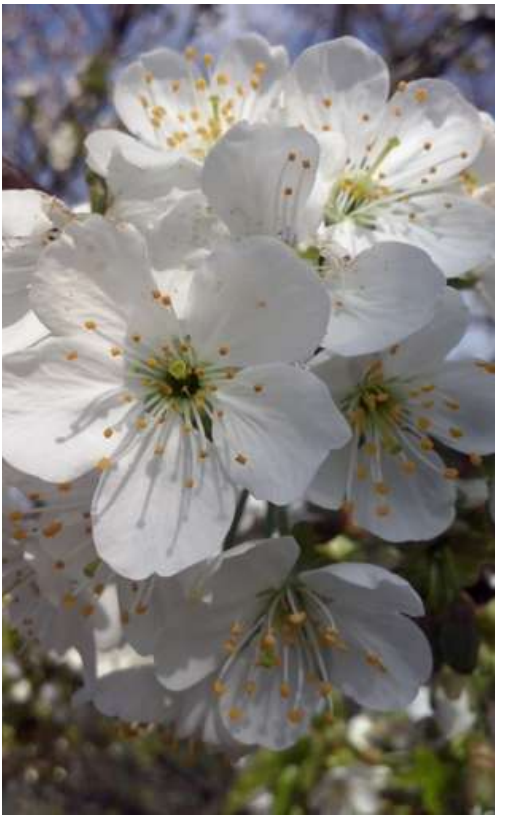
Один з декоративних сортів сливи, яким можна прикрасити сад – це *слива «Пісарді» (Prunus cerasifera Pissardii)*, з темно-бордовим кольором листя.

Найкраща пора в саду – коли зацвітає вишня.

***Вишня звичайна (Prunus cerasus* L.)** – рослина роду Слива (*Prunus* spp.), дерево чи чагарник 1,5–5 м висотою, тривалість життя 15–25 років. Квіти зібрані в суцвіття по 2–5 квіток, 5 пелюсток. Цвіте в квітні-травні протягом 6–8 днів. Плід – солодко- кисла кістянка.

Вишня дає плоди на 2–4 рік посадки, розмножується насінням, черешкуванням, кореневими відростками та щепленням. Це цінна харчова, лікарська та технічна культура. Медопродуктивність – 8–40 кг/га, пилок кольору кориці та темно-жовтий.

Цвіт вишні

Існує багато видів вишні, один з них – *вишня дрібнопильчаста (Prunus serrulata* Lindl. *(serrula))*, так звана вишня японська або сакура. Сакура не плодоносить, має 16 видів та понад 400 сортів, які використовують у декоративному садівництві.

***Яблуня (Malus* spp.)** – рід дерев та кущів родини Розових (Rosaceae), висотою 2,5–15 м, з розлогою кроною, двома видами гілок – плодовими та ростовими. Листя черешкове, знизу трохи опушене. Квіти зібрані в негусті щиткові п'ятипелюсткові суцвіття білого, ніжно-рожевого чи малинового кольору, в залежності від сорту. Запилення перехресне. Плід – яблуко з зернятами.

Яблуні – довговічні дерева, садові живуть до 100, дикорослі – до 300 років. Плодоносити починають на 2–4 рік посадки. Висаджують восени в поживний ґрунт на відкритих сонячних місцях.

Відомо 150 дикорослих видів, з них виведено близько 15 тисяч сортів яблуні.

Останнім часом виведено багато сортів декоративних яблунь, які не дають плодів, або вони не їстівні. Такі яблуні прикрашають сади своїм декоративним листям чи незвичним цвітом.

Цвітіння молодої яблуні

Цвіт яблуні «Циганка»

Сорт Royalty вирізняється темно-пурпуровим листям і насичено пурпурово-червоними квітками. Сорт Evereste навесні вкривається численними білими квітками, які розпускаються з рожевих бутонів, а восени прикрашається жовтогарячими плодами з червонуватим рум'янцем. Сорт Red Sentinel цінують за рясне біле цвітіння та блискучі червоні плоди, які довго залишаються на гілках і після опадання листя.

Сорт яблуні «Симиренко»

Сорт яблуні «Лобо»

Медопродуктивність яблуні – 5–40 кг/га, пилок у садових яблунь жовто-білого кольору, у декоративних – залежно від сорту.

З усіх плодових дерев груша – найбільш довголітня культура, росте до 200 років, крім того, плодоносить щороку, а не через рік, як яблуня.

***Груша (Pyrus* spp.)** – рід родини Розових (Rosaceae), який налічує близько 60 видів дерев та кущів. Висота груші 2–25 м, листя 2,5–10 см, з темно-зеленою верхньою стороною та блакитно-зеленою нижньою.

Восени листя груші набуває гарного золотисто-помаранчевого кольору. Квіти зібрані в парасолькоподібні грона по 3–9 штук, білі, запашні, до 3 см. Плід має витягнуту форму «груші».

Яблуня Недзвецького (Malus Niedzwetzkyana)

Плід яблуні Недзвецького (Malus Niedzwetzkyana)

Яблуня пурпурова «Роялті» (Malus purpurea Royalty)

Цвіт груші «Бера літня»

Висаджують груші в кінці вересня на яскраве сонце в чорнозем чи суглинок. Розмножують відсадками, насінням, щепленням та живцюванням.

За терміном дозрівання груші поділяються на літні, осінні та зимові. Посадивши по декілька груш різного строку дозрівання, можна продовжити їхнє цвітіння, яке триває 10–14 днів. Бджоли працюють на квітах груші протягом всього дня. Медопродуктивність – 20–25 кг/га, пилок червоно-жовтий.

Малопоширена в наших садах айва.

Айва звичайна (Cydonia oblonga* Mill.*) – єдина рослина роду Айва (Cydonia spp.), родини Розових (Rosaceae). Айва – дерево чи кущ до 7 м висотою, з опушеним листям, бруньками і плодами. Квіти поодинокі, великі, до 5,5 см, білі, блідо-рожеві. Час цвітіння – травень-червень, тривалість близько 21 дня.

Плід айви – несправжнє яблуко, від лимонного до темно-жовтого кольору, надзвичайно ароматне (згадується запах кислого яблука з нотками деревної кори та спецій). Плоди зберігаються до весни. Айва росте до 60 років, починає цвісти і плодоносити на 3–4 рік.

Груша трирічна в цвіту

Груша поблизу пасіки

Доросле дерево айви

Висаджують айву восени, в будь-який ґрунт на сонячне місце, дерево невибагливе і добре переносить засуху. Найкраще розмножувати айву з насіння, можна кореневими відводками та щепленням. Медопродуктивність – 20–40 кг/га, пилок жовтий.

Цвіт айви і глоду

Ще одна малопоширена культура – ***ірга (Amelanchier* spp.*)***, рід рослин родини Розових (Rosaceae), відомо 25 видів.

В наших садах зустрічається *ірга канадська (A. canadensis* (L.) Medik.*)*, *ірга круглолиста (A. ovalis* Medik.*)* та *ірга колосиста (A. spicata* (Lam.) K.Koch*).*

Ірга колосиста (A. spicata (Lam.) K.Koch*)* – кущ висотою 100–300 см з черешковим овальним листям та численними п'яти-пелюстковими квітами, білими чи кремовими, зібраними в китиці. Плоди – ягоди синювато-чорного чи червонувато-фіолетового кольору, дозрівають неодночасно. Ягоди солодкі, смачні.

Восени листя забарвлюється в жовто-червоні та темно-червоні тони, прикрашаючи сад.

Висаджують іргу в будь-який ґрунт, рослина невибаглива, морозостійка (до -40 °С), посухостійка, а також виносить весняне затоплення. Розмножують насінням, поділом кущів та кореневими паростками.

Рослина легко переносить весняні заморозки, і тому є добрим медоносом і пилконосом. Ірга цвіте в квітні-травні, 10–15 днів. Медопродуктивність – 150 кг/га.

Цвіте ірга

Поступове дозрівання ягід

***Глід м'якуватий (Crataegus submollis* Sarg.)** – представник родини Розових (Rosaceae). Це дерево висотою до 8 м з красивим різьбленим листям та п'ятипелюстковими квітами, в діаметрі 2,5 см, зібраними в суцвіття по 10–15 штук. На гілках розташовані колючки – блискучі, тонкі, до 9 см, темно-коричневі, що дає змогу використовувати дерево в живоплотах. До того ж, воно гарно піддається стрижці і формуванню крони.

Медопродуктивність – 35–70 кг/га. Пилок глоду коричневий, мед темний, трохи гірчить.

Яскраві червоні ягоди глоду прикрасять осінній сад та слугуватимуть їжею для птахів та диких тварин.

Плодові дерева з південних частин світу поступово просуваються на північ і прикрашають сади України – це хурма, інжир, гранат, мушмула, зизифус або унабі.

Всі ці рослини можуть оселитися в Ваших садах, зробити їх гарними і корисними.

Ягідники

***Жимолость (Lonicera* spp.)** — рід прямостоячих, в'юнких чи сланких кущів родини Жимолостевих (Caprifoliaceae). Відомо близько 190 видів жимолості.

Жимолость їстівна

Навесні підтримуючий медозбір дає *жимолость їстівна (L. edulis* Turcz.*)* – листопадний чагарник висотою 1–1,5 м. Квітки жовтуваті, воронкоподібні, розташовані парами в пазухах листків. Час цвітіння в Україні – початок квітня. Квіти витримують заморозки до -4...-6 °С.

Бджоли охоче відвідують жимолость, після чого можна поласувати темно-блакитними плодами з сизуватим восковим шаром довжиною 9–12 мм, які дозрівають у кінці травня – в червні. М'якоть плодів соковита, червоно-фіолетова.

Рослина ця непримхлива, морозостійка, найбільш рання ягода в Україні. Жимолость вимагає сонячних, напівсонячних, захищених від вітру місць, тому краще її посадити попід тином, по декілька кущів. Ґрунти – нейтральні або слабкокислі. Розмножується насінням або живцюванням. Медопродуктивність жимолості їстівної – 15–35 кг/га.

***Дерен (Cornus* spp.)** – рід багаторічних рослин родини деренових (Cornaceae), що налічує близько 50 видів.

Ранньоквітучим є *дерен справжній, або звичайний (C. mas* L.*)* – високий кущ, або невелике деревце з круглою кроною. Квітки дрібні (до 10 мм у діаметрі), золотисто-жовті, зібрані в зонтикоподібні суцвіття. У кожному суцвітті 5–9 квіток.

Дерен зимостійкий і не вибагливий до умов вирощування. Розмножують насінням, зеленими живцями, очкуванням. Дерен – дуже добрий ранньовесняний медонос і пилконос. За сприятливої погоди бджоли активно збирають з нього нектар, пилок і клейкі речовини для прополісу. Цвіте протягом 8–12 днів, після чого кущ всіяно темно-червоними плодами довжиною 12–30 мм овальної форми. Плоди дерену здавна використовували для виробництва медових напоїв. Медопродуктивність – 50 кг/га.

Квіти дерену звичайного

Поміж деревами під тином, а також окремою ділянкою можна висадити ягідні кущі та суниці.

Малина (Rubus* spp.*) – рід рослин родини Розових (Rosaceae), який має близько 600 видів, поділених на 15 підродів. Поширені – малина, ожина, малиноожина, морошка, костяниця.

Найпопулярнішою у наших садах є *малина звичайна (Rubus idaeus* L.*)*. Малина – чагарник висотою 1–2 м з зеленими однорічними та здерев'янілими дворічними пагонами, вкритими шипами.

Листки темно-зелені згори, знизу повстисті. Квіти чотири-п'ятипелюсткові, білі, зібрані в верхівкові чи пазушні суцвіття. Плід – складна кістянка білого, жовтого, рожевого, малинового та чорного кольору.

Урожайність малини внаслідок бджолозапилення

Виведено багато сортів малини з різним терміном дозрівання, в тому числі і ремонтантні, які плодоносять двічі за сезон, що дає можливість бджолам збирати нектар з малини протягом довгого періоду. Висаджують малину навесні на яскраве сонце, в поживний суглинок. Розмножують кореневими паростками та зеленими живцями. Медопродуктивність малини – 40–150 кг/га, пилок сірувато-білий.

Виведено низку цінних малино-ожинових гібридів – Тейберрі, Бедфорд Джанта, Нектарберрі, Янгберрі і багато інших, а також сорт безколючкової ожини – Торнфрі.

***Ожина (Eubatus* spp.)** – підрід роду Малина (Rubus), родини Розових (Rosaceae) – багаторічний чагарник або чагарникова ліана з гнучкими стеблами, вкритими шипами. Листя три-п'яти-семироздільне, опушене, квіти п'ятипелюсткові, білі, до 3 см в діаметрі, зібрані в негусті щитки. Плід – складна кістянка.

Ожина є харчовою, медоносною, кормовою, фарбувальною та декоративною рослиною. Це добрий медонос, дає пилок: ожина несійська – свинцево-сірий, ожина сиза – іржаво-сірий. Медопродуктивність – 20–25 кг/га.

Висаджують сортову ожину навесні на яскраве сонце в поживний суглинок чи субпіщаний ґрунт. Розмножують поділом куща та прикопуванням сланких пагонів, а також насінням.

Висаджують сортову ожину навесні на яскраве сонце в поживний суглинок чи субпіщаний ґрунт. Розмножують поділом куща та прикопуванням сланких пагонів, а також насінням.

Сорт безколючковоїожини Торнфрі

В саду для бджілок радимо посадити смородину чорну та золотисту, порічки червоні та білі, аґрус, а також йошту та крому – гібрид смородини та агрусу.

До роду ***Порічки (Ribes* spp.)** родини Аґрусових (Grossulariaceae) належать близько 150 видів рослин, з них в Україні поширено 8.

Бджола працює на чорній смородині

Цвітіння золотистої смородини

Смородина чорна (R. nigrum L.) – багаторічний кущ висотою 80–120 см, з блідими опушеними молодими та коричневими старими пагонами, з трьох-п'ятилопатевим зазубреним листям та золотистими залозками по жилках, які виділяють пахощі.

Суцвіття пониклі з 5–10 рожево-сірих або блідо-лілових дзвоникових квіток. Ягоди до 1 см запашні глянцеві чорно-синяві, містять 570 мг вітаміну С на 100 г (в лимоні – 53 мг).

Висаджують смородину на початку осені або навесні, до сокоруху, в некислий добре дренований удобрений ґрунт, на повне сонце, але переносить і легкий затінок.

Розмножується здерев'янілими і зеленими живцями, поділом куща та укоріненням дворічних пагонів. Медопродуктивність чорної смородини – 11–150 кг/га.

Смородину золотисту, або порічки золотисті (R. aureum Pursh) використовують як декоративну рослину, хоча ягоди в неї смачні, солодкі, до 6–8 мм у діаметрі і тримаються на кущі до всихання.

Вона росте в тіні дерев, на схилах, з неї можна зробити чудовий живопліт висотою до 2 м. Середня врожайність з дорослого куща 8–10 кг ягід.

Золотиста смородина невибаглива до ґрунту, посухостійка. Її можна вирощувати в штамбовій формі, у вигляді дерева, а ще вона є гарною підщепою для аґрусу, смородини та порічок. Восени листя забарвлюється в красивий пурпуровий колір.

Цвіт золотистої смородини

Цвіте золотиста смородина в квітні-травні протягом 14–21 дня. Медопродуктивність – 80 кг/га.

Для живоплоту підійде також смородина криваво-червона (R. sanguineum Pursh*)*, яка походить з Північної Америки і може досягати висоти 4 м. Навесні листя має смолянистий аромат, а от ягоди не мають смаку і запаху, хоч і їстівні.

Смородина криваво-червона

Аґрус (R. uva-crispa L.*)* – вид рослин, який належить до роду Порічки (*Ribes* spp.) родини Аґрусових (Grossulariaceae). Аґрус – чагарник висотою 120 см, з тонкими гілками, вкритими сіро- коричневою корою та голками-колючками. Листова пластинка округла, п’ятилопатева, зубчаста. Квіти червонуваті або зеленуваті, пазушні, зацвітають в травні. Плоди овальні або кулясті ягоди, вкриті щетинками білого, жовтого, червоного або зеленого кольору, які достигають в червні-серпні.

Розмножують аґрус поділом куща, відводками, живцями та щепленням, зрідка – насінням.

Висаджують в піщаний, субпіщаний, суглинистий та глинистий нейтральний та слабкокислий ґрунт, навесні або з кінця вересня до середини жовтня, на яскраве сонце.

Медопродуктивність аґрусу – 70 кг/га.

Дозріває аґрус

Цвітуть порічки червоні, сорт «Ровада»

Порічки червоні (R. rubrum L.) – багаторічний прямостоячий кущ роду Порічки (*Ribes* spp.) та родини Аґрусових (Grossulariaceae) висотою 1–1,5 м, може досягати 2 м.

Листя порічок трилопатеве, зубчасте по краю, з темнішою верхньою і світлішою нижньою стороною. Квіти дрібні, зібрані в грона, з жовтуватими чи зеленуватими пелюстками. Плоди різних відтінків – від біло-жовтого до темно-червоного кольору, кулястої форми, не такі ароматні, як у смородини.

Розмножують поділом куща, відсадками та живцями. Висаджують у вересні-жовтні на сонячне місце в родючий, вологоємний, слабколужний чи нейтральний ґрунт.

Аронія чорноплідна, або ***горобина чорноплідна (Aronia melanocarpa*** **Medik.*)*** – кущ родини Розових (Rosaceae), який досягає в висоту 1–2,5 м. Листки прості цілокраї, блискучі, квіти двостатеві, п’ятипелюсткові, білі, або біло-рожеві, зі своєрідним ароматом.

Цвіте з середини травня до середини червня, плоди достигають у кінці серпня-вересні, чорного або чорно-сливового кольору, соковиті. Плодоносить на третій рік.

Це лікарська, декоративна, плодоносна рослина.

Аронію висаджують у суглинковий нейтральний ґрунт, з кінця вересня по жовтень або ранньої весни, на сонячне місце. Рослина вологолюбна. Розмножують поділом куща, відсадками, зеленими та здерев'янілими пагонами, зрідка насінням.

Медопродуктивність – 25–40 кг/га.

Цвіт і кущ аронії

В наших ягідниках поширені ***суниці садові (Fragaria × ananassa* (Duchesne ex Weston) Duchesne ex Rozier)**, які є результатом спонтанної гібридизації американських видів – суниці чилійської та суниці віргінської.

Суниці садові великоплідні, ананасні (F. × ananassa) – рослина роду Суниці (*Fragaria* spp.) родини Розових (Rosaceae). Це багаторічна трав'яниста рослина з опушеним стеблом і мичкуватим кореневищем, листя прикореневе, зібране в розетку, велике, на черешках трійчасто- складне, з зубчастим краєм.

Суниці випускають квітоноси та подовжені сланкі пагони-вуса і вкорочені однорічні стебла ріжки. Урожайність залежить від кількості ріжків у кущі і кількості квітоносів на ріжку.

Квіти суниці п’ятипелюсткові, білі, зібрані в щиткоподібні суцвіття, плоди – ягоди, які насправді є розрослим квітколожем, на поверхні якого розміщені справжні плоди суниці – дрібні коричневі горішки.

Розмножують суниці розетками, які утворюються на вусах, поділом кущів та насінням. Висаджують суниці на яскраве сонячне місце, в нейтральний легкий суглинок, супісок чи чорнозем, з середини серпня до жовтня чи навесні. Суниці люблять полив та підживлення.

На одному місці суниці вирощують 3–5 років, а потім пересаджують. На місці вирощування висаджують часник чи цибулю, щоб знищити шкідників і збудників хвороб суниці.

Бджола на суниці садові

Виведено багато нових сортів та гібридів суниці з різними строками цвітіння та дозрівання і кольором квітів – рожевим, малиновим, а також ремонтантні сорти, які квітують весь вегетаційний період до заморозків.

Не варто забувати і про інші види суниць, яких існує понад 20. Вони прикрасять Ваш квітник і урізноманітнять підтримуючий медозбір. Медопродуктивність суниць – 14–40 кг/га. Листя суниць, зокрема лісових, використовують для заварювання чаю.

Полуниця декоративна «Рожева панда», їстівна рожева полуничка

Суниці мускусні (Fragaria moschata)

Суниці лісові (Fragaria vesca)

Суниці садові

Суниці мускусні (Fragaria moschata), виведені садові сорти

Декоративні дерева, чагарники та виткі рослини

Цукерки барбариски всі знають з дитинства, пропонуємо посадити барбарис і в медовому саду.

***Барбарис (Berberis* spp.)** – рід колючих листопадних напівзелених чи зелених чагарників родини Барбарисових (Berberidaceae), який налічує близько 600 видів висотою до 300 см. Листки прості, чергові, зібрані в пучки, на укорочених пагонах, розташованих в прилистниках-колючках. Квіти зібрані в китиці на вершинах укорочених пагонів, золотаво-жовті, шестипелюсткові, духмяні.

В залежності від виду барбариси цвітуть з травня по липень.

Барбарис звичайний (*B. vulgaris* L.) – розлогий чагарник 150–250 см висотою, зі стеблами сірого кольору, черговими овальними видовженими листками, з колючками-прилистниками та квітами, зібраними в пониклі китиці жовтого кольору. Квітує та плодоносить щороку видовженими яскраво-червоними ягодами 5–12 мм.

Барбарис звичайний

Цвіте барбарис звичайний в травні, три тижні. Це харчова, лікарська, фарбувальна та декоративна рослина. Медопродуктивність – 70– 100 кг/га.

Виведено багато різних сортів барбарису звичайного, якими можна прикрасити сад, зробити живу огорожу чи задекорувати не надто привабливі будівлі та паркани.

В садову культуру введений *барбарис Тунберга (B. thunbergii* DC.*)* висотою до 100 см, з дрібними овальними листками, з тонкими колючками та правильними червонувато-жовтими квітами, зібраними по 2–4 в суцвіття.

Цвіте щороку в травні-червні. Медопродуктивність – до 70 кг/га.

Барбарис Тунберга, сорт «Кобольд»

Барбарис Тунберга, сорт «Короніта»

Барбарис Тунберга, сорт «Кобольд» – карликовий сорт висотою до 50 см з червонувато-коричневими стеблами та дуже дрібними блискучими зеленими листками. Квіти світло-жовті, цвіте рясно.

Барбарис Тунберга, сорт «Короніта» – висотою до 50 см, з червонувато-коричневим стеблом та темно-пурпуровим листям з тонкою салатовою облямівкою.

Висаджують рослини ранньої весни, щойно зійде сніг, до розпускання бруньок, на яскраве сонце або в легкий притінок в нейтральний ґрунт.

Барбариси невибагливі, легко витримують легкі засухи, тільки в сильну спеку їх потрібно пролити водою.

Розмножують барбариси поділом старих кущів, а також живцюванням. В середині червня нарізають живці довжиною 8–10 см, видаляють нижнє листя і залишають на кілька годин в укорінювачі, а далі висаджують в теплички, в вологий родючий ґрунт, де вони знаходяться до двох тижнів. Потім кришку знімають і дають рослині підрости до двох років, а після цього висаджують на постійне місце.

Можна навесні пригнути однорічний пагін, закріпити його V-подібною скобою та прикидати ґрунтом і прикрити мульчою, щоб постійно залишалася волога. До осені відсадок укоріниться, а навесні його можна відсадити на постійне місце.

Барбариси вирощують з насіння, восени висівають у ґрунт на глибину 1 см, а навесні в 85% випадків з'являються сходи, які через два роки можна висадити на постійне місце.

Мед з барбарису запашний, золотистого кольору.

Бузок (Syringa* spp.*) – рід багаторічних чагарників родини Маслинових (Oleaceae), який має за різними даними 28–36 видів рослин висотою 2–10 м.

Це один з найпоширеніших квітучих чагарників в Україні. Стебло гіллясте, з темно-сірою корою, листя серцеподібне або яйцеподібне, квіти двостатеві, лійкоподібні з чотирма пелюстками, духмяні – білі, лілові, фіолетові, пурпурові.

Виведено безліч сортів різних видів бузку. Найбільш поширені *бузок звичайний (S. vulgaris L.), угорський (S. josikaea J.Jacq. ex Rchb.), персидський (S. persica L.), Мейера (S. meyeri C.K.Schneid.).*

Бузок прикрасить сад не тільки духмяними квітами, а й красивим листям...

Бузок угорський (Syringa josikaea)

Бузок звичайний з варієгатною формою листя

Бджола на квітах бузку угорського

Бузок угорський

Бузок Мейера Палібін (Syringa meyeri Palibin) та проліска дзвоникувата

Бузок Палібін (S. meyeri Palibin) – ремонтантний карликовий бузок з прямостоячими суцвіттями рожево-бузкового кольору. Цвіте двічі: в кінці травня – на початку червня та в середині серпня.

Розмножують бузок з насіння (лише видові рослини, сортність насінням не передається), зеленими живцями, поділом кущів та кореневими паростками.

Бузок виділяє нектар, його медопродуктивність 40–70 кг/га, та бджоли не в змозі його брати через довгу трубку квітки, тож збирають невелику кількість пилку та нектару. Втім, якщо у садибі є джмелі, вони прокусять доступ до нектару.

Бузок – декоративна, лікарська, ефіроолійна рослина.

Магонія (Mahonia* spp.*) – рід рослини родини Барбарисових (Berberidaceae), який нараховує близько 70 видів. В садовій культурі України найбільш поширена *магонія падуболиста (M. aquifolium* (Pursh) Nutt.*).*

Квіти магонії падуболистої

Магонія падуболиста (M. aquifolium (Pursh) Nutt.*)* – вічнозелений чагарник висотою до 100 см з прямостоячим стеблом, складними непарно- перистими шкірястими блискучими листками з колючим краєм та жовтими правильними квітами, зібраними в пазушні багатоквіткові волоті.

Цвіте магонія в квітні-травні, 15–20 днів.

Висаджують магонію навесні та восени в пухкий родючий ґрунт на сонячні відкриті ділянки та в притінку високих дерев. Розмножують рослину насінням, живцями та відсадками.

Магонія падуболиста в саду

Насіння висівають в ґрунт відразу після збирання, на глибину 1,5– 2 см, навесні сіянці відсаджують на дорощування. Цвіте рослина, вирощена з насіння, на 4 рік.

Живці нарізають навесні до розпускання бруньок, ставлять у воду до появи коріння, а потім висаджують в пухкий ґрунт холодного парника. Бокові гілки пригинають до ґрунту, пришпилюють та присипають, та підтримують вологим весь час. Наступної весни молоду рослину відокремлюють і садять на постійне місце.

Магонія падуболиста – медоносна, лікарська, харчова, меліоративна, декоративна рослина. Рослину використовують для створення низьких живоплотів, висаджують на схилах та окремими групами. Медопродуктивність до 80 кг/га.

***Бузина* (*Sambucus* spp.)** – рід листопадних чагарників та напівчагарників, невисоких дерев та трав, який нараховує близько 40 видів. Найбільш поширені бузина чорна, бузина червона та бузина трав'яниста.

Бузина чорна (S. nigra L.*)* – багаторічний чагарник або дерево висотою 2–4 м, з сірою корою, черешковим супротивним листям та правильними квітами, зібраними в щиток, жовтувато-білими, дрібними запашними. Цвіте в травні-липні протягом 15–20 днів.

Виведені сорти з пурпуровим, темно-фіолетовим варієгатним листям та квітами рожевого кольору.

Бузина чорна, сорт Guincho Purple

Бузина чорна, сорт Pulverulenta

Бузина червона (S. racemosa L.*)* – листопадний чагарник висотою 2–4 м, буруватою корою, черешковим непарноперистим листям та щільною волоттю, зеленуватими квітами.

Бузина – невибагливий швидкоростучий посухостійкий та морозостійкий чагарник. Після вимерзанні рослина чудово відростає від коріння. Піддається будь-якому формуванню, розмножується з насіння, живцями та відводками.

З насіння вирощують лише видові рослини, висіваючи під зиму.

Сортові вирощують зеленими живцями з 2–3 вузлами, нарізають в червні, обробляють стимулятором росту та висаджують в поживний ґрунт в холодний парник.

На відводок беруть молодий бічний пагін, притискають до землі, пришпилюють та присипають вологим ґрунтом. Через рік відокремлюють молоду рослину.

З бузини роблять живий паркан, швидкорослою бузиною закривають неприваблівні будівлі та тини.

Бузина – меліоративна, лікарська, фарбувальна, медоносна, харчова рослина, її використовують в косметиці та на виноробстві. Медопродуктивність – до 40 кг/га, проте бджоли її не відвідують. Бузина приваблює інші види корисних комах.

Керія японська (Kerria japonica* (L.) DC.*) – єдиний представник роду Керія родини Розових (Rosaceae) – багаторічний листопадний чагарник висотою 80–300 см, з прямими зеленими стеблами, черговим черешковим простим листям з подвійним зазубреним краєм та поодинокими простими чи махровими п’ятипелюстковими жовтими квітами до 4,5 см в діаметрі.

Керія японська Пікта (Kerria japonica Picta)

Бузина червона

Керія та горлянка на передньому плані

Цвіте керія в травні, протягом 25 днів.

Висаджують керію навесні до набухання бруньок або восени, в жовтні, в вологий родючий нейтральний суглинок на яскраве сонце чи в притінок. При посухах обов’язкове поливання.

Розмножують керію живцями, поділом куща, кореневими відводками. Зелені живці нарізають всередині літа та висаджують в холодні парники, нижній зріз обов’язково косий. Восени відокремлюють кореневі паростки та відсаджують.

Керія японська Пікта (Kerria japonica Picta)

Навесні можна відхилити гілки до ґрунту, пришпилити та присипати ґрунтом, підтримуючи його весь час у вологому стані. Восени можна пересадити відділені молоді кущики.

Медопродуктивність керії японської – 100 кг/га.

Деревогубець (Celastrus* spp.*) – рід рослин родини Бруслинових (Celastraceae), який нараховує близько 38 видів.

Найбільш зимостійкий вид – *деревогубець круглолистий (C. orbiculatus* Thunb.*)* – швидкоростуча ліана довжиною 10–15 м, приріст на рік – до 2 м, з міцним стеблом зеленого кольору, старі стебла буро-коричневі, округло-еліптичним черешковим листям та дуже дрібними квітами, зібраними в щитки, зеленого кольору, які з'являються в пазухах листя.

Деревогубець круглолистий

Деревогубець – швидкоростуча гарна ліана, листя якої восени набуває жовто-помаранчевих тонів, прикрашаючи сад.

Висаджують рослини під тинами, будівлями, бесідками та перголами. Рослина невибаглива, добре росте на суглинкових та субпіщаних ґрунтах, витримує повне сонце, може рости і в затінку, шкідниками не пошкоджується.

Розмножується з насіння, яке висівають під зиму або навесні зі стратифікацією протягом місяця.

Молоді рослини першого року на зиму мульчують. Кореневою порослю – відрізають частину коріння (7–10 см) і садять в легкий ґрунт, через 30–35 днів з'являються молоді корінчики та пагони. Зеленими живцями довжиною 5–7 см висаджують в холодні парники під нахилом, корінці з'являються через 40–45 днів.

Квіти деревогубця

Цвіте в травні-червні, протягом 20–25 днів. Медопродуктивність – 60 кг/га.

Курильський чай (Dasiphora fruticosa* (L.) Rydb.*) – вид рослин родини Розових (Rosaceae). Це багаторічний листопадний чагарник заввишки 40–150 см із численними розгалуженими стеблами, вкритими ворсинками. З віком стебла втрачають опушення. Листки складні, перисті, також опушені.

Квіти – п’ятипелюсткові поодинокі, подекуди зібрані в зонтичні чи щиткові суцвіття, яскраво-жовтого кольору. Починає цвісти з кінця травня і цвіте все літо.

Курильський чай введений в садівничу культуру з 1700 року, виведено понад 300 сортів цієї красивої невибагливої рослини.

Розмножують рослину з насіння та живцями. Насіння висівають навесні після стратифікації протягом 2–3 місяців у пухкий вологий ґрунт.

Курильський чай

Курильський чай, сорт Manchu

Курильський чай, сорт Red Ace

Сонцецвіт

Молоді рослини ніжні, і в перші три роки ростуть повільно, тож курильський чай частіше за все розмножують живцями – зеленими і дерев'янистими. За рік з живця рослина виростає на 20–35 см, і наступного зацвітає.

Висаджують курильський чай ранньої весни чи восени, на відкриті сонячні місця, добре росте й у легкому затіненні, в поживний суглинок слабколужний або нейтральний. Витримує короткочасну засуху та потерпає від сухого повітря.

ПОРАДА
Для кращої кущистості та аби надати рослині потрібної форми, обрізайте гілки курильського чаю на третину, використавши їх на живці

В садах висаджують курильський чай для створення низьких живих парканів, окремими групами чи під високорослими чагарниками.

Курильський чай – лікарська, харчова, медоносна, декоративна, меліоративна рослина. Медопродуктивність – до 150 кг/га.

***Сонцецвіт (Helianthemum* spp.)** – рід однорічних, багаторічних трав та напівчагарників родини Чистових (Cistaceae), який налічує близько 117 видів, в Україні – 13. В садовій культурі найбільш поширений *сонцецвіт гібридний (Helianthemum x hybridum hort)* – різні садові сорти і форми, одержані в результаті схрещування інших видів.

Сонцецвіт гібридний (Helianthemum x hybridum hort) – багаторічний чагарник 10–30 см з численними сланкими стеблами, сидячим супротивним ланцетним листям та п'ятипелюстковими квітами жовтого, рожевого, помаранчевого, білого кольору, зібраними в прості завитки.

Цвіте сонцецвіт в травні-червні, квіти розпускаються зі сходом сонця і осипаються опівдні. Висаджують сонцецвіт на яскраве сонце в бідні піщані ґрунти нейтральної або лужної реакції.

ПОРАДА
Якщо хочете мати гарні кущики сонцецвіту, додайте в ґрунт при посадці пісок, дрібний гравій і трішки вапна

Сонцецвіт

Сонцецвіт гібридний

Розмножують сонцецвіт живцями, адже пересадку та поділ рослина витримує важко. Живці нарізають в червні, висаджують в парник під плівку чи скло, вони приживаються за температури не нижче +20...+22 ºС.

Сонцецвіт висаджують на кам'яні гірки, для озеленення пологих схилів та насипів, біля доріжок, в рокаріях.

Бджоли працюють на сонцецвітізбираючи пилок

Висівають насіння на розсаду в березні або в ґрунт в травні, розкладаючи його в пісок з вермикулітом 1:1, трохи присипаючи. Накривають плівкою і витримують температуру до сходів +22...+24 ºС. Сходить нерівномірно і повільно. Медопродуктивність – 50 кг/га.

***Вейгела (Weigela* spp.)** – рід чагарникових рослин родини Жимолостевих (Caprifoliaceae), який нараховує до 38 видів.

Вейгели – листопадні чагарники висотою 40–200 см, з прямим гіллястим стовбуром, черешковими супротивними листками та квітами, поодинокими чи зібраними по 3–7 в пазухах листків, дзвоникоподібними, білого, рожевого, пурпурового, темно-червоного, жовтого кольору. Особливістю вейгел є повторне цвітіння восени.

В наших садах найчастіше зустрічаються гібридні форми вейгел за загальною назвою *вейгела гібридна (W. hybrida Jaeg.).*

Вейгела Minor Black

Вейгела квітуча Minor Black (W. florida Minor Black) – повільно зростаючий чагарник з компактною кроною висотою до 100 см.

Листки фіолетово-пурпурові, темні, зверху блискучі, знизу злегка опушені. Квіти темно-рожеві, дзвінчастої форми, в суцвіттях по 4–5 см, довжиною 2–3 см.

Вейгела гібридна «Нана варієгата» (W. «Nana variegata») – карликовий сорт вейгели з біло-зеленими листками та біло-рожевими, до 3 см, квітами, зібраними по 3–4 в пазухах листків.

Чагарники вейгели прикрасять сад різноманітним за кольором листям.

Вейгела Nana variegata

Висаджують вейгели навесні, в березні чи квітні, до розпускання бруньок в суглинний чи супіщаний ґрунт, нейтральний чи слабколужний, на сонячні місця без протягів. За сильної посухи рослини потребують поливу.

Розмножують насінням, зеленими та здерев'янілими живцями та відводками. Насіння висівають відразу після збирання в холодні парники в ґрунт з піском 2:1, злегка присипають піском і прикривають склом чи плівкою. Якщо це насіння після весняного цвітіння, то сходи будуть через 21 день, і до зими молоді вейгели ще встигнуть підрости. Якщо насіння зібране восени, то сходи будуть навесні.

Зацвітають на 4 рік. На живці вирізаємо гілку з двома вузлами, нижні листки відрізаємо, верхні вкорочуємо наполовину і садимо в холодні парники. Через 30–45 днів з'являться корінчики, проте живці залишаємо в парниках до наступної весни, навесні висаджуємо на грядку для дорощування.

З високих вейгел роблять живі паркани, низькими обсаджують доріжки та прикрашають альпійські гірки.

ПОРАДА
Щоб осіннє квітування вейгел було рясним, після весняного цвітіння роблять формуючі обрізання. Вейгела восени цвіте на молодих пагонах, на цих же пагонах зацвіте і навесні

Цвіте вейгела в квітні-травні, 20–30 днів, а восени – в серпні-вересні. Медопродуктивність вейгел – до 140 кг/га.

***Пухироплідник (Physocarpus* spp.)** – рід чагарників родини Розових (Rosaceae), який налічує до 20 видів.

Найбільшої популярності в культурі садів набув *пухироплідник калиниолистний (Ph. opulifolius* (L.) Maxim.*)* – вид багаторічних листопадних чагарників висотою до 300 см з розлогим гіллястим стовбуром, п'ятилопатевим зубчастим листям та простими п'ятипелюстковими квітами білого, блідо-рожевого кольору, зібраними в густі випуклі щитки.

Цвіте в травні-червні, протягом 15–20 днів.

Виведено багато сортів пухироплідника калинолистного, які відрізняються за забарвленням квітів та листям.

Одним з них є сорт *«Діаболо» (Diabolo)* – листопадний чагарник з три-п'ятилопатевим зубчастим листям бордово-фіолетового кольору, округлої форми, квіти білувато-рожеві, до 1 см в діаметрі, п'ятипелюсткові, зібрані в випуклі щитки.

Висаджують на яскраве світло (в притінку листя буде зеленим), в пухкий родючий суглинок.

Це посухостійка, вітростійка та морозостійка рослина.

ПОРАДА
Аби рослина виглядала краще та набула потрібної форми, щороку проводять формуюче обрізання

Розмножують пухироплідник насінням, відсадками, живцями та поділом куща. Насіння висівають восени або навесні з попередньою стратифікацією в ґрунт на глибину 1,5–2 см.

Сортність сортових рослин не передається. Живці зрізають до початку цвітіння з 2–3 вузлами, замочують в укорінювачі та саджають в холодні парники в суміш піску з торфом 1:1. Живці в парниках залишають до наступної весни, а потім пересаджують на дорощування.

На відсадок вибирають молодий пагін, пригинають до землі, пришпилюють та засипають вологим ґрунтом. Наступної весни відсадок відокремлюють від материнської рослини.

Медопродуктивність – до 100 кг/га.

Квіти пухироплідника калинолистого, сорт «Діаболо»

Пухироплідник, сорт «Діаболо»–прикраса саду

***Стефанандра (Neillia* spp.)** – рід чагарникових рослин родини Розових (Rosaceae), який нараховує чотири види. Два з них – *стефанандра Танакі (S. tanakae* Franch. & Sav.*) та стефанандра надрізанолистна (S. incisa* (Thunberg) S.H.Oh) – введені в садову культуру.

Стефанандра надрізанолистна (S. incisa (Thunberg) S.H.Oh) – багаторічний чагарник висотою 100–200 см з тонкими дугоподібними червоно-коричневими стеблами, покритими черешковими перистолопатевими листками, знизу злегка опушеними, та п'ятипелюстковими дрібними білими квітами, зібраними в густі китиці, з ніжним приємним ароматом.

Цвіте в червні-липні, протягом 25 днів.

Висаджують рослини в поживні вологі нейтральні ґрунти, навесні до розпускання бруньок, у напівтінисті місця. На сонці потребують додаткового поливу.

Розмножують з насіння, посівом навесні в ґрунт, злегка присипаючи, а також зеленими живцями навесні та напівдерев'янілими влітку.

ПОРАДА
Якщо хочете мати гарну ажурну алейку зі стефанандри, кінці бокових гілок присипте ґрунтом, і наступного року матимете готові кущики

Стефанандра надрізанолистна

Стефанандрою прикрашають пологі схили, сходи, доріжки. Саджають під деревами та під високими кущами.

Під час цвітіння стефанандра завжди приваблює силу-силенну різних комах. Медопродуктивність – до 100 кг/га.

Ще один чагарник з родини Розових (Rosaceae), більше пилконос, ніж медонос – ***шипшина звичайна (Rosa canina* L.)**. Це багаторічний листопадний кущ висотою 150–250 см з дугоподібними гілками з шипиками та щетинками, черговим, пірчастоскладним листям та п’ятипелюстковими та 5-ти пелюствковими рожевими квітками до 5 см в діаметрі, що зібрані щиткові суцвіття або поодинокі.

Стефанандра цвіте

Гілка шипшини з квітами

Шипшина сиза

До цієї ж родини належить і ***шипшина сиза (Rosa glauca* Pourr.*)***, що має тонкі дугоподібні гілки з тонкими колючками, листя та прилистники вкриті блакитним нальотом з червоно-фіолетовим відтінком. Квіти до 3,5 см в діаметрі, яскраво-рожеві.

Цей вид посухостійкий, зимостійкий. Невибагливий до ґрунтів та сонячного освітлення.

І ще одна шипшина – шипшина зморшкувата, так звана ***троянда-ругоза (Rosa rugosa* Thunb.*)***, яка цвіте все літо. Це чагарник висотою 200–250 см, з прямостоячими гілками, вкритими колючками, з сильно зморшкуватим глянцевим листям. Квіти зібрані в суцвіття по 3–8 штук, 6–10 см в діаметрі, запашні, прості або махрові, темно-рожеві.

Виведені сорти з різним забарвленням – від білого до жовтого та майже фіолетового з різною махровістю від 5 до 150 пелюсток.

На кущі рози-ругози можуть бути одночасно бутони, квіти і плоди

Шипшина цвіте в травні-червні протягом 14–21 дня, крім рози-ругози, яка цвіте все літо.

Висаджують шипшину в жовтні-листопаді на яскраве сонячне місце, в родючий нейтральний ґрунт. Розмножують з насіння, рідко – живцями. Збирають бурі плоди, доки оболонка ще не затверділа, і висівають в пухкий ґрунт восени.

ПОРАДА
Якщо насіння зібране з дозрілих плодів шипшини, потрібно провести скарифікацію – тоді не треба буде чекати на сходи 2–3 роки

З шипшин роблять чудові непролазні живі паркани, обсаджують ними пасіки, декорують тини.

Шипшина – декоративна, лікарська, ефіро-олійна, вітамінна, танідоносна, парфумерна, фарбувальна рослина. Медопродуктивність шипшини невисока, 12–15 кг/га, а щоб забезпечити бджіл пилком, варто висадити декілька кущів шипшини поблизу пасіки.

Дієрвіла (Diervilla* spp.*) – рід чагарникових рослин родини Жимолостевих (Caprifoliaceae), нараховує 3 види та один міжвидовий гібрид, який став бажаним гостем у наших садах.

Дієрвіла блискуча (D. × *splendens* Carrière*)* – багаторічний чагарник висотою до 150 см з численними стеблами червоно-винного кольору, сидячими ланцетними чи яйцеподібними листками молоде листя винного кольору, знизу злегка опушене, та правильними трубчастими жовтими квітами зібраними в китицеподібні щитки в пазухах листків. Цвіте в червні протягом 30–40 днів

Квіти дієрвіли

Дієрвіла та материнка в саду

Під час цвітіння квіти дієрвіли змінюють забарвлення.

Висаджують дієрвілу на сонячні ділянки з поливом та в напівтіні в поживний ґрунт. До складу ґрунту не вибаглива. Саджають навесні, до розпускання бруньок, і восени, в жовтні.

Кущ дієрвіли в саду

Розмножують живцями, відводками та поділом кущів. Живці нарізають навесні з двома вузлами і висаджують в холодні парники в пухкий ґрунт. Для відводків пригинають бокові гілки, пришпилюють, присипають ґрунтом, відділяють на наступний рік.

З дієрвіл роблять низькі живі паркани, висаджують на березі водойм та крутих схилах. Медопродуктивність – до 100 кг/га.

***Каріоптерис* (*Caryopteris* spp.)** – рід рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae), який налічує 7 видів. У садову культуру введений вид, який є гібридом, – каріоптерис кладонський (Caryopteris × clandonensis Mabbend.), який отримали від схрещування каріоптериса сивого та монгольського.

Каріоптеріс кладонський (Caryopteris chosenensis Moldenke*)* – багаторічний гіллястий чагарник висотою 100 см, з супротивним, ланцетним, зубчастим листям, та дзвоникоподібними квітами синього кольору, в щиткових суцвіттях, які виростають з пазухів листя пагонів поточного року.

ПОРАДА
Якщо Ви хочете, щоб каріоптеріс рясно цвів наступного року, восени після цвітіння обріжте гілки на 15–20 см

Каріоптеріс, сорт Саммер сорбет

Цвіте каріоптеріс з кінця серпня, протягом 28–40 днів.

Бджола працює на каріоптерісі

Висаджують рослини на відкрите сонячне місце, захищене від північних вітрів, в добре дренований супіщаний нейтральний ґрунт. Не люблять застою води та кислі ґрунти.

Саджанці висаджують навесні, під стінами будівель чи парканами, які віддають тепло, накопичене протягом дня.

Розмножують живцями та насінням. Насіння висівають навесні, в березні, в контейнери з пухким ґрунтом, не присипаючи, і накривають плівкою. Насіння проростає при +22...+25 ºС на 10–14 день. Живці довжиною 10–15 см нарізають навесні і висаджують в холодні парники. Наступної весни висаджують на постійне місце. Каріоптеріс висаджують на передньому плані клумби, в альпінаріях. Це добрий медонос другої половини літа та початку осені.

Лаванда (Lavandula* spp.*) – рід рослин родини Глухокропивових (Lamiaceae), який налічує близько 30 видів.

В нас розповсюджена *лаванда вузьколиста (L. angustifolia Mill), широколиста (L. latifolia Medik.)* та *зубчаста (L. dentata L.)*.

Лаванда вузьколиста (L. angustifolia Mill) – багаторічний вічнозелений гіллястий напівчагарник 30–60 см висотою з сидячим вузьким ланцетним листям, знизу опушеним, та колосковим верхівковим суцвіттям з квітами, зібраними в кільця, дзвоникоподібними, трубчастими, блакитними чи блакитно-фіолетовими, запашними.

Бджоли працюють на квітах лаванди

Цвіте в червні-липні. Медопродуктивність – 70–140 кг/га.

Лаванда широколиста (L. latifolia Medik.) – теплолюбний вид, витримує лише -15 ºС, тому її вирощують на Півдні України або в контейнерному саду. Має ширші ланцетні листки та коротші суцвіття.

Лаванда вузьколиста

Лаванда з рожевим цвітом

Лаванда зубчаста (L. dentata L.). має сіро-зелені зубчасті листя та фіолетові квіти з блідо-фіолетовими приквітками та ніжним ароматом. Рослина цвіте з кінця весни і до осені. Вирощують лише в контейнерах, витримує до −5 ºС. Виведені сорти лаванд з білим, рожевим, блакитним кольором квітів.

Висаджують рослини в суглинок, піщаний та піщано-кам’янистий ґрунт, нейтральний або лужний, на яскраве сонячне світло. Рослина не любить кислий та перезволожений ґрунт. Розмножують лаванду насінням, живцями, поділом кущів та відводками. Насіння висівають в березні по поверхні пухкого ґрунту, після стратифікації 30–40 днів, за температури +5 ºС, закривають плівкою. Насіння проростає на світлі.

На живці нарізають однорічні пагони лаванди довжиною 8–10 см і висаджують в холодні парники.

ПОРАДА

Щоб поділити кущ лаванди, з другої половини літа гілки присипають ґрунтом, а на наступної весни викопують і розділяють

Лаванда з бузковим кольором квітів

Лаванда – декоративна, медоносна, ефіро-олійна рослина, її використовують в парфумерії, косметології та харчуванні.

***Ломиніс (Clematis* spp.)** – рід витких або кущових деревних та трав'янистих рослин родини Жовтецевих (Ranunculaceae), який налічує близько 250 видів, що природньо зростають у помірному поясі. Висотою сягають 2–6 м, за допомогою виткого черешка листя чіпляються за опору та покривають великі площі.

Листки прості або складні, супротивні, суцвіття волоті, щитки чи парасольки або поодинокі квіти різноманітного забарвлення – білого, рожевого, блакитного і оксамитово-синього. Кожна квітка цвіте два-три тижні. Багато видів має аромати примул, жасмину та мигдалю.

Ломиноси, або клематиси використовують в озелененні стін господарських будівель, тинів, альтанок, бесідок, пергол та для створення додаткової тіні.

Висаджують ломиноси навесні або восени на яскраве сонце, або притінок в пухкий, багатий на перегній супіщаний або суглинний слабколужний ґрунт.

Різні форми квітів ломиносів великоквіткових

Ломиніс великоквітковий

Ломиніс цілолистий

Ломиніс великоквітковий

Бджола бере росу

Поливають раз на тиждень, не менше 10 л води, та підживлюють мінеральними добривами. Ломиноси підв'язують до опор. Після закінчення вегетації проводять обрізування пагонів в залежності від групи обрізання.

Розмножують з насіння, поділом кущів та методом пришпилювання пагонів. Насіння висівають на зиму або навесні зі стратифікацією. *Ломиніс виноградолистий (C. vitalba* L.*)* – ліана, яка сягає 10 м, квітує протягом 60–70 днів. Ломиніс виноградолистий оплітає будівлі, вкриваючи їх різьбленим листям та білим шумовинням квітів.

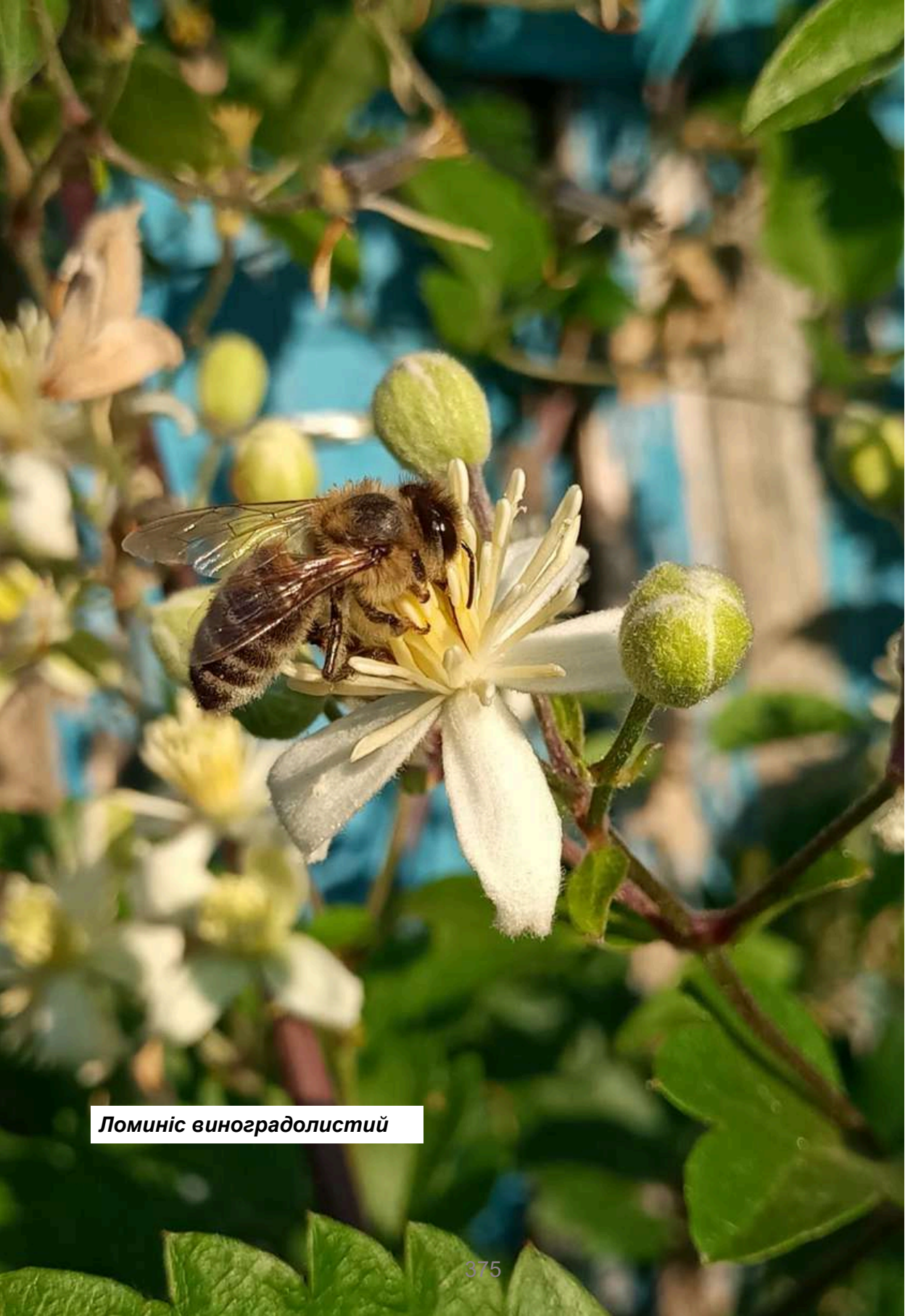
Медопродуктивність – до 200 кг/га.

Ломініс виноградолистий

Ломиніс виноградолистий

***Жимолость (Lonicera* spp.)** – рід прямостоячих чи в'юнких чагарників родини Жимолостевих (Caprifoliaceae), який налічує близько 190 видів. Один з них – *жимолость японська (L. japonica* Thunb.*)* – багаторічна напівзелена ліана довжиною до 10 м з численними пагонами, супротивними овальними листками та запашними неправильними квітами жовто-білого кольору, розміщеними в пазухах листків попарно. Цвіте з червня по вересень.

Квіти жимолості японської

Висаджують жимолость японську в нейтральний поживний ґрунт, біля пергол, бесідок, опор, альтанок, на сонячне місце, добре росте та цвіте і в напівтіні. Рослина невибаглива, морозостійка та посухостійка, добре витримує обрізку. Цвіте на молодих пагонах. Розмножують насінням та відводками. Насіння висівають в холодні парники під зиму, на глибину 1–1,5 см. Зацвітають рослини на другий рік.

На відводок навесні беруть торішній пагін і вкладають на ґрунт, пришпилюють, присипають та підтримують вологим. Наступної весни відділяють молоді кущики і висаджують на постійне місце. Жимолость японська – добрий медонос другої половини літа.

***Кампсис (Campsis* spp.)** – рід рослин родини Бігнонієвих два природніх види – *кампсис великоквітковий* (Thunb.) K.Schum.*)* та *кампсис вкорінювальний (C. radicans)*, а також один штучно виведений *кампсис гібридний (C. radicans x C. grandiflora).*

Кампсис – листопадна ліана довжиною до 15 м з зеленим молодим та сіро-бурим старим стеблом з повітряним корінням, черешковим пірчастоскладним листям та трубчастими великими, 6–9 см, квітами, зібраними в невеликі китиці на верхівках пагонів, помаранчевого кольору. Цвіте з червня по вересень.

Селекціоновані сорти кампсису з малиновим, рожевим, помаранчево-червоним, жовтим, золотисто-червоним кольором квітів.

Розмножують кампсис живцями, відсадками та з насіння. Висаджують в будь-який ґрунт, але віддають перевагу легким, багатим на органіку, добре зволоженим, на сонячні ділянки саду. Рослиною прикрашають альтанки, перголи, балкони, тераси.

ПОРАДА

Помістіть в одну посадкову яму декілька рослин кампсису, переплетіть стебла між собою і регулярним обрізанням зробіть штамбове деревце у вигляді парасольки

Півонія кущова, півонія деревовидна (*Paeonia* × *suffruticosa*) – один з видів півонії, якої виведено більше 10000 сортів, з найрізноманітнішим забарвленням квітів – білі, жовті, рожеві, фіолетові, дво- та триколірні, різні за висотою та строками цвітіння.

Півонія кущова – листопадний чагарник висотою 150–200 см з сіро-коричневим прямостоячим стеблом, перистим листям та великими, 10–20 см в діаметрі, квітами, простими махровими чи напівмахровими, розташованими на верхівках однорічних пагонів. Розмножують кущові півонії з насіння, живцями, поділом кущів, щепленням та відсадками.

З насіння сортність не передається, та вирощені рослини не менш гарні. Висівають насіння відразу після збору в пухкий ґрунт і залишають на теплу стратифікацію влітку, далі на холодну. Відсоток схожості дуже малий, насіння може прорости і наступного року. Зацвітають такі рослини на 5–6 рік.

На живці нарізають напівздерев’янілі пагони, висаджують в суміш піску та торфу на глибину 1,5–2 см, накривають склом та витримують високу вологість. Наступної весни висаджують на дорощування.

Півонія кущова

Бджоли на півонії

Для розмноження відсадками на пагоні півонії потрібно зробити надрізи, пригнути до ґрунту, пришпилити і присипати ґрунтом на 15–20 см, підтримувати весь час вологим. Відсадок відокремлюють через два роки.

Прищеплюють деревоподібні півонії на корені півонії трав'янистої. Нижня частина живця обрізається в клин, а в корені робиться паз в формі клину. Місце щеплення щільно обмотують плівкою і залишають на місяць у вологій тирсі, потім висаджують.

Висаджують півонії на сонячні відкриті ділянки в суглинистий поживний ґрунт.

Цвіте півонія в квітні-травні, протягом 15–20 днів. Медопродуктивність 200 кг/га за високих температур.

Пилкопродуктивність висока.

Горобинник (Sorbaria* spp.*) – вид рослин родини Розових (Rosaceae), який налічує 10 видів. В садовій культурі найбільш розповсюджений *горобинник горобиннолистий (S. sorbifolia* (L.) A.Braun,*)* – багаторічний чагарник висотою до 200 см з прямими стеблами, перистим черешковим листям, молоді листки рожево-жовті, та правильними п'ятипелюстковими квітами білого кольору, зібраними в верхівкові волотисті суцвіття.

Горобинник навесні

Бджоли на горобиннику

Цвіте в червні впродовж 20–30 днів.

Висаджують горобинник пізньої осені або навесні до розпускання бруньок, в будь-який ґрунт на сонячні, напівтінисті та тінисті місця. В посушливий період потребує поливу.

ПОРАДА
Висадіть горобинник на крутий схил – і, розростаючись, рослина вбереже ґрунт від зсування

Медопродуктивність горобинника горобиннолистого – 250 кг/га. Кущ є помірним пилконосом, пилок брудно-жовтого кольору.

Розмножують горобинник поділом куща, відсадками, живцями, рідко – насінням.

Для поділу чагарник викопують і розділяють на частини так, щоб в кожній був гарно розвинений корінь та декілька стебел, потім висаджують на нові місця. Для розмноження відсадками, навесні, гілку горобинника пригинають до землі, пришпилюють та присипають ґрунтом, підтримуючи його весь час вологим. Восени відділяють нову рослину і пересаджують на постійне місце. Живці нарізають довжиною 20–30 см та висаджують в холодні парники.

Горобинник – морозостійка рослина.

Рослини, з яких бджоли збирають речовини для виробництва прополісу

Прополіс – клейка смолиста речовина з блискучою поверхнею. За кольором розрізняють коричневий, сірий, зелений, жовтий, бурий, за відтінками – брудно-зелений, сірувато-коричневий, буро-зелений, коричнево-червонуватий, жовто-зелений та інші з цієї гами кольорів. Смак гіркувато-пекучий. Має приємний пряний бальзамний аромат бруньок, меду, пилку та воску.

Складовими прополісу є рослинні смоли та бальзами – 50–55%, віск – 22–30%, квітковий пилок та перга – 5–11%, ефірні олії – 5–10%, дубильні речовини – 8–10%, флавоноїди – 2–8%, механічні домішки – 5–13%. Саме рослинні смоли та бальзами, а також відсотковий склад пилку створює той чи інший колір прополісу.

В процесі функціонування рослинного організму, як і будь-якого іншого, утворюються речовини – кінцеві продукти метаболізму. У рослин це ефірні олії, бальзами, смоли, каучук, слиз, сапоніни та інші. Ці речовини видаляються з рослини за допомогою видільних тканин: залозків, головчатих і жалких волосків, осмофор, клейких волосків, нектарників та інших.

Запрополісовані отвори сітки за технологією Р. Двикалюка

Запрополісовані верхні бруски рамок у вулику, бджола з прополісом

В процесі еволюції бджоли та інші комахи пристосувалися використовувати ці речовини у своїй життєдіяльності, збираючи та змішуючи їх. Бджоли та інші комахи використовують прополіс під час будівництва своїх гнізд та як бар'єр проти патогенних мікроорганізмів, адже прополіс має бактерицидні та асептичні властивості.

Людина також використовує прополіс профі-лактично-лікарський засіб від багатьох захворювань.

Найперше, навесні, бджоли збирають клейкі речовини, які накопичуються на лусках бруньок та молодих листочках з дерев роду ***тополя (Populus)***, а саме *тополя біла (P. alba), тополя чорна (P. nigra), осика (P. tremula).* Також з дерев роду **береза (*Betula*)** – *береза повисла (B. pendula), береза пухнаста (B. pubescens).*

Висадити ці дерева можна в парках, обабіч доріг, біля водойм, на пустирях.

Клейка речовина на лусках бруньок та листках наявна і в інших дерев на території України – *вільхи чорної (Alnus glutinosa* (L.) Gaerth.*), вільхи сірої,* або *вільхи білої (Alnus incana* (L.) Moench*), гіркокаштана звичайного (Aesculus hippocastanum* L.*),* дерев родини вербових (Salicaceae), та роду родини Розових (Rosaceae) *яблуні (Malus* spp.*)*.

Декоративні низькорослі сорти цих дерев можна висадити на своїй присадибній ділянці.

Верба козяча (Salix caprea)

Джерелом рослинних смол для прополісу є *сумах яванський (Rhus javanica* L.*), сумах волосистий,* або *оцтове дерево (Rhus typhina* L.*), сумах дубильний (Rhus coriaria* L.*).*

Сумах волосистий, або оцтове дерево (Rhus hirta).

Шоломниця висока (Scutellaria altissima)

Під час інтенсивної вегетації бджоли можуть збирати компоненти прополісу і з трав'янистих видів рослин. Секрет залозистих волосків пряно-ароматичних рослин що містить ефірні олії та смоли надає рослинам певного аромату, як от шавлії, м'яти, гісопу. За умов надлишку речовини та механічних пошкоджень цілісність волосків порушується а секрет виступає на поверхню. Це дає можливість бджолам збирати рослинні виділення для власних потреб. Бджоли збирають секрети з рослин родини глухокропивових (*Labiatae*). У саду можемо висадити *глуху кропиву плямисту (Lamium maculatum*), *стахіс (Stachys), монарду (Monarda), лофант ганусовий* або *анісовий (Agastache foeniculum), котячу м'яту справжну (Népeta cataria), котячу м'яту Фассена (Nepeta faassenii), м'яту котячу Муссіні (Nepeta mussinii), мелісу лікарську (Melissa officinalis), шавлію дібровну (Salvia nemorosa), шавлію кільчасту (Salvia verticillata), шавлію мускатну (Salvia sclarea), шавлію лікарську (Salvia officinalis), гісоп лікарський (Hyssopus officinalis), шоломницю високу (Scutellaria altissima), суховершки звичайні (Prunella vulgaris), м'яту перцеву (Mentha piperita)* та інші рослини родини губоцвіті.

Джерелом смол для прополісу є також прямо-смакові рослини рід *дягель (Angelica* spp.*), фенхель звичайний (Foeniculum vulgare* Mill.*), кріп (Anethum graveolens* L.*), морква посівна (Daucus carota* L.*), любисток (Levisticum officinale), яглиця звичайна (Aegopodium podagraria* L.*), аммі зубна (Ammi visnaga* (L.) Lam.*)* та інші окружкові, які можемо висіяти на садибі.

Миколайчики плоскі (Eryngium planum) та лілія біла (Lilium candidum)

Бджола працює на люпині

Є окремі відомості, що бджоли можуть збирати смоли з рослин родини бобових (Fabaceae). До поширених на садибах відносять – *квасолю звичайну (Phaseolus vulgaris* L.*), конюшини (Trifolium* spp.*), люпини (Lupinus* spp.) та інші.

Нектарники, які знаходяться на чашолистках, пелюстках, тичинках, квітколожі, іноді на стеблах, листках, прилистках, квітконіжках, виділяють цукристу речовину. Прикладом, можуть бути види роду *липа (Tilia* spp.*)* та *лофант анісовий (Agastache foeniculum* (Pursh) Kuntze*).*

Очиток звичайний (Sedum telephium) з краплями рідини на кінчиках листків

Лофант ганусовий, або анісовий (Agastache foeniculum)

Видільні тканини внутрішньої секреції рослин зберігають продукти метаболізму всередині рослини протягом всього її життя. В них містяться бальзами, смоли, ефірні олії, слиз, таніни, камеді, кристали. Але за певних умов, наприклад, при пошкодженні цілісності клітини камеді, бальзами та смоли виливаються назовні.

Відомо, що джерелом смоли для прополісу є дерева родини Соснових (Pinaceae). На присадибній ділянці можна висадити численні сорти та гібриди родини Соснових, карликові та напівкарликові форми, аби полегшити бджолам збирання смоли та бальзамів для утворення прополісу.

Ще одні внутрішні видільні клітини – молочники, які містять молочний сік прозорого, білого, жовтого, оранжевого кольору – латекс. При пошкодженні рослини сік виділяється назовні. До його складу входять терпеноїди, алкалоїди, цукор, білки, ферменти, кристали, таніни, крохмаль, вітаміни.

Мачок жовтий (Glaucium flavum* Crantz*)

Дзвоники молочноквіткові (Campanula lactiflora* M.Bieb*)

Мачок жовтий (Glaucium flavum Crantz*)* з родини Макових (Papaveraceae) при найлегшому дотику до волосків виділяє сік білого кольору. Найбільше такого соку в родинах Молочайних (Euphorbiaceae), Берізкових (Convolvulaceae), Макових (Papaveraceae), Дзвоникових (Campanulaceae).

Є припущення, що бджоли можуть використовувати гіркоти з соку деяких айстрових, зокрема, з рослин роду Полин (Artemisia), а також злісного бур'яну – *амброзії полинолистої (Ambrosia artemisiifolia L.).*

Перелік рослин для створення медового саду

Пасіка в саду

Цвіт таволги

Декоративні кущі:

Ліщина звичайна *(Corylus avellana)*

Пухироплідник *(Physocarpus* spp.*)*

Сніжноягідник *(Symphoricarpos* spp.*)*

Шипшина *(Rosa* spp.*)*

Горобинник горобиннолистий *(Sorbaria sorbifolia)*

Таволга, спірея *(Spiraea* spp.*)*

Свидина *(Swida* spp.*)*

Бирючина *(Ligustrum* spp.*)*

Маслинка вузьколиста *(Elaeagnus angustifolia)*

Барбарис *(Berberis* spp.*)*

Декоративні ліани:

Жимолость японська *(Lonicera japonica)*

Ломініс виноградолистий *(Clematis vitalba)*

Гірчак бальджуанський *(Polygonum Baldschuanicum)*

Кампсис гібридний *(Campsisradicans x C. grandiflora)*

Плющ звичайний *(Hedera helix)*

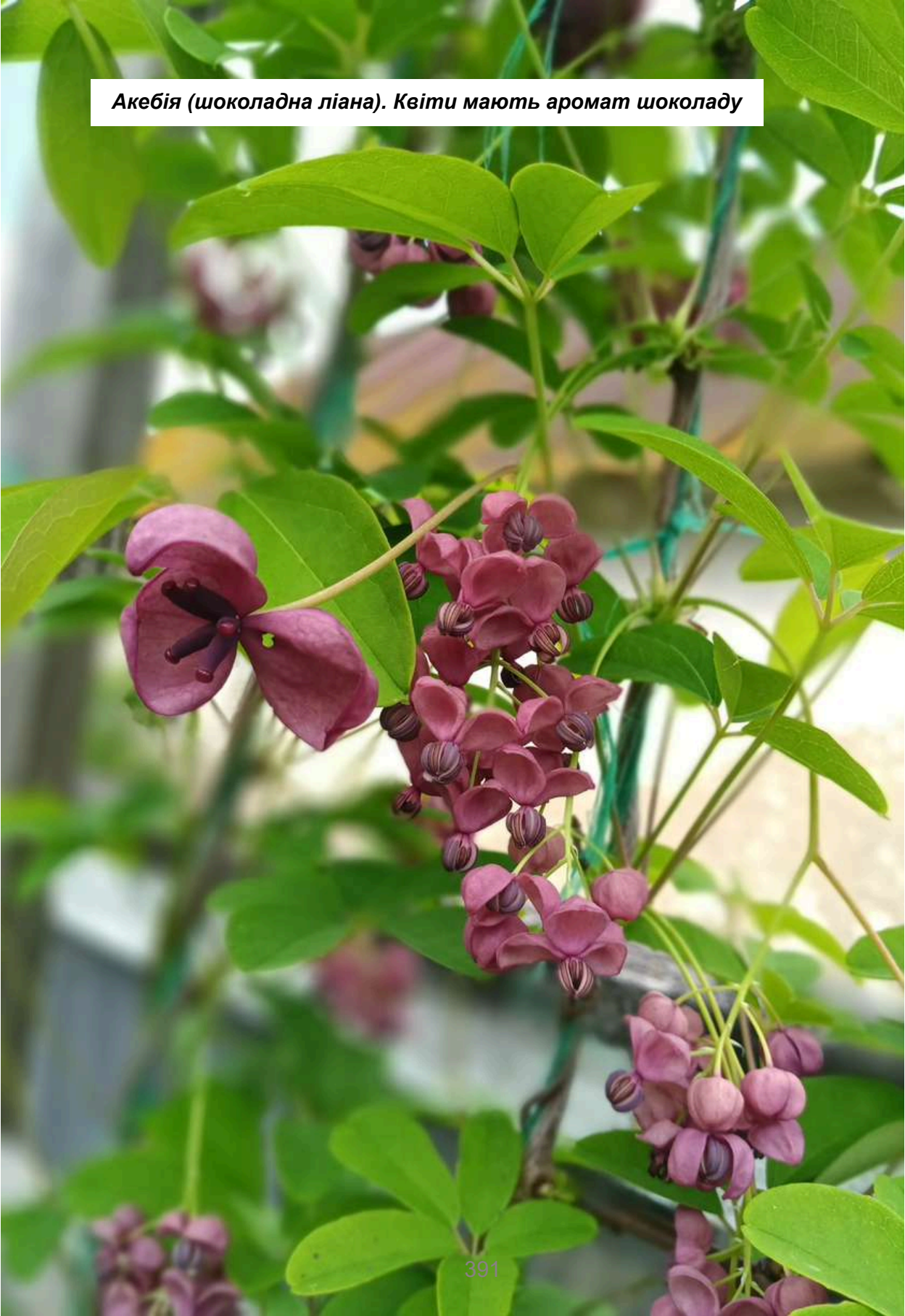
Акебія п'ятірна *(Akebia quinata)*

Черешкова гортензія *(Hydrangea anomala)*

Деревогубець круглолистий *(Celastrus orbiculatus)*

Таволга, спірея (Spiraea × vanhouttei)

Акебія (шоколадна ліана). Квіти мають аромат шоколаду

Глід звичайний

Горобина звичайна

Жимолость японська (Lonicera japonica)

Ломиніс і малина

Клематис та гортензія

Духмяна стежка: пастернак, базилік, фенхель

Пряно-смакові рослини:

Цибуля поникла, або слизун *(Alliumnutans)*

Цибуля духмяна *(Allium odorum)*

Монарда двійчаста *(Monarda didyma)*

Васильок, базилік *(Ocimum* spp.*)*

Аніс *(Pimpinella anisum)*

Коріандр посівний *(Coriandrum sativum)*

Чорнушка, чорний кмин *(Nigella* spp.*)*

Огірочник лікарський *(Borago officinalis)*

Гуньба блакитна *(Trigonella caerulea)*

Гірчиця біла *(Sinapis alba)*

Цибуля

Нігелла іспанська

Фенхель ***Материнка***

Пряно-ароматичні рослини:

Лофант ганусовий, або анісовий *(Agastache foeniculum)*

Гісоп лікарський *(Hyssopus officinalis)*

Материнка звичайна *(Origanumvulgare)*

М’ята котяча справжня *(Nepetacataria)*

Меліса лікарська *(Melissa officinalis)*

Міріс запашний *(Myrrhis odorata)*

Чебрець звичайний *(Thymus serpyllum)*

Буркун жовтий *(Melilotus officinalis)*

М’ята перцева *(Mentha × piperita)*

Шавлія мускатна *(Salvia sclarea)*

Монарда лікарська

Міріс

Буркун

Салатні рослини:

Цибуля поникла, або слизун *(Allium nutans)*

Цибуля духмяна *(Allium odorum)*

Огірочник лікарський *(Borago officinalis)*

М’ята перцева *(Mentha piperita)*

Красоля велика *(Tropaeolum majus)*

Портулак городній *(Portulaca oleracea)*

Цибуля-трибулька *(Allium schoenoprasum)*

Рослини-сидерати:

Фацелія пижмолиста *(Phacelia tanacetifolia)*

Ріпак *(Brassica napus)*

Гречка посівна *(Fagopyrum esculentum)*

Конюшина *(Trifolium pratense)*

Редька олійна *(Raphanus sativum d. var. oleifera)*

Гірчиця біла *(Sinapis alba)*

Козлятник лікарський *(Galega officinalis)*

Люпин *(Lupinus* spp.*)*

Еспарцет *(Onobrychis* spp.*)*

Цибуля зеравшанська

Цибулька-трибулька

Салати та гірчиця червонолиста

Цибуля великоголова

Пилконосні рослини для Вашого саду

Ліщина звичайна *(Corylus avellana)*

Шипшина звичайна *(Rosa canina)*

Ломиніс виткий, ломиніс виноградолистий *(Clematis vitalba)*

Таволга, спірея *(Spiraea* spp.*)*

Анемона дібровна *(Anemone nemorosa)*

Дивина звичайна *(Verbascum phlomoídes)*

Гаура, бджолоцвіт Ліндхеймера *(Gaura lindheimeri)*

Мак дикий *(Papaver rhoeas)*

Звіробій багатолистий *(Hypericum polyphyllum)*

Дзвоники середні *(Campanula medium)*

Синюха блакитна *(Polemonium caeruleum)*

Дивина

Бджолоцвіт

Дзвіночки

Синюха

Крутай або головатень

Однорічні рослини:

Змієголовник *(Dracocephalum moldavica)*

Коріандр посівний *(Coriandrum sativum)*

Огірочник лікарський *(Borago officinalis)*

Аммі зубна *(Ammi visnaga)*

Соняшник однорічний *(Helianthus annuus)*

Фацелія пижмолиста *(Phacelia tanacetifolia)*

Космея *(Cosmos* spp.*)*

Волошка синя *(Centaurea cyanus)*

Мак дикий *(Papaver rhoeas)*

Гіпсофіла однорічна *(Gypsophila)*

Гуньба блакитна *(Trigonella caerulea)*

Чистець однорічний *(Stachys annua)*

Коріандр

Космея

Дворічні рослини:

Енотера дворічна *(Oenothera biennis)*

Синяк звичайний *(Echium vulgare)*

Шавлія мускатна *(Salvia sclarea)*

Дзвоники середні *(Campanula medium)*

Наперстянка пурпурова *(Digitalis purpurea)*

Черсак *(Dipsacus* spp.*)*

Дивина густоквіткова *(Verbascum thapsiforme)*

Буркун лікарський *(Melilotus officinalis)*

Вайда красильна *(Ísatis tinctoria)*

Воловик лікарський *(Anchusa officinalis)*

Наперстянка, дзвоники, цибуля, яглиця, язичник

Тінелюбні рослини:

Бруннера великолиста *(Brunnera macrophylla)*

Анемона лісова *(Anemone sylvestris)*

Язичник Пржевальського *(Ligularia przewalskii)*

Клопогін простий *(Cimicifug simplex)*

Ряст бульбистий *(Corydalis solida)*

Зірочки *(Gagea* spp.*)*

Рутвиця орликолиста (*Thalictrum aquilegifolium)*

Язичник Пржевальського *(Ligularia przewalskii)*

Дзвоники садові

Астильба

Тінелюбні рослини

Рослини вологолюби:

Бадан товстолистий *(Bergenia crassifolia)*

Чемерник *(Helleborus* spp.*)*

Плакун верболистий *(Lythrum salicaria)*

Бруннера великолиста *(Brunnera macrophylla)*

Вербозілля лучне *(Lysimachia nummularia)*

Анемона лісова *(Anemone sylvestris)*

Первоцвіт звичайний *(Primula vulgaris)*

Купальниця європейська *(Trollius europaeus)*

Язичник Пржевальського *(Ligularia przewalskii)*

Рослини-вологолюби: плакун і анемона

Болотні рослини:

Півники болотні *(Iris pseudacorus)*

М’ята болотна *(Mentha pulegium)*

Гадючник звичайний *(Filipendula vulgaris)*

Плакун верболистий *(Lythrum salicaria)*

Сідач коноплевий *(Eupatorium cannabinus)*

Гірчак земноводний *(Persicaria amphibia)*

Бузульник Пржевальського *(Ligularia przewalskii)*

Дармера щитоподібна *(Darmera peltata)*

Підбіл звичайний *(Tussilago farfara)*

Калюжниця болотяна *(Caltha palustris)*

Болотні рослини: півники і мати-й-мачуха

Медоноси під деревами:

Чемерник (*Helleborus*)

Ряст бульбистий (*Corydalis solida*)

Медунка лікарська (*Pulmonaria officinalis*)

Первоцвіт весняний (*Primula veris*)

Анемона жовтецева (*Anemone ranunculoides*)

Дармера щитовидна (*Darmera peltata*)

Наперстянка великоквіткова (*Digitalis grandiflora*)

Орлики, аквілегія (*Aquilegia*)

Журавець темний (*Geranium phaeum*)

Рослини, які цвітуть піддеревами

На сухий схил, гірку:

Сонцецвіт *(Helianthemum* spp.*)*

Очиток звичайний *(Sedum telephium)*

Журавець попелястий *(Geranium cinereum)*

Молодило покрівельне *(Sempervivum tectorum)*

Армерія приморська *(Armeria maritima)*

Ясколка войлочна *(Cerastium tomentosum)*

Котяча м'ята Фассена *(Nepeta faasenii* Bergmans ex Stearn*)*

Суховершки звичайні *(Prunella vulgaris)*

Курильський чай *(Dasiphora fruticosa)*

Рослини для кам'янистої гірки

Рослини для кам'янистого саду

Кам'янистий сад:

Очиток звичайний *(Sedum telephium)*

Очиток камчатський *(Sedum kamtschaticum)*

Очиток лозоподібний *(Sedum sarmentosum)*

Очиток їдкий *(Sedum acre)*

Очиток густолистий *(Sedum dasyphyllum)*

Очиток відхилений *(Sedum rupestre)*

Молодило покрівельне *(Sempervivum tectorum)*

Цибуля моля *(Allium moly)*

Цибуля крістофера *(Allium cristophii)*

Сонцецвіт *(Helianthemum* spp.*)*

Тюльпан Кауфмана *(Tulipa kaufmanniana)*

Курильський чай *(Dasiphora fruticosa)*

Сонячний медовий сад:

Сон лучний, сон-трава лучна *(Pulsatilla pratensis)*

Нарцис *(Narcissus* spp.*)*

Доронікум східний *(Doronicum orientale)*

Наперстянка пурпурова *(Digitalis purpurea)*

Волошка великоголова *(Centaureamacrocephala)*

Лаванда вузьколиста *(Lavandula angustifolia)*

Золотень жовтий, асфоделіна жовта *(Asphodeline lutea)*

Монарда двійчасна *(Monarda didyma)*

Гаура Ліндгеймері *(Oenotheralindheimeri),* або бджолоцвіт

Звіробій багатолистий *(Hypericumpolyphyllum)*

Сильфій пронизанолистий *(Silphiumperfoliatum)*

Золотушник канадський *(Solidagocanadensis)*

Шавлія мускатна *(Salvia sclarea)*

Шипшина звичайна *(Rosa canina)*

Півонія кущова, півонія деревоподібна *(Paeonia × suffruticosa)*

Мак дикий *(Papaver rhoeas)*

Рослини сонячногоквітника

Багаторічний посухостійкий морозостійкий квітник:

Вероніка колосиста *(Veronica gentianoides)*

Ехінацея *(Echinacea* spp.*)*

Цибулька-трибулька *(Allium schoenoprasum)*

Очиток відхилений *(Sedum reflexum)*

Золотушник канадський *(Solidago canadensis)*

Айстра новоанглійська *(Aster novae-angliae)*

Цибуля круглоголова *(Allium sphaerocephalon)*

Гісоп лікарський *(Hyssopus officinalis)*

Орлики, аквілегія *(Aquilegia* spp.*)*

Традесканція віргінська *(Tradescantia virginiana)*

Морозостійкі рослини

Рослини посухостійкого квітника

Чебрець

Ґрунтопокривні рослини:

Суниці лісові *(Fragaria vesca)*

Горлянка (*Ajuga* spp.)

Фіалка (*Viola* spp.)

Вероніка *(Veronica* spp.*)*

Конюшина повзуча *(Trifolium repens)*

Глуха кропива плямиста *(Lamium maculatum)*

Пахісандра верхівкова *(Pachysandra terminalis)*

Конвалія звичайна *(Convallaria majalis)*

Роговик *(Cerastium* spp.*)*

Очиток камчатський *(Sedum kamtschaticum)*

Очиток несправжній *(Sedum spurium)*

Очиток лозоподібний *(Sedum sarmentosum)*

Очиток їдкий *(Sedum acre)*

Очиток густолистий *(Sedum dasyphyllum)*

Очиток відхилений *(Sedum rupestre)*

Алфавітний покажчик рослин у книзі

сторінки

А

Абрикоса *(Armeniaca vulgaris)* 317, 318
Аґрус *(Ribes uva-crispa)* 332-335
Айва *(Cydonia* spp.*)* 325-327
Айстра альпійська *(Aster alpinus)* 114-116
Алтея лікарська *(Althaea officinalis)* 218-219
Аммі зубна *(Ammi visnaga)* 301, 386, 400
Анемона лісова *(Anemone sylvestris)* 104-106, 402, 403
Анемона жовтецева *(Anemone ranunculoides)* 104, 106, 405
Анемона канадська *(Anemone canadensis)* 106, 108
Анемона ніжна *(Anemone blanda)* 66
Аронія чорноплідна або горобина чорноплідна *(Aronia melanocarpa)* 335

Б

Барбарис *(Berberis* spp.*)* 341-343, 389
Білоцвіт весняний *(Leucojum vernum)* 57, 58
Білоцвіт літній *(Leucojum aestivum)* 57
Брунера сибірська *(Brunnera sibírica)* 107, 108
Брунера великолиста *(Brunnera macrophylla)* 108, 109
Бузина червона *(Sambucus racemosa)* 348, 349
Бузина чорна *(Sambucus nigra)* 348
Бузок Мейера Палібін *(Syringa meyer Palibin)* 344, 345
Бузок угорський *(Syringa josikaea)* 138, 343-345

В

Валеріана лікарська *(Valeriana officinalis)* 285
Вейгела квітуча *(Weigela florida)* 358, 359
Вербозілля війчасте, або пурпурове *(Lysimachia ciliata)* 244-246, 248

Вербозілля клетроподібне, або конвалієве *(Lysimachia clethroides)* *244, 247, 248*

Вербозілля лучне *(Lysimachia nummularia)* *46, 165, 166, 244, 403*

Вербозілля точкове *(Lysimachia punctata)* *244, 245*

Вероніка колосиста *(Veronica spicata)* *215, 248, 259-262, 409*

Вероніка тирличева *(Veronica gentianoides)* *262-264*

Вероніка нитчаста, чи ниткоподібна *(Veronica filiformis)* *157*

Вероніка вірменська *(Veronica armena)* *157, 158, 296*

Вероніка дерев'яниста *(Veronica surculosa)* *157-159*

Вероніка дібровна *(Veronica chamaedrys)* *159*

Вероніка повзуча, або квітоніжкова *(Veronica peduncularis)* *159-162*

Вишня звичайна *(Prunus cerasus)* *320*

Волошка великоголова *(Centaurea macrocephala)* *205, 206, 408*

Волошка синя *(Centaurea cyanus)* *305, 306, 400*

Волошка гірська *(Centaurea montana)* *126, 127*

Волошка підбілена *(Centaurea dealbata)* *125, 127*

Г

Гадючник в'язолистий *(Filipendula ulmaria)* *275*

Гадючник пальчатий *(Filipendula palmata)* *276, 277*

Гаура Ліндгеймері, або бджолоцвіт Ліндгеймері *(Gaura lindheimeri)* *39, 200-205, 399, 408*

Гейхера *(Heuchera* spp.*)* *13, 267, 268*

Гейхерела *(Heucherella* spp.*)* *268*

Гіацинт східний *(Hyacinthus orientalis)* *73-75*

Гіпсофіла витончена *(Gypsophila elegans)* *309, 310*

Гісоп лікарський *(Hyssopus officinalis)* *132, 212-214, 284, 301, 385, 395, 409*

сторінки

Глід м'якуватий *(Crataegus submollis)* 328

Глуха кропива плямиста *(Lamium maculatum)* 152, 153, 410

Головатень звичайний, або руський *(Echinops ritro)* 183, 185-187, 189, 190

Головатень круглоголовий *(Echinops sphaerocephalus)* 183, 188, 190, 191

Горицвіт весняний *(Adonis vernalis)* 102

Горлянка повзуча *(Ajuga reptans)* 10, 11, 90, 145-148, 350, 410

Горобинник горобиннолистий *(Sorbaria sorbifolia)* 379-382, 389

Груша *(Pyrus* spp.) 322, 325, 326

Гуньба блакитна *(Trigonella caerulea)* 308, 309, 394, 400

Д

Дармера щитоподібна *(Darmera peltata)* 109, 110, 404, 405

Деревогубець круглолистий *(Celastrus orbiculatus)* 351, 352, 390

Дерен справжній, або звичайний *(Cornus mas)* 329, 330

Дзвоники середні, або садові *(Campanula medium)* 137, 399, 401, 402

Дзвоники рапунцелеподібні *(Campanula rapunculoides)* 139

Дзвоники точкові *(Campanula punctata)* 140

Дзвоники молочноквіткові *(Campanula lactiflora)* 141, 142, 388

Дивина волотиста *(Verbascum lychnitis)* 226

Дивина густоквіткова *(Verbascum thapsiforme)* 225, 226, 398, 401

Дивина звичайна, дивина лікарська *(Verbascum phlomoides)* 226, 398, 399

Дивина фіолетова *(Verbascum phoeniceum)* 226, 228

Дієрвіла блискуча *(Diervilla splendens)* 366

Доронікум східний *(Doronicum orientale)* 102-104, 407

сторінки

Е

Енотера дворічна *(Oenothera biennis)* *254, 401*

Енотера чотирикутна *(Oenothera tetragona)* *245, 254-256, 259*

Енотера красива *(Oenothera speciosa)* *256*

Еремурус вузьколистий *(Eremurus stenophyllus)* *219, 221*

Ехінацея пурпурова *(Echinacea purpurea)* *132, 179, 184, 191, 248, 256-258, 281, 409*

Ж

Жимолость їстівна *(Lonicera edulis)* *329*

Жимолость японська *(Lonicera japonica)* *376, 390, 392*

Журавець великокореневищний *(Geranium macrorrhizum)* *120-124*

Журавець далмацький *(Geranium dalmaticum)* *120-124*

Журавець кривавий *(Geranium sanguineum)* *120-124*

Журавець темний *(Geranium phaeum)* *120-124, 405*

З

Звіробій багатолистий *(Hypericum polyphyllum)* *220-222, 399, 408*

Звіробій розкидистий *(Hypericum patulum)* *221, 223, 224*

Зірочки *(Gagea* spp.*)* *61, 62, 402*

Змієголовник молдавський *(Dracocephalum moldavica)* *300, 400*

Золотень жовтий, або асфоделіна жовта *(Asphodeline lutea)* *253, 254, 408*

Золотушник гібридний *(Solidago x hybrida)* *231-233*

Золотушник канадський *(Solidago canadensis)* *231-233, 408, 409*

сторінки

І

Ірга *(Amelanchier spicata)* *327, 328*

Іфейон *(Ipheion* spp.*)* *95-97*

К

Камасія Кузіка *(CamassiaCusickii)* *86, 87, 90*

Кампсис гібридний *(C.radicans x C. grandiflora)* *376, 390*

Каріоптеріс *(Caryopteris* spp.*)* *367-369*

Клопогін простий *(Cimicifug simplex)* *273, 274, 402*

Конвалія звичайна *(Convallaria majalis)* *155, 156, 410*

Конюшина повзуча *(Trifolium repens)* *145, 162, 163, 410*

Коріандр посівний *(Coriandrum sativum)* *300, 301, 394, 400*

Космея двічіперista *(Cosmos bipinnatus)* *311-313, 400*

Космея сірчано-жовта *(Cosmos sulphureus)* *257, 311-313, 400*

Котяча м'ята справжня *(Nepeta cataria)* *247, 250*

Котяча м'ята Фассена *(Nepeta × faasenii* Bergmans ex Stearn*)* *247-249, 406*

Котяча м'ята Мусіна *(Nepeta racemosa* Lam.*)* *247-250*

Курильський чай *(Dasiphora fruticosa)* *353-355, 406, 407*

Л

Лаванда вузьколиста *(Lavandula angustifolia)* *369-372, 408*

Лілійник *(Hemerocallis* spp.*)* *39, 281, 282*

Ліщина звичайна *(Corylusavellana)* *9, 13, 315, 316, 389, 398*

Ломініс виноградолистий *(Clematis vitalba)* *373-375, 390, 398*

Ломініс цілолистий *(Clematis integrifolia)* *373*

Ломініс шерстистий *(Clematis lanuginosa)* *24*

Ломініс великоквітковий *(Clematis lanuginosa)* *372, 373*

Лофант ганусовий *(Agastache foeniculum)* *237-239, 385, 387, 395*

сторінки

Люпин вузьколистий *(Lupinus angustifolius)* 39, 118, 127-129, 397

Люпин багатолистий *(Lupinus polyphyllus)* 127-128

М

М'ята перцева *(Mentha × piperita)* 166, 270-272, 385, 395

Магонія падуболиста *(Mahonia aquifolium)* 345-348

Мак дикий *(Papaver rhoeas)* 306, 313, 399, 400, 408

Маклея серцеподібна *(Macleaya cordata)* 230

Малина *(Rubus* spp.*)* 330, 393

Материнка звичайна *(Origanum vulgare)* 192-195, 197,198, 395

Материнка майоранова, або майоран *(Origanum majorana)* 198

Материнка турецька *(Origanum onites)* 185, 196

Медунка лікарська *(Pulmonaria officinalis)* 64, 83, 405

Медунка цукрова *(Pulmonaria saccharata)* 63, 65

Меліса лікарська *(Melissa officinalis)* 252, 253, 395

Молодило покрівельне *(Sempervivum tectorum)* 291, 293, 296, 298, 406, 407

Монарда двійчаста *(Monarda didyma)* 207, 208, 394, 408

Монарда трубчаста *(Monarda fistulosa)* 209, 210

Мускарі вірменський *(Muscari armeniacum)* 37, 40, 68, 75-78, 96

Н

Наперстянка великоквіткова *(Digitalis grandiflora)* 119, 120, 121, 405

Наперстянка іржава *(Digitalis ferruginea)* 117-119

Наперстянка пурпурова *(Digitalis purpurea)* 116, 118, 401, 408

Нарцис *(Narcissus* spp.*)* 37-40, 68, 79-82, 172, 278, 280, 291, 408

Нектароскордум *(Nectaroscordum* spp.*)* 94, 97

О

Огірочник лікарський *(Borago officinalis)* 302-304, 394, 396
Ожина *(Eubatus* spp.*)* 330, 331
Орлики звичайні *(Aquilegia vulgaris)* 135, 136, 405, 409
Очиток видний *(Sedum spectabile)* 290, 291, 293
Очиток відхилений *(Sedum rupestre)* 291, 296, 297, 407, 409, 411
Очиток густолистий *(Sedum dasyphyllum)* 294, 407, 411
Очиток звичайний *(Sedum telephium)* 39, 289, 290. 384, 406, 407
Очиток їдкий *(Sedum acre)* 294, 407, 411
Очиток камчатський *(Sedum kamtschaticum)* 289, 291, 292, 296, 407, 411
Очиток лозоподібний *(Sedum sarmentosum)* 294, 295, 407, 411
Очиток несправжній *(Sedum spurium)* 292, 293, 411

П

Пахісандра верхівкова *(Pachysandra terminalis)* 154, 155, 410
Первоцвіт весняний *(Primula veris)* 98, 99, 405
Первоцвіт звичайний *(Primula vulgaris)* 98-101, 403
Персик *(Prunus persica)* 318 ,319
Півники *(Iris* spp.*)* 38, 39, 45, 46, 90, 174, 175, 176, 282, 403
Півонія кущова *(Paeonia × suffruticosa)* 377-379, 408
Півонія вузьколиста *(Paeonia tenuifolia)* 110-112
Підсніжник *(Galanthus* spp.*)* 40, 48, 49, 56
Плакун верболистий *(Lythrum salicaria)* 45, 206, 282-284, 313, 403, 404, 417
Порічки червоні *(Ribes rubrum)* 332, 335
Проліски дволисті *(Scilla bifolia)* 54-56
Проліски дзвінчасті *(Scilla hispanica)* 55
Проліски пониклі чи сибірські *(Scilla sibirica)* 54

сторінки

Пухироплідник *(Physocarpus* spp.*)* 9, 166, 360-362, 389

Пушкінія *(Puschkinia* spp.*)* 58, 59, 61

Р

Роговик повстяний *(Cerastium tomentosum)* 163-165

Роговик Біберштайна *(Cerastium biebersteinii)* 163-165

Родовик лікарський *(Sanguisorba officinalis)* 258, 259

Роза-ругоза *(Rosa rugosa)* 365

Рутвиця жовта *(Thalictrum flavum)* 269, 271

Рутвиця орликолиста *(Thalictrum aquilegifolium)* 268, 269, 402

Рябчик *(Fritillaria* spp.*)* 82, 83

Ряст бульбистий *(Corydalis solida)* 51, 402, 405

Ряст жовтий *(Corydalis lutea)* 51, 52

Ряст охровий *(Corydalis ochroleuca)* 52, 53

Рястка Буше *(Ornithogalum bouucheanum)* 84, 86

Рястка зонтична *(Ornithogalum umbellatum)* 85, 86

С

Сильфій пронизанолистий *(Silphium perfoliatum)* 233, 234, 408

Синюха блакитна *(Polemoniumcaeruleum)* 113, 114, 138, 291, 399

Синяк звичайний *(Echiumvulgare)* 13, 239-241, 401

Сідач пурпуровий *(Eupatoriumpurpureum)* 46, 286, 288, 404

Слива *(Prunus* spp.*)* 319

Смородина криваво червона *(Ribes sanguineum)* 334

Смородина чорна *(Ribesnigrum)* 333

Смородина золотиста *(Ribesodoratum)* 332-334

Сон лучний, сон-трава лучна *(Pulsatilla pratensis)* 60-62, 407

Сон-трава звичайна *(Pulsatillavulgaris)* 60-62

сторінки

Сонцецвіт *(Helianthemum* spp.*)* *354-357, 406, 407*

Соняшник однорічний *(Helianthus annuus)* *306-308, 400*

Суниці лісові *(Fragaria vesca)* *338, 410*

Суниці мускусні *(Fragaria moschata)* *338, 340*

Суниці садові *(Fragaria× ananassa)* *336-340*

Суховершки звичайні *(Prunella vulgaris)* *170, 171, 385, 406*

Т

Традесканція віргінська *(Tradescantia virginiana)* *39, 129, 130-132, 409*

Тюльпан *(Tulipa* spp.*)* *37, 40, 41, 68-72, 74, 83, 407*

Ф

Фацелія пижмолиста *(Phacelia tanacetifolia)* *304, 305, 396, 398, 400*

Фіалка польова *(Viola arvensis)* *148, 149*

Фіалка запашна *(Viola odorata)* *148, 150*

Фіалка сестринська *(Viola sororia)* *151, 152*

Х

Хіонодокса Лючії, або проліски Лючії *(Scilla uciliae)* *56*

Хоста *(Hosta* spp.*)* *13, 154, 165, 166*

Ц

Цибуля афлатунська *(Allium aflatunense)* *88, 89*

Цибуля ведмежа *(Allium ursinum)* *93, 94*

Цибуля духмяна *(Allium odorum)* *217, 218, 394, 396*

Цибуля зеравшанська *(Allium zeravshanicum)* *89, 397*

Цибуля каратавська *(Allium karataviense)* 91-93
Цибуля круглоголова *(Allium sphaerocephalon)* 214, 215, 409
Цибуля поникла або слизун *(Allium nutans)* 216, 217, 257, 394, 396
Цибуля-трибулька *(Allium schoenoprasum)* 89, 396

Ч

Чебрець звичайний *(Thymus serpyllum)* 167, 170, 223, 395, 410
Чемерник *(Helleborus* spp.*)* 11, 36, 47, 48, 403, 405
Черсак посівний *(Dipsacus sativus)* 235-237, 401
Чистець *(Stachys* spp.*)* 50, 251, 252
Чистець однорічний *(Stachys annua)* 310, 311, 400

Ш

Шавлія дібровна або гайова *(Salvia nemorosa)* 176-179, 184
Шавлія кільчаста *(Salvia verticillata)* 179-181
Шавлія лікарська *(Salvia officinalis)* 182, 183
Шавлія мускатна *(Salvia sclarea)* 176, 181, 182, 395, 401, 408
Шафран *(Crocus* spp.*)* 49, 50, 59
Шипшина звичайна *(Rosa canina)* 363, 398, 408
Шипшина сиза *(Rosa glauca)* 364, 365
Шоломниця висока *(Scutellaria altissima)* 199, 200, 263, 385

Я

Яблуня *(Malus* spp.*)* 15, 321, 323, 325
Язичник Пржевальського *(Ligularia przewalskii)* 46, 272, 273, 401-403

Замість післямови

Кожна квітка має значення. За її красою прихована важлива для життя історія взаємодії рослин і комах, від якої залежить існування багатьох видів, різноманіття природи та наше продовольче благополуччя.

Сьогодні комахи-запилювачі стикаються з численними загрозами: втрата природних місць існування, скорочення кормових ресурсів, застосування пестицидів, поширення хвороб і зміни клімату. Коли зникають квітучі луки, природні оселища й різноманіття рослин, комахам стає дедалі складніше знаходити достатньо пилку та нектару. А від їхньої діяльності залежить запилення багатьох сільськогосподарських культур, урожайність садів і городів, а також відтворення численних дикорослих рослин.

Та чи можемо ми щось змінити? Безперечно! І почати можна просто у власній садибі. Посадіть яблуню чи декоративний кущ, створіть квітник, залиште невелику ділянку для квітучих трав або доповніть сад рослинами, які цвітуть у різні пори року. Обирайте їх так, щоб від ранньої весни до пізньої осені бджоли та інші запилювачі знаходили доступні джерела пилку й нектару.

Водночас медоносні рослини здатні перетворити звичайну садибу на особливий простір – живий, барвистий і сповнений руху. Квітучі дерева, запашні трави, різнобарвні багаторічники й декоративні кущі прикрашають подвір'я, створюють затишок і дарують радість спостереження за природою. Тут користь і краса не суперечать одна одній, а доповнюють одна одну.

Україна має багате різноманіття медоносних і декоративних рослин, тож можливостей для створення сприятливого середовища для запилювачів у нас чимало. Ця книга покликана допомогти вам обрати рослини, поєднати їх у гармонійні композиції та зробити власну садибу не лише красивою, а й корисною для природи.

Нехай кожна садиба стане маленьким квітучим прихистком для життя. Нехай у наших садах гудуть бджоли, над квітами кружляють метелики, а кожна весна приносить нове цвітіння й надію. Адже, висаджуючи рослини сьогодні, ми дбаємо не лише про красу власного подвір'я, а й про майбутнє, у якому залишиться місце для багатства та різноманіття живої природи.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Адамчук, Л. А., Броварський, В. Д. (2018). Високопродуктивні види рослин для кормової бази бджіл. Нітра.

Балабушка, В. К., Балабушка, М. П., Ібрагім, Л. В. та ін. (2007). Деревні медоноси та пилконоси України: Весняні. Київ: КП «Дім, сад, город».

Балабушка, В. К., Балабушка, М. П., Ібрагім, Л. В. та ін. (2007). Деревні медоноси та пилконоси України: Літні та осінні. Київ: КП «Дім, сад, город».

Григора, І. М., Алейніков, І. М., Лушпа, В. І. та ін. (2008). Курс загальної ботаніки: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Фітосоціоцентр.

Горбань, А. Т., Горлачова, С. С., Кривуненко, В. П. (2004). Лікарські рослини: багатовіковий досвід вивчення та вирощування. Полтава: Верстка.

Дудченко, Л. Г., Козьяков, А. С., Кривенко, В. В. (1989). Пряно-ароматичні та пряно-смакові рослини. Київ: Наукова думка.

Єлін, Ю. Я., Івченко, С. І., Оляницька, Л. Г. (1978). Шкільний визначник рослин. Київ: Радянська школа.

Захарія, А. В., Давидова, Г. І., Гоцька, С. М. (2017). Медодайні властивості лікарських рослин. Бджільництво України, 2, 71–84.

Мамчур, Ф. І. (1986). Довідник з фітотерапії. Київ: Здоров’я.

Рандушка, Д., Шомшак, Л., Габерова, І. (1990). Кольоровий атлас рослин. Братислава: Обзор.

Чопик, В. І., Дудченко, Л. Г., Краснова, А. М. (1983). Дикорослі корисні рослини України. Київ: Наукова думка.

ISBN 978-617-8869-06-9

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ

Адамчук Світлана Юріївна

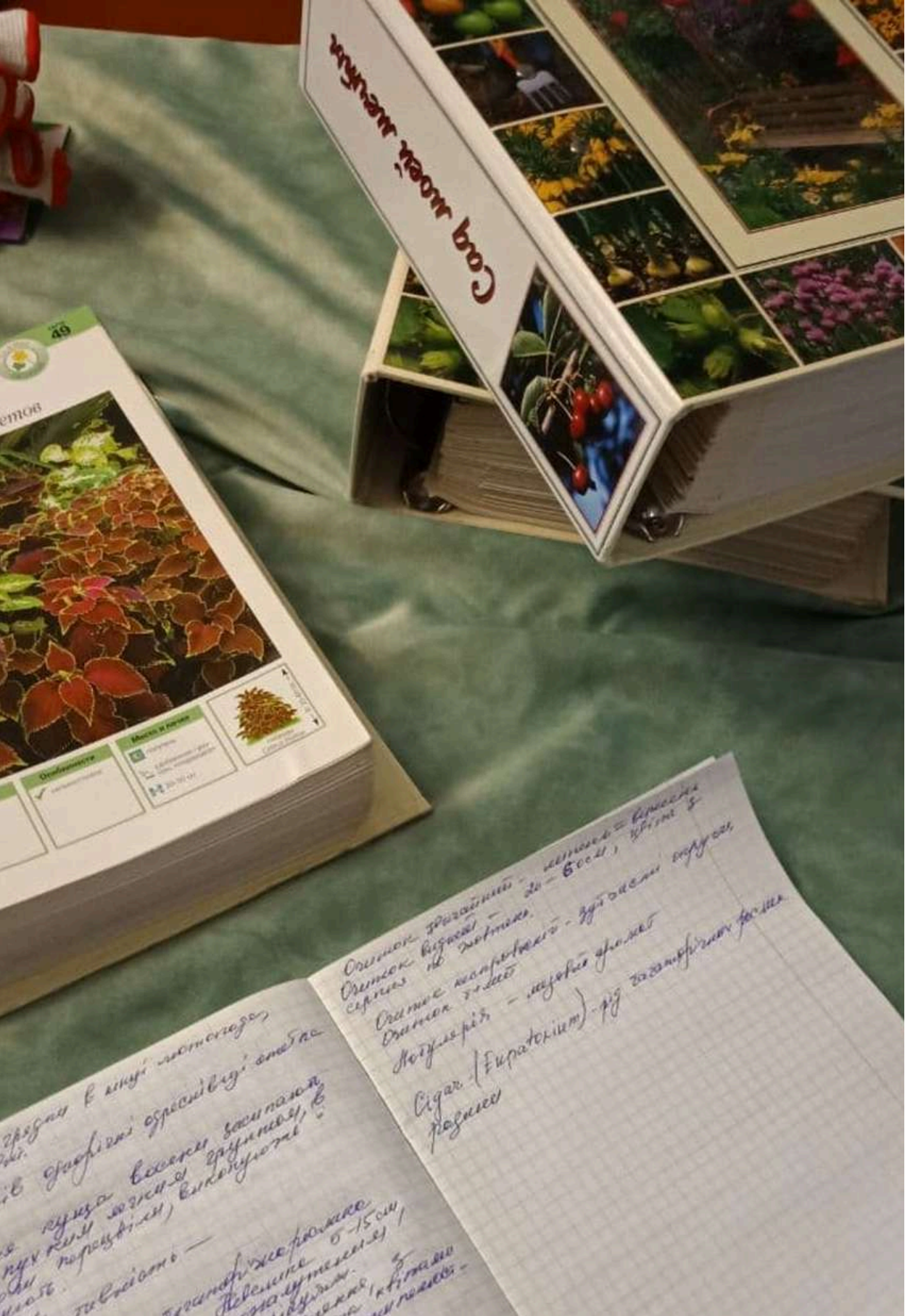
РОСЛИНИ ДЛЯ ВАШОЇ САДИБИ-ПАСІКИ

Видання подане у авторській редакції

Більшість фотознімків цієї публікації були зроблені авторкою на власній садибі та біля пасіки. Авторство фотознімків інших авторів збережено та подано під знімками.

Обкладинка: згенерована ШІ

Підписано до друку 24.10.2026 р.
Формат 70x100/16.
Папір 130 г/м крейд. Друк офсетний
Ум. друк. арк. 34,5
Тираж 200. Зам. № 147.

Сад моей мечты
49

